

54987

1201

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO SCIENTIAE SOCIALISMI**

TUDOMÁNYOS SZOCIALIZMUS

НАУЧНЫЙ СОЦИАЛИЗМ

WISSENSCHAFTLICHER SOZIALISMUS

TOMUS IV.

SZEGED

1967

54987

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
SECTIO SCIENTIAE SOCIALISMI**

TUDOMÁNYOS SZOCIALIZMUS

НАУЧНЫЙ СОЦИАЛИЗМ   WISSENSCHAFTLICHER SOZIALISMUS

TOMUS IV.

SZEGED

1967

Szerkeszti:

Dr. RÁCZ JÁNOS
tanszékvezető docens

E kötet munkatársai:

Dr. RÁCZ JÁNOS tanszékvezető docens, **Dr. ÖRDÖGH PIROSKA** adjunktus

Technikai szerkesztő:

Dr. FEHÉR ISTVÁN adjunktus

Dr. RÁCZ JÁNOS

AZ ÜZEMI BIZOTTSÁGOK SZEREPE
A MAGYAR NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM
KIBONTAKOZÁSÁBAN 1944—1945

A faszizmus elleni harc szükségessége új helyzet elé állította a nemzetközi munkás és kommunista mozgalmat. Ebből eredően ki kellett dolgozni egy olyan politikai, stratégiai tervet, irányvonalat, amely maximálisan biztosította a faszizmus elleni harcban érdekelt erők összefogását, tömörítését. Ezt a történelmi jelentőségű feladatot oldotta meg sikerrel a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa azzal, hogy kimunkálta és egyben meghirdette a népfretpolitika irányvonalát.¹ Ezzel összefüggésben a VII. kongresszuson napirendre került a proletárforradalomhoz vezető út kérdése: „Lenin 15 évvel ezelőtt arra hívott fel bennünket, hogy egész figyelmünket a proletárforradalomba vezető átmenet, vagy a feléje vezető út formáinak kutatására összpontosítsuk. Lehetséges, hogy az egységfront kormánya számos országban az egyik legfontosabb átmeneti forma lesz.”²

Önmagában annak a ténynek, hogy a KI az új helyzetben állásfoglalt a proletárforradalomhoz vezető út lehetséges formáinak többfélesége mellett rendkívül nagy volt a jelentősége. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a KI 1935-ben még nem ismerte fel, hogy a népfretp útján megközelített forradalom más is lehet, mint amilyen az orosz forradalom volt. Ezt támasztja alá az is, ahogyan a fenti állásfoglalást indokolta: „Segíteni a milliós tömegeknek, hogy lehetőleg gyorsan, a saját tapasztalataikon okulva, sajátítsák el, hogy mit kell tenniök, hol találják meg a kivezető utat, milyen párt érdemlimer a bizalmunkat — ime, ezért szükségsek egyebek közt mind az átmeneti jelszavak, mind külön a „proletárforradalomba vezető átmenet, vagy a feléje vezető út formái”.³ De ezt a megállapításunkat támasztja alá az az indoklás is, amellyel a VII. kongresszus az egységfront kormány szükségességét, illetve az ezzel szemben támasztott követelményeket meghatározta.

Az antifaszizta harc során, a népfretpolitika eredményeként létrejöhethó egységfront kormánnyal kapcsolatban az alábbi fontosabb megállapításokra hívjuk fel a figyelmet: „Mi azt követeljük tőle, hogy meghatározott, a helyzetnek megfelelő, gyökeresen forradalmi követeléseket valósítson meg, például a termelés ellenőrzését,

¹ Dolgozatunkban mi csak azokat a kérdéseket érintjük a népfretpolitika irányvonalával kapcsolatban, amelyek közvetlenül szükségesek a címben foglalt kérdés tárgyalásához. Részletesen és sokoldalúan taglalja e problémát Szabó Bálint: A kommunista párt politikai irányvonalának alakulása a KI. VII. kongresszusa után és a második világháború éveiben c. tanulmánya. „Párt-történeti Közlemények” 1964. 1. sz. 35—67. l.

² G. M. Dimitrov Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952. 111. l.

³ Uo. 111—112 l.

a bankok ellenőrzését,⁴ a rendőrség felosztatását és felváltását felfegyverzett munkásmiliciával stb.⁵ . . . Ha egy ilyen kormány valóban harcolni fog a nép ellenségei ellen, szabad tevékenységet biztosít a munkásosztálynak és a kommunista pártnak, akkor mi kommunisták minden módon támogatni fogjuk és mint a forradalom katonái a *tűzvonalba*n fogunk harcolni. Mi azonban nyíltan megmondjuk a tömegeknek: ez a kormány nem hozhat *végleges menekvést*. Nem képes megdönteni a kizsákmányolóak osztauráját és ezért nem képes végleg kiküszöbölni a fasiszta ellenforradalom veszélyét. Tehát fel kell készülnünk a szocialista forradalomra! Csakis a szovjethatalom hozhat menekvést!”⁶

A KI VII. kongresszusa tehát anélkül, hogy a proletárdiktatúraért folytatott harcot levette volna a napirendről, alapvetően helyesen határozta meg a fasiszmus elleni harc feladatait. A kommunista pártok harcában minden vonatkozásban új szakasz kezdetét jelentette a VII. kongresszus. A továbbiakban a kommunista pártok feladata volt, hogy saját viszonyaikra, minél korábban és következetesen alkalmazzák a kimunkált új irányvonalat.

Különösen döntő jelentőségű feladatok volt ez azoknak a kommunista pártoknak, amelyek a fasiszmus körülményei között vívták küzdelmeiket. A népfrontpolitika sikeréért folytatott harcot ezekben az országokban a munkásosztályt, a dolgozó tömegeket különösen sújtó fasiszta uralom sürgette. Ilyen körülmények között vívta harcát többek között a KMP is.

A KMP számos tényező miatt⁷ csak bizonyos késéssel kezdte meg a VII. kongresszus irányvonalának magyar viszonyokra való alkalmazását. 1936 közepétől azonban a KMP Ideiglenes Központi Bizottsága nagy erővel fogott hozzá az új irányvonalból adódó feladatok megoldásához. A fasiszmus elleni harcot összekapcsolta az ország demokratikus átalakításáért folytatott küzdelemmel, a demokratikus forradalom győzelemre vitelével. Ebben a vonatkozásban különösen jelentős volt a KMP 1936 jún. 23-i határozata. E határozatában — amely a KI VII. kongresszusa téziseinek magyarországi alkalmazására vonatkozott — többek között helyesen mutatott rá a Szociáldemokrata Párttal való fokozott együttműködés szükségességére és jelentőségére, arra, hogy ezen a téren is bizonyos változásra van szüksége a KMP-nek.⁸ A határozat az SzDP-vel való szorosabb együttműködést a szakszervezetekben végzett munka kiszélesítésével, a szakszervezetekben rejlő lehetőségek eredményesebb kiaknázásával indokolta, ill. kapcsolta össze.

⁴ Mint látjuk, a VII. kongresszuson felvetődött a munkásellenőrzés kérdése is, amely azonban később számos ok miatt háttérbe szorult. Szerepe volt ebben annak, hogy Oroszországban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt és után annak ellenére, hogy Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a munkásellenőrzésnek, a tőkés üzemek gyors kisajátítása miatt az nem játszott jelentős szerepet, de annak is, hogy az 1939-ben kirobbant második világháború ideiglenesen háttérbe szorította a népfrontpolitikát. Az elmondottakban gyökeredzik annak fontos oka, hogy 1935-ben az alulról jövő munkásellenőrzés, s azok szerveinek, az üzemi bizottságoknak a létrehozása tulajdonképpen fel sem vetődtek.

⁵ Uo. 110—111. l. (Az ellenőrzésre vonatkozó kiemelés — RJ.)

⁶ Uo. 112. l. A népfront-kormányal szemben támasztott követelmények mutatják, hogy az a kérdés, amely szerint a népfrontpolitika eredményes megvalósítása alapján kifejlődő forradalom egy sajátos új típusú forradalom lesz, a mondottakkal összhangban fel sem merült a VII. kongresszuson. Ezért állította szembe oly élesen a kongresszus a forradalom antifasiszta szakaszát az abból kifejlődő szocialista szakasszal. Ennek pedig nagy szerepe volt abban, hogy a kommunista pártok 1945 előtt nem foglalkoztak jelentőségének megfelelően az alulról kialakítható munkásellenőrzéssel. Ezeket feltétlen figyelembe kell venni, amikor az üzemi bizottságok kialakításának előzményeit vizsgáljuk.

⁷ Bővebben lásd Szabó Bálint id. tanulmányát.

⁸ Fényképmásolat. Párttörténeti Intézet Archivuma (Továbbiakban PI. Arch.) KI-II. 583. (németül) Közli: Pintér István és Svéd László „Párttörténeti Közlemények” 1964. 1. sz. 175—179. l.

A KMP szakítva a szakszervezeti munkában korábban meglévő szektariánus szemlélettel 1936-tól a munkásegység megteremtése érdekében a szakszervezeti munka gyökeres megváltoztatását kezdte meg. A szakszervezeteken belüli önálló és elkülönülő ellenzék helyett a szélesebb szakszervezeti baloldal létrehozását határozta el.⁹

Miután a hitleri fasizmus kirobbantotta a második világháborút, több ország függetlenségét felszámolta, a kommunista pártok közvetlen feladatává vált a fasizmus ellen a demokratikus átalakulásért vívott harc mellett, a háború elleni küzdelem, a nemzeti függetlenségért folytatott harc. Valamennyi országban e küzdelem élén a munkásosztály és forradalmi pártja a kommunista párt állt. A függetlenségi harc — különösen 1941-től — objektíve kiszélesítette a népfrontpolitika bázisát, meggyorsította a demokratikus forradalom feltételeinek kialakulását. Szükségessé vált, hogy a függetlenségi harc vezető pártja, a kommunista párt programot adjon e mozgalomnak. A KMP 1941 áprilisában kidolgozta függetlenségi politikájának konkrét programját, amely a nemzeti demokratikus erők összefogására, a független, szabad, demokratikus Magyarország követelésére épült.¹⁰

A továbbiakban csak azokat a kérdéseket érintjük, amelyek az üzemi bizottsági mozgalom kialakulásával valamilyen módon összefüggnek. A vázlatos áttekintésre már csak azért is szükség van, mert az üzemi bizottságok kialakulásával kapcsolatban eddig megjelent munkák nagy része¹¹ túlzottan *a spontaneitást emelik ki*. Vitathatatlan, hogy az üzemi bizottságok megalakulását a munkásosztály nagyfokú forradalmi öntevékenysége jellemezte. Tény az is, hogy az üzemi bizottságok nagy többsége gyakorlati munkájuk során túltelment a párt programjaiban foglaltakon.¹²

Az kétségtelen, hogy a KP¹³ állásfoglalásai, programjai 1945 előtt nem a tőke feletti munkásellenőrzés megvalósítása céljából szolgáltatták fel a munkásságot munkás tanácsok, üzemi bizottságok létrehozására. Ha más céllal is, de több dokumentumból kiderül, hogy a KP számos esetben így pl. a Kossuth-rádió 1942. augusztus 25-i adásában, az 1943. áprilisában körlevél és röpirat formájában terjesztett programjában, az 1944. október elején elkészített akcióprogramjában *üzemi bizottságok megalakítására szolgáltatta fel a magyar ipar dolgozóit*.

⁹ Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1936—1945. Kossuth Könyvkiadó 1965. 32. l.

¹⁰ Uo. 93—94. l.

¹¹ Pl. Sárközi Zoltán: Az üzemi bizottságok szerepe az ipari termelés megindításában a felszabadulás után. Levéltári Közlemények 1960. Strassenreiter Erzsébet: Az üzemi bizottsági rendszer kialakulása és a munkásellenőrzés megvalósulásának kezdete (1944 október—1945 május) „Párttörténeti Közlemények” 1963. 4. sz. Véleményünk szerint mindkét tanulmány „függetleníti” a munkásosztály öntevékenységét a KMP 1936-tól követett politikájától.

¹² Pl. még az MKP 1944 november 30-án nyilvánosságra hozott: „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja” (Néplap, Debrecen. 1944. november 30. Közli: Felszabadulás. 1944. szeptember 26—1945. április 4. dokumentum kötet, Szikra. 1955. 170—176. l.) sem tartalmazta a közvetlen munkásellenőrzés követelését.

¹³ A munkásellenőrzés és annak szerveinek előzményeinél azért csak a KP felfogását kíséreljük meg nyomon követni, mert az SzDP 1920—1944 közötti években nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. A Tanácsköztársaság bukása után az opportunistá vezetés alatt álló SzDP a bizalmi-rendszert kizárólag szociális, napi érdekvédelmi feladatoként folytatott harcra igyekezett korlátozni. A mi vizsgálódásunk vonatkozásában nem bír különösebb jelentőséggel, hogy a második világháború éveiben néhány baloldali szociáldemokrata felvetette az üzemszervezés új elvi alapokra helyezését és az üzemi demokrácia problémáját. Vö. Rác Béla — Strassenreiter Erzsébet: Az üzemi bizottságok harca a tőkés termelés és elosztás munkásellenőrzésének megvalósításáért és kiszélesítéséért (1944—1948) „Párttörténeti Közlemények” 1965. 1. sz. 136—137. l.

A Kossuth-rádió említett adásában egyebek között az alábbiakat hangsúlyozta: „A munkások hiába akarnak ártani Hitler hadigépezetének, *ha nincs üzemi bizottság* — kiemelés — RJ. —, harci csoport, amely a szabotálástól, a sztrájkig minden célravezető eszközt alkalmazni tud a háború ellen... Aki hazafi, cselekszik ott, ahol van és úgy, ahogy tud. Nem vár utasításra sehonnan.”¹⁴ A KMP 1943 áprilisában kidolgozott programjának 6. pontjában az üzemi alkotmány, a bizalmi rendszer és az *üzemi tanácsok* elismerését követelte.¹⁵ A párt illegális Központi Bizottsága 1944 október elején elkészítette akcióprogramját — „Mit kíván a magyar nép a háború befejezése után?” — amelyben foglalkozott a tőke feletti munkásellenőrzés szükségességével. A programtervezet a tőkés kizsákmányolás korlátozását a demokratikus átalakulás biztosítása és a dolgozó tömegek érdekeinek védelme céljából tartalmazta. Ebből a megfontolásból eredt, hogy az alulról kiépülő ellenőrzés megvalósítását a szakszervezetek feladatává tette.¹⁶

A felsorolt dokumentumok egyértelműen mutatják, hogy a KP, ha nem is döntően a tőke feletti munkásellenőrzés szerveiként, de számolt az üzemi bizottságok létrejöttével, felhívta a munkásosztályt azok létrehozására. Sőt a párt Budapesten dolgozó Központi Vezetősége — a magyar viszonyok, a dolgozók felfogásának, hangulatának realisabb ismeretében — már a tőkés magántulajdon gyökeres megreformálását — állami és munkás-ellenőrzését — is közvetlen feladatként jelölte meg.¹⁷

A kommunista párt által vezetett függetlenségi mozgalomban az üzemi bizottságok szerepét, feladatát a párt elsősorban az ellenállási mozgalom kibontakoztatásában határozta meg. Mint pl. a haditermelés szabotálása, a haditermelés céljait szolgáló gépek megrongálása, a háború utolsó szakaszában a gyárak, üzemek német és magyar fasiszták által történő leszerelésének és elhurcolásának, valamint megsemmisítésének megakadályozásában. Az első üzemi bizottságok ténylegesen e feladatok megoldása céljából alakultak meg, még a német megszállás, ill. a nyilasuralom idején.

A dolgozók legjobbjai, elsősorban azok a szervezett munkások, akik egy pillanatra sem hagyták abba a fasiszmus elleni harcot, a világháború utolsó szakaszában több helyütt különböző elnevezéssel, de azonos feladatok megoldása céljából *illegális munkás, üzemi bizottságokat hoztak létre*. Ezek a bizottságok szervezték, irányították az üzemeken belül a szabotázsakciókat, amelyekkel késleltették, ill. megakadályozták az üzemek leszerelését. Irányításuk alatt rejtették el a dolgozók azokat a fontos gépeket, alkatrészeket, nyersanyagokat, melyek nélkül a felszabadulást követően sok helyütt lehetetlen lett volna a termelés megindítása. Ugyanakkor ezek a bizottságok már készültek a felszabadulást követő időszak feladatainak megoldására. Illegális üzemi bizottság alakult 1944 végéig a Weiss Manfréd Művekben, a Magyar Ruggyantaárugyárban, a Fémárú Fegyver- és Gépgyárban, a Ganz Ha-

¹⁴ Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma (Továbbiakban: MMI Arch). A Kossuth-rádió (Révai József: A függetlenségi frontot szervezni kell.) Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához. V. 1939. szeptemberétől 1945. áprilisáig 105. l. Szikra. 1955.

¹⁵ PI. Arch. BM. VII-res. 1943—7—1062. A dokumentumot közli: Pintér István és Svéd László „Párttörténeti Közlemények” 1964. 1. sz. 182. l.

¹⁶ PI. Arch. MKP-gyűjtemény 4. Közli: Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten 1945—1947. Kossuth Könyvkiadó, 1964. 68. old. Lásd még Rác Béla —Strassenreiter Erzsébet id. mű. 136. l.

¹⁷ Ságvári Ágnes id. mű. 68. l.

jógyárban, a Goldbergergyárban, a Hazai Fésűsfonóban, stb.¹⁸ Ebbe a harcba a párt utasítására bevonták a német-ellenes érzelmű tőkéseket, tisztviselőket és mindazokat, akik felismerték az ország, de saját érdekeiket is, s akik készek voltak azért tenni is valamit.¹⁹

Az ország területi felszabításának megindulásával, a felszabadított területeken a szervezett munkásság egészen más feladatok megoldása céljából hívta életre az üzemi bizottságok rendszerét. Az üzemek nagy része vezetés nélkül maradt — a gyárak vezetőinek egy része elmenekült, több tulajdonost, vezetőt pedig a fasiszták hurcoltak el — a gyárak többsége a hosszantartó háború következtében romokban hevert.²⁰ Az üzemek, bányák termelése, a közlekedés megbénult, ill. szünetelt. A romeltakarítást és a termelést azonnal meg kellett kezdeni. Az eszeveszetteen védekező német és magyar fasisztákat a lehető leggyorsabban meg kellett semmisíteni. A hősiesen harcoló Szovjet Vörös Hadsereget a legszükségesebb termelvényekkel a felszabadított területek lakosságának támogatnia kellett. Elsősorban ezeknek a nagyjelentőségű feladatoknak a felismerése tükröződött az ÜB-rendszer megszületésében és a munkásosztálynak abban az elhatározásában, hogy minden körülmények között eleget tesz a reá váró feladatoknak. A kiépülő munkásellenőrzés és azok szerveinek az üzemi bizottságoknak a létrejötte tehát objektív, gazdasági szükségszerűség volt.²¹

Az ország első választott legális üzemi bizottsága²² Szegeden jött létre a Kenderfonógyárban, 1944 október 20-án.²³ Abban, hogy Szegeden jött létre az első választott ÜB. Szeged területi felszabításán (1944. okt. 11.) kívül szerepe volt annak is, hogy a népi demokratikus forradalom vezető erői, elsősorban a Kommunista Párt itt szerveződött újjá, itt alakult ki a legális vezetés, továbbá annak, hogy általában a Viharsarok, különösen a szervezett munkásság körében, ezen belül is az említett üzemben erős forradalmi hagyományok éltek, még a Horthy-fasizmus negyedszázados uralma alatt is. Ezek a forradalmi hagyományok szabadon feltehetően azáltal, hogy a Vörös Hadsereg szétzúzta a magyar és a német fasizmus erőszakapparátusát.

Az üzemi bizottságok országos rendszerének kiépülése vonatkozásában is döntő jelentőségű volt Budapest (a gyárak, üzemek nagy része Budapesten volt) felszabításának 1944 december végén történő megkezdése, majd 1945. február 13-ral való befejezése. Elsősorban azokban a budapesti üzemekben, amelyekben már korábban is bekapcsolódott a munkásság egy része a kommunisták által vezetett ellenállási mozgalomba, ott ahol a szervezett munkások készültek a felszabadulás nyomán kibontakozó kedvező helyzetre, azokban a gyárakban, amelyekben a mun-

¹⁸ Lásd erre: SzOT Levéltár 1945. 38/3-ad d. ÜB-jegyzőkönyvek, a „Szabadság” 1945. június 27-i számát. Dr. Gergő Zoltán: *Harc a budapesti gyárak munkásainak és gépeinek elhurcolása ellen és Gyárfás Kálmán: Csepel ellenáll visszaemlékezéseit. „A szabadság hajnalán”* Kossuth. 1965. 26—27. l.

¹⁹ Vö. Dr. Gergő Zoltán idézett visszaemlékezésével.

²⁰ 3602 gyárat, az összes vállalatok 90%-át kisebb-nagyobb károsodás érte, az üzemek fele mintegy 2000 gyár jelentős, kapacitásukat átlagosan 45,7%-kal csökkentő veszteséget szenvedett. Az épületek és berendezések 50%-át, a hajtógépek egyharmadát, a munkagépek 75%-át pusztították el, vagy hurcolták nyugatra. Berend T. Iván: *Újjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon 1945—1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1962. 17. l.*

²¹ Vö. Ságvári Ágnes: *Az üzemi bizottságok megalakulása (1945) „Századok” 1962. 5—6. sz. 796. oldal.*

²² Munkástanács, ahogyan kezdetben az ÜB-rendelet megjelenéséig számos helyen nevezték a szerveket.

²³ A szegedi munkástanács megalakulásának körülményeivel, összetételével és kezdeti tevékenységével részletesen foglalkozik Strassenreiter Erzsébet idézett tanulmányában.

kásság legjobbjai felismerték a forradalmi öntevékenység szükségességét, már a felszabadító harcok idején létrehozták az üzemi bizottságokat. Így pl. a már említettek kivül: a Láng Gépgyárban, a Dreher Sörgyárban, a Gránit Porcelángyárban, a Neményi Testvérek Papírgyárban, a Chinoin Gyógyszer és Vegyészeti gyárban, stb.²⁴ Budapest felszabadításának befejeződése, majd az első ÜB-rendelet 1945. február 18-án történt megjelenése az ÜB-rendszer kialakulását jelentette. Erre az időre az üzemi bizottságok a munkásság elismert szerveivé váltak.

Természetesen abban, hogy az üzemi bizottságok rendszere az ország területi felszabadításával szinte egyidőben, viharos gyorsasággal kialakult, a mondottakon kívül szerepe volt még annak, hogy:

a) az üzemi bizottságok rendszere nem volt ismeretlen a magyar munkásság előtt. A szervezett munkásság egy része tudott arról, hogy Oroszországban 1917-ben gyári üzemi bizottságok létesültek. Még élénken élt a magyar munkástanácsok emléke is. A magyar munkásság tudomást szerzett arról is, hogy a környező országok munkássága szintén megteremtette az üzemi tanácsokat, üzemi bizottságok rendszerét.²⁴

b) A felszabadulás nyomán kialakult helyzetet a dolgozók egy része — első sorban azok a munkások, parasztok és értelmiségiek, akik már tevékenyen résztvettek a Tanácsköztársaság harcaiban, akik azonban részleteiben nem ismerték még az MKP politikai irányvonalát, vagy ha ismerték akkor azt taktikázásnak vélték — úgy értékelte, hogy elérkezett a második Tanácsköztársaság, illetve a proletárdiktatúra megteremtésének ideje, s ezért halaszthatatlan feladatnak tartották az üzemi bizottságok létrehozását.²⁶

c) Szerepe volt az ÜB-rendszer gyors kialakulásában a munkásság ama törekvésének is, hogy védekezék a tőkés kizsákmányolás ellen. Felismerte az üzemi bizottságokban azt az eszközt, amellyel határozottabban képes védelmezni gazdasági, politikai, szociális érdekeit, a megváltozott körülmények között jobban meg tudja oldani e feladatokat, mint a régi bizalmi rendszer.

d) Az ÜB-mozgalom országos méretű kialakulását meggyorsította, hogy a KP viszonylag korán felismerte az üzemi bizottságokban rejlő pozitív, forradalmi lehetőségeket, s élére állt e mozgalomnak. A Kommunisták Pártja Központi Vezetősége 1945. január 19-én megtárgyalta az eddig létrejött üzemi bizottságok tevékenységé-

²⁴ SzOT Levéltár 1945. 38/1-es, 38/3-as d. ÜB-vel kapcsolatos jegyzőkönyvek. Ságvári Ágnes: Az üzemi bizottságok megalakulása (1945) tanulmányában csak Budapesten 1945. február 15-ig. 177 ÜB. megalakulásáról számol be. „Századok” 1962. 5—6. sz. 801. l.

²⁵ Bulgáriában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Lengyelországban, Romániában még az ország teljes felszabadulása előtt létrejöttek a munkástanácsok, ill. üzemi bizottságok. Bulgáriában 1944 őszén a töke feletti társadalmi ellenőrzés szerveiként alakultak meg a munkástanácsok, amelyek erősen megnövelték a szakszervezetek szerepét. G. Dimitrov: Bulgária a szocializmus útján. Szikra. 1949. 69. l. Romániában a KP felhívására 1944 augusztus végéig a jelentősebb üzemekben létrehozták az üzemi bizottságokat, melyek rövid időn belül olyan nagy erőt képviseltek, hogy az akkori román burzsoá-tábornoki kormány is kénytelen volt 1945. január 20-án rendeleti úton elismerni. Lették a RMP történetét tanulmányozók részére. Politikai Könyvkiadó Bukarest 1960. 514, 526. l.

²⁶ Ezt mutatja többek között az is, hogy a létrehozott munkásszerveket a legkülönbözőképpen nevezték. Utaltunk már rá, hogy az ÜB-rendelet megjelenése előtt — sőt még a rendelet megjelenése után is! — többféle elnevezéssel alakultak e szervek. A leggyakoribb elnevezés az üzemi bizottság, az üzemi tanács, munkásbizottság, intéző bizottság volt, de néhány üzemben munkásdirektóriumnak is nevezték a munkásosztály eme fontos szerveit. Ez nem magyarázható csak a kezdeti központi irányítás hiányával. Különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy sok ÜB., ÜT. stb. a gyár, vállalat kizárólagos vezetésére tartott igényt. Bővebben lásd az ÜB-ok hatáskörével foglalkozó részt, ill. a „Szabadság” 1945. február 21-i számában megjelent „Üzemi bizottság vagy üzemi tanács?” c. cikket, amely a KP álláspontját fejezte ki.

ről szóló beszámolókat, helyeselte azt és határozatot hozott további üzemi bizottságok létesítéséről és pártirányításáról.²⁷

Az elmondottakból következik, hogy Magyarországon 1945 tavaszáig az üzemi bizottságok rendszere három szakaszban alakult ki:

1. A német megszállás és a nyilasuralom alatt, amikor a létrejött illegális üzemi bizottságok irányították az üzemeken belül a szabotázsakciókat, védték a gyárakat és felszereléseit a fasiszták ellen.

2. A felszabadító harcok alatt, még az ÜB-rendelet megjelenése előtt elsősorban a romeltakarítás, a termelés haladéktalan megindítása céljából alakultak — jóval nagyobb számban, mint az első szakaszban — üzemi bizottságok.

3. Az ÜB-rendelet megjelenése után, a rendeletben foglalt feladatok megoldására, elsősorban a kisebb üzemekben, hivatalokban, intézményekben, hiszen a jelentősebb gyárakban már az első két szakaszban létrejöttek az üzemi bizottságok.

A munkásosztály forradalmi öntevékenysége alapján létrehozott ÜB-rendszer kétséget kizáróan megmutatta, hogy a Horthy-fasizmus a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudta kiölni a forradalmi gondolkodást a magyar munkásságból. Ugyanakkor az a hatalmas forradalmi tömegmozgalom, amely a fasiszta államgépezet széttúzásával szabadon kibontakozhatott, azt is megmutatta, hogy a fasiszta elnyomás évei alatt milyen hatalmas, de a fasiszta diktatúra miatt nagyrészt szervezetlen forradalmi erők voltak elfojtva. A Kommunista Párt politikája a felszabadulás megindulásakor többek között ezért találhatott megértésre a dolgozók körében. Az üzemi bizottságok létrejöttében és munkájában szembetűnően érvényesült a munkásközvélemény hangja, „az ő tevékenységük fejezte ki a legvilágosabban azt a kölcsönhatást, mely a Magyar Kommunista Párt politikája és a munkások öntevékenysége között fennállt”.²⁸

Említettük már, hogy az MKP 1944. november 30-án nyilvánosságra hozott programjából kimaradt a munkásellenőrzés, ill. az üzemi bizottságok országos kiépítésének és elismertetésének követelése. Érdemes röviden megvizsgálni ennek okait. Ez indokolt márcsak azért is, mert mint mondtuk, korábban már felvetődött a munkásellenőrzés követelésének szükségessége.²⁹ A kérdés vizsgálata indokolt azért is, mert 1944 október 20-a után elsősorban a felszabadított területeken sorra alakultak az üzemi bizottságok.

Azzal az állásponttal, amelyet ebben a kérdésben Rácz Béla és Strassenreiter Erzsébet többször említett tanulmányukban vallanak, csak bizonyos kiegészítésekkel lehet egyetérteni. A szerzők szerint a tőke munkásellenőrzése azért maradt ki a programból, mert „A párt a fasiszta diktatúra felszámolását követő forradalmi átalakulást hosszabb fejlődési folyamatnak tekintette, amelyben a burzsoázia bevonásának politikája tág teret kap. A KÜB vezetői úgy vélték, hogy a széles nemzeti egységfront megteremtését és fenntartását — amelyet elsősorban a fasizmus elleni általános harc kifejeztése, a nemzetgazdaság állapota, az ország iparának helyzete és a nemzetközi viszonyok tettek szükségessé — gátolná a munkásellenőrzés programra iktatása.”³⁰

Jelen tanulmányunkban annak taglalásával nem foglalkozunk, hogy a munkásellenőrzés programbavétele ténylegesen akadályozta volna-e a nemzeti egységfront fenntartását, a burzsoáziának az ország újjáépítésébe való bevonását. Szükségesnek

²⁷ PI. Arch. I/1—II. Idézi: Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak... id. mű. 73. l.

²⁸ Ságvári Ágnes id. mű. „Századok” 1962. 5—6. sz. 796. old.

²⁹ Bővebben lásd Rácz Béla—Strassenreiter Erzsébet és Ságvári Ágnes idézett tanulmányait 136., 798—99. l.

³⁰ Rácz Béla—Strassenreiter Erzsébet id. mű. 137. old.

tartjuk azonban megjegyezni, hogy alapvetően nem akadályozta volna, hiszen a munkásellenőrzés bevezetésének követelése nem szocialista, hanem demokratikus jellegű követelés. A népi demokratikus forradalom első évének tapasztalatai is ezt mutatták.

Arra viszont szeretnénk rámutatni, hogy az MKP vezetése — annak is első-sorban a KÜB-a, amelynek tagjai éppen abból eredően, hogy nem Magyarországon éltek, nem ismerhették úgy az ország belső helyzetét, a néptömegek hangulatát stb., úgy mint a párt illegális, Magyarországon dolgozó vezetői akik közvetlenül irányították a mozgalmat — nem értékelte reálisan a magyarországi helyzetet.³¹ Nézetünk szerint a párt azért nem iktatta programjába a munkásellenőrzést, az üzemi bizottságok elismerésének követelését, mert az ellenállási mozgalom viszonylagos gyengeségéből messzemenő következtetéseket vont le. Túlértékelte a negyedszázados Horthy-fasizmus tömegekre gyakorolt eszmei-politikai, regresszív hatását. A forradalom szempontjából ténylegesen nem vigasztaló felszínből indult ki. Nem számolt eléggé a felszín alatt meglévő nagymérvű tömegelégedetlenséggel. Nem elemelte sokoldalúan az elkészerítő felszín okait, melyek közül minden bizonnyal döntő a magyar és német fasiszták hallatlan méretű elnyomása, akik hatalmas erőket mozgósítottak minden haladó mozgalom elfojtására.

A demokratikus átalakulás programjának elkészítésénél egyrészt a tömegek harckészségének nagyfokú hiányával, másrészt a reakciós erők nagyobb ellenállásával számolt a KÜB. Ezt a megállapításunkat támasztja alá a párt vezetőségének 1944. október 28-án a magyar néphez intézett nyílt levele is. Ebben a levélben olvasható többek között: „A KP több alkalommal felhívta a dolgozó tömegek és a magyar nép figyelmét arra, hogy *hiszékenysége végzetes*... hiba lenne azonban a demokratikus pártok és szakszervezetek részéről, ha a tömegek harckészségének hiányát túlságosan előtérbe állítanák, hogy ezzel eltakarják saját hibáikat és elkövetett mulasztásaikat”³²

Révai József ugyancsak a tömegek forradalmi tudatának hiányával és az ellenállási mozgalom elégtelenségével indokolta a párt programjavaslatát a szegedi párt-szervezet 1944. november 19-én tartott taggyűlésén: „Eltvársak! Biztosra veszem, hogy van igen sok régi és új kommunista, aki egy kicsit furcsálva hallgatta végig ezt az akcióprogramot... Ne abból induljunk ki, amit mi szeretnénk, hanem amit a magyar dolgozó nép többsége akar. El lehet-e hinni, hogy a magyar nép a szocializmust akarja? Mi erre a bizonyíték? Hogy lehetne igaz, hogy a magyar dolgozók többsége szívvel-lélekkel akarja a szocializmust, amikor még a háború alatt sem állt a helyzet magaslátán a német rablók és magyar bérenceik elleni harcban!”³³ Mindezekelőtt ezen okok miatt nem számolt elsősorban a KÜB a néptömegek olyan elementáris erejű forradalmi tevékenységének kibontakozásával, mint ami ténylegesen bekövetkezett azáltal, hogy a felszabadító Vörös Hadsereg szétzúzta a fasizmus államgépezetének elnyomó apparátusát.

Az MKP helyesen, a lerombolt ország újjáépítésének meggyorsítása érdekében az első perctől számolt a burzsoázia, a tőke bevonásával. A demokratikus újjászületést biztosító program kidolgozásakor ezt is figyelembe kellett venni. Termé-

³¹ Márpedig 1944 őszétől a párt politikai irányvonalát a KÜB határozta meg. A tárgyalt programot is a KÜB dolgozta ki.

³² Pl. Arch. Különgyűjtemény. I/97. Közli: A magyarországi munkásmozgalom története 1939—1945-ig. Kossuth, 1959—1960. (344—356) 347. l. (Kiemelés — RJ.)

³³ MMI. Arch. P. 39/1/8. (A Magyar Kommunista Párt szegedi szervezete 1944. évi november hó 19-én megtartott taggyűlésének jegyzőkönyvéből (Közli: Felszabadulás id. dokumentum kötet 176—177. l. (Kiemelés — RJ.)

szetes tehát, hogy a párt 1944 végén nem lépett a nyilvánosság elé szocialista jellegű programmal. Ebben a vonatkozásban Révai József programhoz fűzött magyarázata teljes egészében helytálló. Mindezt figyelembevéve sem lehet azonban egyetérteni azzal, hogy a programba csak az állami ellenőrzés követelése került be. Különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy a munkásellenőrzés bevezetése egyáltalán nem szocialista jellegű intézkedés. Lenin 1917-ben nem egyszer hangsúlyozta, hogy a munkásellenőrzés bevezetése még nem szocialista rendszabály, egy valamire való demokratikus — nem szocialista! — kormány feladatává tette a munkásellenőrzés bevezetését.³⁴

A pártnak már csak azért is programjába kellett volna iktatnia a munkásellenőrzést, mert a munkásosztály a felszabadított területeken viharos gyorsasággal megvalósította azt. Azaz a munkásosztály részéről megnyilvánuló ilyen vonatkozású igényt nem lett volna szabad elszigeteltnek felfogni, illetve figyelmen kívül hagyni. Összegezve e problémára vonatkozó véleményünket: meg kell állapítani, hogy a párt azért hagyta ki a nemzeti demokratikus átalakulás programjából a munkásellenőrzést, mert: 1. nem számolt eléggé a tömegek fasiszta diktatúra alatt lefolytatott, de objektíve meglévő elégedetlenségével, forradalmiasságával, 2. túlértékelt a forradalmi változással szembenálló erők erejét, túlbecsülte a burzsoázia, a tőke ország újjáépítésébe való bevonásának lehetőségét, 3. ezekből eredően a demokratikus átalakulásnak is egy lassúbb ütemével számolt.

Az MKP azonban, ha kissé megkésve is, felismerte a gomba módjára szaporodó üzemi bizottságokban rejlő forradalmi energiát, lehetőségeket, élére állt és irányította az üzemi bizottsági mozgalmat. A vezetése alatt 1945. január 18-án újjáalakult egységes Szakszervezeti Tanáccsal³⁵ együtt harcolt az üzemi bizottságok rendeleti úton történő elismertetéséért. A KP üzemi bizottsági mozgalomban betöltött vezetőszeropének egyik lényeges oka ebben keresendő.

Minden vonatkozásban ellentmondásosabb volt az SzDP reagálása a kialakult ÜB-mozgalmat illetően, mint a Kommunista Párté.³⁶ Ez egyenesen következett a két párt korábban betöltött szerepében, célkitűzéseiben stb. meglévő különbözőségeiből. A SzDP, mint említettük 1920—1945 között egyáltalán nem foglalkozott a munkásellenőrzés kérdésével. A háború befejezése után a nagy hagyományokkal rendelkező szakszervezeti bizalmi rendszert akarták megújítani. Az opportunistá szociáldemokrata vezetők nem számoltak a forradalmi átalakulással. Minden elképzelésüket felülmúlta az a nagyarányú változás, amely a felszabadulással kibontakozott. Fel kellett ismerniök, hogy a forradalmi változást pártállásra való tekintet nélkül elsősorban az üzemek munkássága indította el, illetve vitte véghez. A meg-

³⁴ Lenin: A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene. Művei 25. köt. Szikra, 1952. 353. l. (Megjegyezzük, hogy a nálunk kiépült munkásellenőrzés túlmént azon, mint amit „egy valamire való demokratikus kormány” jellegéből eredően meg kell, hogy valósítson.)

³⁵ Az SzDP vezetést fájón érintette, hogy az általuk a szakszervezeti munkában járatlannak tartott KP irányította a felszabadulás napjaiban újjászervezett egységes szakszervezeti mozgalmat. Annak érdekében, hogy SzDP vezetést biztosítsanak a szakszervezeti mozgalomban, hogy a Szakszervezeti Tanácsban ne 9:6 kommunista, hanem fordított arányú szociáldemokrata vezetés érvényesüljön, 1945 március 4-re összehívták az SzDP szakszervezeti funkcionáriusainak országos konferenciáját. Ezen a konferencián Bán Antal többek között az alábbiakkal indokolta a kommunista vezetés kialakulását: „Elvtársaim, ne tapasztalatlan gyermekként csináljunk szakszervezeti politikát. Felelőtlen egyének — SzDP pártállású szakszervezeti funkcionáriusokról van szó R.J. — a kommunista párt szárnyai alá helyezik magukat és a Tisza Kálmán-térre járnak információkról és utatásokért.” (PI. Arch. 253/1—21. 1945. március 4.).

³⁶ Sokoldalúan és alapvetően helyesen elemzi ezt a problémát Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak ... id. művében 80—82. l.

alakult üzemi bizottságokban kommunista, szociáldemokrata és pártönkivüli munkások egyetértésben végezték új országot építő munkájukat, egyöntetüen kiálltak az általuk létrehozott forradalmi szervek mellett. Ezért a jobboldali szociáldemokraták bármennyire is idegenkedtek az üzemi bizottságok munkájában megnyilvánuló forradalmi radikalizmustól, a munkás tömegek befolyásolása, megtartása érdekében nem utasíthaták el az üzemi bizottságok rendszerét, kénytelenek voltak ezt elismerni. Az üzemi bizottságok elismerését szorgalmazta az SzDP vezetésében ebben az időben már nagy szerepet betöltő baloldal is.

Az a tény, hogy az SzDP vezetése még 1945. február elején³⁷ is bizonytalanodott az üzemi bizottságok elismerése és rendeletben foglalt hatáskörének kérdésében számos régi szociáldemokrata szakszervezeti munkást a KP-ba való átlépésre készítetett. Természetesen sokan az SzDP-ből a KP-ba nemcsak a tárgyalat probléma miatt léptek át.³⁸ Az MKP többek között azzal, hogy gyorsabban felismerte, támogatta és vezette az üzemi bizottságokat, növelte népszerűségét, befolyását a gyári munkásság körében. Az SzDP nem nézte jó szemmel a KP tömegpárttá válását, mindent elkövetett, hogy megállítsa a kommunista tömegbefolyás további növekedését. Ellensúlyozni igyekezett az üzemekben, a munkásság szerveiben a kommunista befolyást.³⁹ Ez is siettette az SzDP-t az ŰB-ok elismerésében és támogatásában. Hangsúlyozzuk azonban, hogy az SzDP vezetését elsősorban a szociáldemokrata tömegek készítették e lépésre, akikben elevenen élt a munkásdemokrácia emléke, s adandó alkalommal öntevékenyen megvalósították azt.⁴⁰

Annak ellenére, hogy mindkét munkáspárt kissé megkétszerezte — az öntevékeny tömegmozgalomhoz viszonyítva — ismerte fel a munkásellenőrzés, az üzemi bizottságok rendeleti úton történő elismertetésének szükségességét, az ŰB-rendelet nem várattott sokáig magára, az 1945. február 18-án megjelent, hatályba lépett.⁴¹ A rendelet gyors megjelenésében döntő szerepe a Kommunista Pártnak volt. A rendelet előírta, hogy csak azoknál az üzemeknél, vállalatoknál alakítható üzemi bizottság, amelyek rendszeresen legalább 50 alkalmazottat foglalkoztatnak, ennél keve-

³⁷ Kossa István visszaemlékezése 1964. október 4. (saját gyűjtés) és Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak . . . id. mű. 81—82. l.

³⁸ Érdemes ezzel kapcsolatban idézni a Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetsége akkori titkárának 1945. február 12-én az SzDP Központi Vezetőségéhez írt levelét: „Tisztelt Elvtársak! Tisztelettel bejelentem, hogy az SzDP-ből a mai nappal kilépek és a Pártban vállalt mindennemű tisztségemről lemondok. A lemondásom oka az, hogy a Szövetségem és annak tagjai természetesen köztük én magam is mindig közismert radikális politikát folytattunk, mert ez felelt meg az építőmunkások harcos szellemének, most pedig amidőn lehetőség van arra, hogy mindenki szabadon nyilváníthassa ki a politikai meggyőződését az építőmunkások nagy többsége, a vezetőség tagjai pedig kivétel nélkül az MKP-ba léptek be.

Az építőmunkásság egységének szem előtt tartása és a meggyőződésemet követve én sem tarthatok máshova, mint az építőmunkások nagy többsége. Természetesen továbbra is csak egyetlen szempontot fogok szem előtt tartani, azt, hogy minden erőmmel a munkásosztály egységén dolgozzak és a munkálkodásommal hozzájáruljak egy boldogabb, egy szebb szocialista Magyarország felépítéséhez. Elvtársi üdvözléssel: Török János” (Pl. Arch.) 253/1—21 1945. február 12.)

³⁹ A két munkáspárt közötti rivalizálás különösen élesen nyilvánult meg az üzemi bizottságokon belül. Kielezett formában jutott ez kifejezésre az ŰB-választásokon.

⁴⁰ Amilyen negatív volt a két munkáspárt közötti versengés az üzemi bizottsági pozíciók, részvételi arány stb. kérdésekben, olyan pozitív volt, hogy mindvégig egységesek voltak abban, hogy más párt nem szerezhet befolyást az üzemi bizottságokban. Az egységes fellépés akadályozta meg, hogy a Kisgazdapárt többszöri kísérlete ellenére sem tudott még a tisztviselői üzemi bizottságokban sem befolyásra szert tenni (A több ezer ŰB tag közül néhány volt kisgazdapárti).

⁴¹ Lásd az Ideiglenes Kormány 50.100/1945. Ip. M. számú rendeletét. Magyar Közlöny. 1945. február 18. 5. sz.

sebbet foglalkoztató üzemeknél bizalmiakat kell választani. Az üzemi bizottságok, ill. a bizalmiak működését a munkaadó vagy a vállalat vezetője köteles elismerni.

A rendelet a hatáskör vonatkozásában megkülönböztette az 50—200 alkalmazottat foglalkoztató üzemek, és a 200-on felüli üzemi bizottságokat. Az első rendelet szerint az egész üzletmenetre való betekintésre, az üzleti könyvek szakértők útján történő felülvizsgálatára csak a 200-on felüli üzemi bizottságoknak volt joguk. Ugyanakkor egységesen rendelkezett abban, hogy: „a munkaadók tartoznak az üzemi bizottságoknak negyedévenként pontos jelentést tenni a vállalat helyzetéről, üzletmenetéről és a munkapiac várható alakulásáról.”⁴² Politikai szempontból különösen pozitív és előremutató volt a rendeletnek az a része, amely felruházta az üzemi bizottságokat az üzemek fasisztáktól és olyan egyének megtisztításától, akik részt vettek az üzemek megrongálásában. Továbbá a rendelet meghatározta az üzemi bizottságok választásának módját, az alkalmazottaktól függően számszerű nagyságát stb.

A rendelet kiharcolása nagy vívmánya volt a magyar munkásságnak. Törvényes úton rendezte a munkavállalók és a munkaadók viszonyát, a kialakult forradalmi gyakorlatnak megfelelően legalizálta a munkásosztály, üzemi bizottságok tőkés termelés és elosztás feletti ellenőrzési jogát. Pótolta azt, ami a fentebb ismertetett okok miatt a debreceni kormányprogramból kimaradt. A rendelet azonban elsősorban a hatáskör vonatkozásában elmaradt az üzemi bizottságok addig kialakított gyakorlatához képest.⁴³

Említettük, hogy az üzemi bizottságok kivétel nélkül a termelés azonnali beindításában látták legdöntőbb feladatukat. Az a kevés írásos anyag, amely az ÜB-ok megalakulásával, kezdeti tevékenységével foglalkozik és megmaradt kétséget kizáróan bizonyítja ezt. A Weiss Manfréd Művek üzemi bizottsága megalakulásakor (1945. január 18) az alábbi munkaprogramot fogadta el: romeltakarítás, a termelés megindítása, a hidak helyreállítása, az üzem fasisztáktól való megtisztítása, a fizetés rendezése, a felszabadító Vörös Hadsereg termelvényekkel segítése, a munkafegyelem helyreállítása, a szervezeti élet rendezése, a dolgozók élelmezése.⁴⁴ A MÁV Északi Főműhely ÜB-a, amely 1945. január 16-án alakult meg 1945. február 5-én a KP-hoz küldött helyzetjelentésében programját a romeltakarításban, a termelés és ezen keresztül az új élet azonnali megindításában jelölte meg. Minden más kérdést —fizetés, élelmezés stb. — ennek rendelt alá.⁴⁵ A Fémáru Fegyver és Gépgyár RT. üzemi bizottsága (melyet már 1945. január 2-án létrehoztak, s amely 9 tagból állt és a bizalmi testület hagyta jóvá) szintén a termelés haladéktalan megkezdését szorgalmazta, ami sikerrel járt, mert január 7-től a vállalat működött. Az ÜB 1945. július 30-án tartott beszámolójában olvasható: „Nehéz körülmények között alakult meg az üzemi bizottság, amely felismerte a rendkívüli időt, ami 1945. január elején volt. Az ÜB fő feladatának tűzte ki célul az üzemet megindítani, ami sikerült.”⁴⁶ Az Orion Rádiógyárban az ÜB. 1945. január 26-án alakult meg és munkaprogramjában ugyancsak elsőrendű feladatának tartotta a termelés megindítását,

⁴² Uo.

⁴³ Az üzemi bizottságok nagy többségének elégedetlensége a rendelettel szemben ebből eredt. Ezért harcoltak rögtön a rendelet megjelenése után a nagyobb hatáskört biztosító új rendelet kiadásáért, amely — az első több kiegészítése után — 1945. június 5-én (55.000/1945 Ip. M.) megjelent (Magyar Közlöny 1945. június 5. 43. sz.)

⁴⁴ SZOT Levéltár 1945. 9-es d. Vasas Szakszervezet. Vegyes, „Fogaskerek” I. évf. 1. sz. 1945. április 7. és Drahos Lajos — az ÜB akkori elnökének — visszaemlékezése 1965. március 25. (saját gyűjtés).

⁴⁵ PI. Arch. 2/16—93 ö. e., „Szabadság” 1945. március 20.

⁴⁶ SZOT Levéltár 1945. 8-as, és a 38/3-as d-ék, valamint a PI. Arch. 2/16—93. ö. e.

a gyár és a termelés vezetésének ellenőrzését, a munkafegyelem biztosítását, szociális és jóléti ügyek intézését és a tanoncokkal való foglalkozást.⁴⁷ A szegedi Kenderfonógyár ÜB-a is 1945. február elején elkészített tervezetében, amely a gyár igazgatóságával történő együttműködésre vonatkozott, az üzem értékeinek megmentésében, a termelés haladéktalan beindításában jelölte meg az ÜB. és a munkásság legnagyobb érdemét.⁴⁸ S végül még egy általános érvényűnek mondható programot idézünk, melyet az Egyesült Magyar Ásványolajgyárak RT ÜB-a fogadott el: „Az ÜB feladatául tüzte ki, hogy a termelést az összes rendelkezésre álló lehetőségek felhasználásával biztosítsa, s az alkalmazottak szociális helyzetét a legmesszebbmenően elősegítse. Ezzel egyidejűleg az ÜB gondoskodni fog arról, hogy a vállalatot a fasiszta érzelmű és jobboldali egyénektől megtisztítsa.”⁴⁹

Ismeretes, hogy az ÜB-ok milyen rendkívül nehéz körülmények között kezdtek meg a romeltakarítást, a termelést. A gépek és felszerelések nagy része használhatatlan volt, nem állt rendelkezésre elegendő nyersanyag, fűtőanyag, munkáskéz, élelem, stb. A tőkés akadályozták a munka megindítását. A munkásosztály azonban pártjaik és az üzemi bizottságok vezetésével elhárított minden akadályt, fokozatosan úrrá lett a nehézségeken, beindította a termelést. Az MKP Országos Pártértekezlete (1945. május 20—21.) már ebben a tekintetben is nagy eredményekről számolhatott be: „A szakszervezetek és az üzemi bizottságok, a munkásosztálynak új hatalmas vívmányai, az első hónapokban rohammunkával és az összes megmozdítható eszközök felhasználásával életet teremtettek ebben az országban, megindították az ipari termelést, megteremtették magának a munkának a feltételeit.”⁵⁰

A munkásosztály a legnehezebb időben az egész nemzet előtt bizonyított: „Az első inséges és inflációs esztendőben a két munkáspártnak volt köszönhető a fegyelem, melynek a munkások alávetették magukat és az ő megfeszített munkájuk a romok eltakarítására és a helyreállítás megkezdésére. Visszatekintve erre az időre lehetetlen el nem ismernünk, hogy amikor az értemiség soraiban sokan kételkedtek, lehet-e még valaha is feltámasztani ezt az országot és sokan keresték a réseket, amelyeken át a háború borzalmaitól mentes, a kapitalista világ kényelmét biztosító országokba húzódhatnának, az ipari munkásság egészében érezte és bizonyította is, hogy „e kívül nincsen számodra hely”. Téli hidegben kezdett hozzá utak és hidak helyreállításához, a lerombolt gyári üzemek felépítéséhez, lerongyoltan, fagyoskodva és éhezve... Egyedül az ipari munkáságnak köszönhető, hogy az új élet feltételei, a rendezett termelés és helyreállítás megindulhattak, s lassanként mindnyájan visszanyertük bizalmunkat és bátorságunkat a magyar élethez. *A munkásság ezzel a magatartásával bebizonyította hazafiságát és jogot szerzett az új élet irányítására és hatékony ellenőrzésére.*”⁵¹

Az ÜB-rendelet megjelenéséig létrejött ÜB-ok öntevékenyen határozták meg feladataikat és hatáskörüket. Gyakorlatilag ez úgy alakult, hogy az ÜB-ok intézték az üzemek vezetésével összefüggő valamennyi ügyes-bajos dolgot, problémát még azokban a gyárakban is, amelyek nem maradtak teljesen gazdátlanul, vezetés nélkül. Nagy többségük körültekintően, a helyreállítás érdekeinek messzemenő

⁴⁷ PI. Arch. 2/16—93. ö. e. Megjegyezzük, hogy azoknak az üzemi bizottságoknak a munkaprogramjában, amelyek a KP kezdeményezésére és vezetése alapján jöttek létre — egységes elvek alapján — a gyár és a termelés vezetésének ellenőrzése került előtérbe.

⁴⁸ PI. Arch. 2/16—93. ö. e.

⁴⁹ SZOT Levéltár 1945. 38/3-as d. Jegyzőkönyvek. 1945. február 15.

⁵⁰ Harc az újjáépítésért, az MKP Országos Értekezletének jegyzőkönyve. MKP kiadás. Sokszorosítás 651157. Kossuth. 92. l. Eredeti kiemelés — RJ.)

⁵¹ Szekfű Gyula: Forradalom után. Cserépfalvi Kiadó 1947. 110—111. l. (Kiemelés — RJ.)

figyelembevételével intézte szerteágazó munkáját. A termelés szakszerű vezetésének biztosítása érdekében a műszaki értelmiség képviselőit bevonták az üzemi bizottságokba,⁵² a vállalatok fasiszta elemektől való megtisztításánál felléptek a dolgozók részéről sok esetben megnyilvánuló tisztviselők és értelmiség-ellenes hangulat ellen.

A hatáskör kialakításánál az ÜB-ok többsége túlmént a tőkés termelés vezetés ellenőrzésén, tudtuk és beleegyezésük nélkül semmi sem történhetett az üzemekben. Számos ÜB. a vállalat teljes vezetésére igényt tartott. Sokan vélekedtek a szegedi üzemi tanácsokhoz hasonlóan; akik a hatáskör megállapításánál abból indultak ki, hogy: „az üzemi tanács nem tulajdonosa, csak vezetője a vállalatnak, s mint ilyen, felelősségteljesen vezeti és intézi a vállalat üzemi életének minden megnyilvánulását, ide nem értve a vállalat tulajdonjogi viszonyát, mely fölött az állam, vagy a város illetékes szervének van joga dönteni.”⁵³ Sőt nem egy ÜB — különösen a gazdátlanul maradt gyáraknál — szocializálni akarta a vállalatot.⁵⁴

Több tényező közrejátszott abban, hogy az üzemi bizottságok egy része fellépett a tőkéstulajdon ellen. Ilyen volt pl., hogy nem voltak tisztában a felszabadulás nyomán kialakult helyzettel: „Voltak eleinte olyanok, akik nem is üzemi bizottságokat, hanem üzemi tanácsokat gondoltak létrehozni. Azt hitték, hogy a Vörös Hadsereg bejövetelével tanácsköztársaság lesz Magyarországon.”⁵⁵ Voltak üzemi bizottságok, akik a termelés növelése, zavartalan biztosítása céljából akarták szocializálni a vállalatot. Ezzel indokolták szocializálási kérelmüket pl. 1945. február — áprilisában a Pestlőrinci Ipartelepek, a Kőbányai Polgári Serfőző Szent István. Tápszerművek, a Kazán és Gépgyár, stb. üzemi bizottságai.⁵⁶ Mások abból a meggyőződésükből kiindulva, hogy a tőkés által elhagyott, a dolgozók áldozatos munkájával felépített gyárak nem képezhetnek magánvagyonot. „Akkor, amikor a romok alól kikapartuk gépeinket, amikor fagyos kezekkel tisztogattuk azokat, meg voltunk győződve, hogy ezek a gépek ha mozgásba jönnek egy új világban, az egész magyar nép érdekében fognak működni.

Soha nem látott lelkesedéssel fogtunk a munkához. A kezdeti nehézségeket leküzdve elindítottuk az üzemünket. Az indulás volt csupán nehéz. Ehhez kellett erőt gyűjteni. De bennünk volt hit és volt erő, mert tudtuk azt, hogy magunknak építünk,”⁵⁷ fejezte ki a dolgozók véleményét a Hazai Fésűsfonó és Szövőgyár ÜB. elnöke. A Weiss Manfréd Művek ÜB-a, amikor 1945. októberében követelte a WM államosítását, azt hasonló szellemben indokolta: „A gyári munkásság tudni akarja, hogy hét hónapon keresztül kinek dolgozott, ismét egyéni célokat szolgálnak-e vagy

⁵² Ezzel a céllal 1945. júniusától elsősorban a nagyobb üzemekben az ÜB mellett Műszaki Bizottságokat létesítettek. Ezekben a bizottságokban együtt foglaltak helyet a mérnökök, művezetők, mesterek és munkások, de általában a két munkáspárt és a szakszervezet képviselői is részt vettek benne. Az igazgatóságok nem nézték jó szemmel e bizottságok létrehozását. Elsők között hozták létre a Műszaki Bizottságot a Weiss Manfréd Művekben és az Ózdi Vasgyárban. (SZOT. Levéltár 1945. 38/1-es d. ÜB-vel kapcsolatos iratok. 1945. július 27. „Szabad Nép” 1945. június 19.

⁵³ Szegedi Állami Levéltár. Szegedi Polgármesteri iratok 335/1945.

⁵⁴ Nem lehet egyetérteni Rácz Béla—Strassenreiter Erzsébet ebben a kérdésben vallott nézetükkel: „Az üzemi bizottságok feladatukat egységesen a tőkés termelés ellenőrzésében látták. A tőkés tulajdonjogát elismerték, a vállalatok szocializálását nem vetették fel. „Id. mű. 138. l.

⁵⁵ Nemes Dezső: A szakszervezeti mozgalom Szikra. 1946. 27. old.

⁵⁶ SZOT Levéltár 38/1-es d. ÜB-vel kapcsolatos iratok 1945. április 16, Uo. 1945. 38/3-as d. Jegyzőkönyvek 1945. február, Uo. 1945. 1-es d. Vas—Witteg levelek. 1945. április 16.

⁵⁷ „Rokka” 1945. július 5.

sem. Ez a gyár most vérből és verejtékes munkából nőtt nagygyá, nem képezhet továbbra is magánvagyont.”⁵⁸

Kossa István az MKP Országos Értekezletén felszólalásában szintén az ÜB-ok tőkeellenes, szocializálási törekvéseiről szólt: „Nem értik meg és nem hiszik el, — a szakszervezetben dolgozó kommunisták — RJ. — hogy nincs napirenden a szocializálás. Ebből igen sok hiba fakad a szakszervezeti munkában.

Azok az elvtársak, akik az üzemi bizottságokban dolgoznak, akik ott döntő szerepet játszanak, nem érzik át a maga teljességében azt, hogy a magántulajdon elismerése a pártnak politikai vonala. Ők úgy értelmezik ezt a vonalat, hogy az csak átmeneti jellegű, úgy hogy szerintük nem érdemes az üzemeket visszaadni, vagy kiadni az üzemi bizottságok kezéből arra a rövid időre, amíg a Párt a magántulajdon alapján áll. Ebből keletkezik a sok visszás helyzet... Nem engedik be például a tulajdonost az üzem területére még akkor sem, ha a tulajdonos nem volt fasiszta. Abból indulnak ki: ha idáig tudtuk vezetni heteken keresztül az üzemet és saját erőnkől állottunk helyre, ezután is el fogjuk tudni vezetni a tulajdonos nélkül.”⁵⁹

Az ÜB rendelet a KP ismertetett felfogásának megfelelően, mint látjuk jelentősen korlátozta az addig kialakult gyakorlathoz képest az ÜB-ok hatáskörét. A magántulajdon elismerése alapján az ÜB-ok jogkörét a munkások és alkalmazottak érdekvédelmében, a tőkés termelés feletti ellenőrzés megvalósításában határozta meg. Elsősorban ez az oka annak, hogy az ÜB-ok elégedetlenek voltak az ÜB rendelettel, nem tartották be, egy nagyobb hatáskört biztosító rendelet kiadását követelték.

Az MKP Országos Értekezlete részletesen megtárgyalta a szakszervezetek és az ÜB-ok munkáját és az ÜB-ok nagy eredményeinek elismerése mellett, rámutatott azok legfőbb hibáira, nevezetesen a baloldali túlkapásokra.⁶⁰ A párt állásfoglalásaiban szinte minden esetben rámutatott a túlkapások veszélyére: „Ha az üzemi bizottságok naponta vitatják és kétségbevonják a tőkéseknek az üzem vezetéséhez való jogát, akkor az üzemekbe befektetett tőke és az ott személy szerint működő tőkések az újjáépítésbe nem fognak bekapcsolódni és ennek a munkásosztályra beláthatatlan gazdasági és politikai káros következményei lesznek.”⁶¹

Az ÜB-ok még 1945 nyarán is határozott tőkeellenes rendszabályok bevezetését sürgették. Ebben a szellemben zajlott le az ÜB-ok Országos Kongresszusa 1945. július 12—13-án. A küldöttek többsége kritizálta a két munkáspárt és a Szakszervezeti Tanács burzsoáziával együttműködő politikáját. Tagadták a burzsoázia újjáépítésbe való bevonásának lehetőségét és szükségességét. A vállalatok ÜB-ok által történő vezetését követelték.⁶²

Az elmondottak bizonyítják, hogy az ÜB-ok korántsem voltak egységesek a tulajdon kérdésében. Az ÜB-ok jelentős része kétségbevonta a tőkések gyárakhoz való jogát, az első hónapokban felléptek a magántulajdon ellen. A két munkáspárt-

⁵⁸ SZOT Levéltár 1945. 3-as d. Csepel ÜB-ok.

⁵⁹ Harc az újjáépítésért id. mű. 113—114., 117. l.

⁶⁰ Rákosi Máttyás beszámolójában csak a baloldaliságról szólt. A hozzászólók egy része és a 2. napirend előadója már rámutatott a jobboldali jelenségekkel szembeni harc szükségességére is: „De ahogy szembe kell szállni a túlzásokkal és a baloldali elhajlásokkal, ugyanolyan mértékkel szembe kell szállni a más irányú elhajlással is, amelyek a szakszervezeteknél és az üzemi bizottságoknál már eddig is megmutatkoztak.” Harc az újjáépítésért... id. mű. 108. l.

⁶¹ Kádár János: A szakszervezetek és az üzemi bizottságok az újjáépítés szolgálatában. 1945. június 12. MKP kiadás. Kéziratgyanánt. 10. l.

⁶² Lásd: Országos Üzemi Bizottsági Kongresszus Budapest, 1945. és Szűcs József — a SZT. ÜB Osztályának akkori titkára — jelentését az ÜB kongresszusról SZOT Levéltár 1945. 38/1-es d.

nak és a Szakszervezeti Tanácsnak nagy erőfeszítésükbe került, hogy leszereljék az idő előtti tőkeellenes akciókat. A magántulajdon elleni közvetlen harc csak akkor szorult háttérbe az ÜB-ok munkájában, amikor tapasztalták, hogy a KP nem pillanatnyi taktikai meggondolásból adta ki a tőke újjáépítésbe való bevonásának jel-szavát. Amikor meggyőződtek arról, hogy a KP komolyan veszi a burzsoáziával való együttműködést. Ettől az időtől kezdve az ÜB-ok az üzemek vezetésében való nagyobb beleszólásért harcoltak.

Az ÜB-ok gyakorlati munkájában ténylegesen érvényesült forradalmi radikalizmust, tőkeellenességet véleményünk szerint nem helyes egyoldalúan, csak negatíván értékelni. Az feltétlen igaz, hogy ez a magántulajdon ellen irányuló baloldaliság bizonyos fokig ellentétben állt az MKP 1944—1945-ben követett politikai és gazdasági irányvonalával. Az a tény, hogy az ÜB-ok hatáskörük kialakításánál, gyakorlati munkájukban messze túlmentek a tőkés termelés és elosztás feletti ellenőrzésen, valóban akadályozhatta a tőkés bevonását az ország újjáépítésébe. Ezért a pártnak ténylegesen fel kellett lépni az idő előtti magántulajdon ellen irányuló támadással szemben. Azonban azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a munkásosztálynak, az üzemi bizottságoknak ez a határozott tőkeellenessége kedvező kiindulási alapot biztosított a pártnak a reakciós erőkkel szembeni harcban. Az, hogy a KP harcolt a munkásság túlkapásai, baloldalisága ellen, hogy éppen a Kommunista Párt mérsékelte az ÜB-ok forradalmiságát és ezt a burzsoázia látta, nap mint nap tapasztalta, ez viszont „megnyugtatta” a burzsoáziát, végeredményben elősegítette a párt politikai irányvonalának ideiglenes elfogadását a burzsoázia részéről.

Az ÜB-ok tőkeelleni harcának új szakasza kezdődött 1945 őszén. Az üzemek államosítását egészen más okok miatt követelték ekkor a nagyobb vállalatok üzemi bizottságai. Mint ismeretes a népi demokratikus forradalom addigi vívmányaival szemben a reakciós erők szervezett támadást indítottak.⁶³ Az 1945 ősziére nagy méreteket öltő infláció a munkabérek gyorsütemű csökkenését, a tőkés profitjának növekedését vonta maga után. A tőkés egyre kevesebbet foglalkoztak termelő-apparátusai fejlesztésével, annál többet tőkájük mentésével. A spekuláció növekedése szintén a bérből és fizetésből élő dolgozókat sújtotta. A szervezett munkásság, az ÜB-ok ezekre a jelenségekre úgy reagáltak, hogy tömegesen követelték az üzemek államosítását.

Az államosítási követeléseket az ÜB-ok változatosan indokolták. Az Ózdi Vas- és Acélárugyár szervezett munkássága 1945. december 10-én keltezett államosítási javaslatát azzal indokolta, hogy egyrészt a gyárvezetőség nem tud és nem is akar eleget tenni a gyár üzembetartásából eredő követelményeknek, másrészt a gyár munkássága a magántulajdonban lévő üzemben nem látja biztosítottnak családja jövőjét.⁶⁴ Több üzem — így az Uhrin Testvérek autókarosszéria és járműgyár ÜB-a 1945. november 19-én — munkássága a dolgozók ellátásának biztosítása, az infláció felszámolása, a reakció hatalmának megdöntése érdekében követelte az államosítást.⁶⁵ A bányászok, akiknek küldöttei már az MKP Országos Értekezletén is sürgették a bányák államosítását, 1945 őszén a bánya-igazgatóságok szabotáló

⁶³ Részletesen tárgyalja ezt a problémát: Molnár János: A munkás és paraszttömegek harca a Kommunista Párt vezetésével a reakció ellen (1945 október—1946 március) tanulmánya. Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből. Akadémiai Kiadó Bp. 1955. 291—373. l.

⁶⁴ SZOT Levéltár 1945. 1-es d. Vasas Szakszervezet Vegyes levelek.

⁶⁵ SZOT Levéltár 1945. 38/3-as d. Jegyzőkönyvek.

tevékenysége, az állandó szénhiány leküzdése, a munka feltételeinek biztosítása végett tartották halaszthatatlannak az államosítást.⁶⁶

Az 1945 őszen a dolgozók részéről megnyilvánuló nagyarányú államosítási követeléseknél is elmondhatjuk, hogy még ekkor sem volt aktuális a nagyobb mérvű államosítás. Mégis a munkásosztálynak ez az erőteljes támadása a tőke ellen, egyrészt kedvező bázist teremtett a reakció elleni harchoz, az 1945 végén megindított ellentámadáshoz, másrészt arra készítette a Kommunista Pártot, hogy felülvizsgálja a burzsoáziával kapcsolatban addig képviselt gazdasági politikáját. A reakció támadása mellett szerepe volt ennek is abban, hogy az MKP leszámolt korábbi, a burzsoáziával való együttműködésre vonatkozó, a tőke erejét és szerepét illető elképzeléseivel, ill. illúzióval. Segített abban, hogy a párt erőteljesebb tőkekorlátozó irányvonalat kövessen, hogy a dolgozó tömegek alulról kiinduló tőkeellenes mozgalmát az állami beavatkozás fokozásáért folytatott küzdelemben hasznosítsa.⁶⁷ Megteremtette a kedvező alapot ahhoz, hogy a párt alig néhány nappal a Kisgazdapárt választási győzelme után a bányák azonnali államosításának követelésével léphetett fel.

A népi demokratikus forradalom kibontakozása és győzelme vonatkozásában egyaránt meghatározó jelentőségű volt a munkásegység, a két munkáspárt együttműködésének. Szembetűnően megmutatkozott ennek fontossága a szakszervezetek és az ÜB-ok területén. Mindkét munkáspárt tudatában volt ennek. A többi között ezért fordítottak különös figyelmet a szakszervezetekben és üzemi bizottságokban végzett munkára.

A munkásegység megvalósítását 1944 őszen számos bel- és külpolitikai tényező elősegítette.⁶⁸ Itt csak az MKP helyes politikai irányvonalára hívjuk fel a figyelmet, amely nagymértékben hozzájárult a munkásegység létrejöttéhez. A két párt 1944. október 10-i határozatával kapcsolatban — amely mint ismeretes a fasiszmus elleni közös harcra és a munkásosztály akcióegységének megteremtésére vonatkozott — az egységes szakszervezetek létrehozására vonatkozó részt emelnénk ki: „Az SzDP és KP megállapítja, hogy a két párt egyesülési időpontjától függetlenül haladéktalanul megvalósítandó a magyar munkásosztály egysége a szakszervezetek életében.”⁶⁹ Ez a nagy jelentőségű megállapodás képezte a felszabadulás nyomán újjászervezett szakszervezeti mozgalom alapját és vetett véget az SzDP és a szakszervezetek összefonódásának.

A felszabadulás időszakában több tényező kedvezően befolyásolta a két párt közötti együttműködést. Mindenekelőtt a nagyarányú balratolódás, amely a tömegek körében végbement és, amely a felszabadulással szabadon felszínre törhetett. Elsősorban ez jelentette bázisát, s tartotta fenn a munkásegységet. Ezzel függ össze az SzDP vezetésében bekövetkezett változás. Az SzDP-ben a háború alatt, a felszabadulás idejére megerősödött az MKP-vel együttműködni akaró baloldal. A baloldali szociáldemokraták az alapvető kérdésekben azonos platformon voltak a kommunistákkal. A jobboldali szociáldemokraták szovjet- és kommunista-ellenes politikát folytattak ugyan, de 1945 elején nézeteikkel nyíltan jelentkezni

⁶⁶ Vö. Kolossa Tibor: A szénbányák államosítása c. munkájával. Tanulmányok... id. mű. 393—451. l.

⁶⁷ Vö. Berend T. Iván: Újjáépítés és a... id. mű. 93. l.

⁶⁸ Bővebben erről Sánta Ióna: A munkásegység fejlődése a felszabadulás után c. tanulmányát. „Húsz év tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből. Kossuth Könyvkiadó, 1964. 391—440. l.

⁶⁹ P.I. Arch. Gyűjtemény 474. Közli: A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945-ig. Kossuth Könyvkiadó, 1959—1960. 339. l.

nem mertek, a két párt együttműködése ellen nem léphettek fel, mert sem a külső, sem a belső helyzet erre nem volt alkalmas. S nem utolsósorban kedvezően hatott a két párt együttműködésére, hogy a felszabadulás nyomán létrejött népi szervezetben gyakorlatilag magvalósult a munkásegység. Az üzemi bizottságokat, mint említettük a két munkáspárt tagjai hozták létre és különösen kezdetben teljes egyetértésben végezték országepítő munkájukat.

Az MKP felszabadulás utáni tevékenységében alapvetően helyesen érvényesült — annak ellenére, hogy a párt vezetői nem gondolták végig az új helyzetből adódó feladatokat, nem tudtak teljesen leszámolni a szociáldemokráciával szembeni bizalmatlansággal —⁷⁰ a munkásegység eszméje. Egész tevékenységének vezérelve a munkásegység fenntartása és erősítése volt. Ennek szellemében a párt segítette az SzDP-t abban, hogy a felszabadulás nyomán gyorsan rendezze sorait, talpraálljon. Korábbi törekvésének megfelelően nem akart az SzDP kizárásával politizálni, annál is inkább, mert tudatában volt annak, hogy a szociáldemokrácia munkásságra gyakorolt befolyása a háború alatt nem csökkent, hanem jelentősen nőtt. S tisztában volt ázzal is, hogy a felszabadulás nyomán kialakult új helyzetben objektíve megnőtt az SzDP-vel való együttműködés lehetősége. Mindezek alapján az MKP már 1945 januárjában kezdeményezte, hogy a két párt az új helyzetben erősítse meg az együttműködésre vonatkozó korábbi határozatát. A két munkáspárt 1945. január 26-án megújította korábbi együttműködési határozatát, melyben szintén állástfoglaltak a szervezeti önnállóság, a külön program fenntartása mellett abban, hogy minden alapvető kérdésben egyeztetni fogják álláspontjaikat, együttműködnek, s a szakszervezeti mozgalmat egységes alapon szervezik újjá. Ekkor határozták el a 3—3 tagból álló állandó tanácskozási bizottság felállítását, amelynek jelentős szerepe volt a közös taktika és stratégia kidolgozásában, a soronkövetkező feladatok kijelölésében.⁷¹

Az MKP vezetése felismerte a szakszervezetek megnövekedett jelentőségét, nagy gondot fordított az ott végzett munkára. Az egységes szakszervezeti mozgalom újjászervezésével a szakszervezeti munkában jártas, jól felkészült tagjait bízta meg. Több más tényező mellett ennek is szerepe volt abban, hogy az újjászervezett egységes szakszervezeti mozgalomban az MKP befolyása nagyobb volt, mint az SzDP-é, s hogy abban általában kommunista vezetés érvényesült.⁷² Az 1945 január közepéig létrejött üzemi bizottságokban általában szintén a kommunista ŰB-tagok voltak többségben.

Az SzDP-t meglepte a szakszervezetekben és az üzemi bizottságokban felszabadulás után bekövetkezett nagyarányú kommunista előretörés. Ők abból indultak ki, hogy az MKP nem ért a szakszervezeti munkához. Ezt Bán Antal a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok országos értekezletén tartott referátumában meg is indokolta: „meg kell állapítanom, hogy a KP a múltban sohasem tudott szakszervezeteket csinálni, mert nem értette a módját. Minden gazdasági természetű sztrájkot politikai természetűvé változtattak át, hogy abból politikai mozgalom legyen”.⁷³ Elsősorban a jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők nem akarták tudomásul venni a helyzet gyökeres megváltozását, fájdalmasan érin-

⁷⁰ Sánta Ilona id. mű. 394. l.

⁷¹ Szakasits Árpád: Hajnalhasadás „A szabadság hajnalán” id. mű. 195. l.

⁷² Lásd erre az SzDP szakszervezeti funkcionáriusainak 1945. március 4-én tartott országos konferenciájának anyagát: PI Arch. 253/1—21. Egy 1945-ben készült kimutatás szerint a SzT. titkárságának és osztályainak pártállás szerinti megoszlása 64:36—+2 pártönkivüli — kommunista többséget mutat. PI. Arch. 2/16—8 ö. e.

⁷³ PI. Arch. 253/1—21. jkv. 1945. március 4.

tette őket, hogy monopólhelyzetük a szakszervezetekben megszűnt. Harcot kezdtek befolyásuk, pozícióik növeléséért. Ez az alapja annak, hogy a szakszervezetekben és az üzemi bizottságokban kiéleződött a viszony a két munkáspárt tagjai között. A fenti tanácskozáson az SzDP az MKP felfogásával ellentétben a szakszervezetek politikamentességének jelszavát hirdette meg. „Mi ilyen szakszervezeteket — politikai természetű RJ. — soha nem akartunk csinálni és ma sem akarunk”⁷⁴ mondtotta Bán Antal.

Az üzemi bizottságokban a paritás körül rendkívül elmérgesedett a viszony a két párt tagjai között. Azokban az üzemekben, melyekben az SzDP-nek a szakszervezeti, a szociális munkában jártas, de a közvetlen politikai munkától idegenkedő tagjai többségben voltak az üzemi pártszervezetek vezetőségeiben, különösen kiéleződött a harc a két pártszervezet között és az üzemi bizottságokban. Több üzemben ez odáig fajult, hogy az ÜB két részre szakadt, a kommunista és szociáldemokrata ÜB tagok külön ülészek stb. Mint pl. a Weiss Manfréd Művekben is az ÜB-nak két elnökségi irodája volt.⁷⁵ Sok esetben az SzDP helyi, üzemi vezetősége az együttműködés kérdésében pártja központi vezetőségének felfogásával ellentétes gyakorlatot folytatott. Szerencsére az ilyen pártvezetőségek kisebbségben voltak. A két párt közötti harc kiéleződése veszélyeztette a munkásegységet, az egységes fellépést a tőkés, a reakció elleni küzdelemben. Ezt mindkét párt központi vezetése felismerte és 1945. április 27-én az MKP javaslatára⁷⁶ megállapodás történt abban, hogy a két párt közös, nyílt levélben felszólítja szervezeteit, tagjait a szoros együttműködés történelmi fontosságára.

A nyílt levél külön hangsúlyozta, hogy a két párt tagjait nem választják el egymástól a multban egymás ellen vívott harcaik, mert a háború utolsó hónapjaiban, a fasiszta terror elleni küzdelemben már létrejött szoros együttműködés bebizonyította eredményességét. A reakció elleni harc, az ország újjáépítése minden párttagtól az együttműködés fokozását és elmélyítését, a jó viszony kialakítását követeli meg. A közös levélnek nagy volt a jelentősége, egy időre biztosította a két párt viszonylag zavartalan együttműködését.

Mindkét párt Központi Vezetősége 1945 májusában tartott országos tanácskozásán megerősítette együttműködési szándékát és elítélte minden olyan kísérletet, amely az egység megbontására irányult. Az MKP rámutatott arra, hogy azok a kommunisták, akik a különböző bizottságokban görcsösen ragaszkodnak a számszerű többséghez szintén ártanak az együttműködésnek. Határozottan leszögezte, hogy: „fontos a számarány és jó az, ha a kommunisták többségben vannak a különböző bizottságokban. Különösen, ha ez a többség ténylegesen megfelel annak a tömegnek, amelyet a bizottság képvisel.” A jobb együttműködés érdekében a paritás kérdésében addig a határig, ameddig az összefér a demokrácia elvével, a tömegek akaratával kisebb engedményeket tehetnek a kommunisták. A kommunistáknak mindig abból kell kiindulniok, hogy a párt egész politikájának sarkpontja a szociáldemokratákkal való szoros együttműködés.⁷⁷

Alátámasztotta és megerősítette a munkáspártok — erre elsősorban az SzDP vezetőségének volt nagy szüksége — együttműködésre irányuló politikáját a munkásság nap mint nap megnyilvánuló ilnyvonatkozású óhaja. A szakszervezetek és az üzemi bizottságok nagy többségében kommunisták és szociáldemokraták az alapvető kérdésekben — tőkés, a reakció elleni harc, a termelés munkásellenőr-

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ SZOT Levéltár 1946. 11-es d. Vasas Szakszervezet Csepel. ÜB. jkv. 1946. január 1.

⁷⁶ Szakasits Árpád: „Hajnalhasadás” id. mű. 195—196. l.

⁷⁷ Harc az újjáépítésért id. mű. 140—141. l.

zése és növelése, a dolgozók érdekeinek védelme, stb. — közös tervek alapján, egyet-értésben dolgoztak. Az 1945-ös választások előtt tömegesen kérték a két párt közös listán való indulását. A két párt vezetőségéhez az üzemi bizottságok és a szakszervezetek részéről nagy számban érkeztek a választások előtt az itt közölthöz hasonló tartalmú kérdések: „A szervezett munkásság nevében felszólítjuk az MKP-t és az SzDP-t, mint a munkásosztály politikai képviselőit, hogy az ország újjáépítésében olyan fontos szerepet játszó munkásegységet ne bontsa meg azzal, hogy a választásokon külön listán indulva ellentéteket támasszon a szakszervezetekben tömörült munkások között.”⁷⁸ A Szakszervezeti Tanács is az 1945. augusztus 24-én hozott határozatában a közös lista mellett foglalt állást.⁷⁹ Az SzDP vezetősége a választások előtt kikérte az üzemi bizottságok, az alapszervezetek véleményét a nagybudapesti községi választásokkal kapcsolatban — az országgyűlési választással kapcsolatban nem, mert abban a vezetőség egyhangúan a külön lista mellett foglalt állást — és a szakszervezetek többsége a munkásegység jegyében a közös lista mellett foglalt állást.⁸⁰

Az elmondottak mutatják, hogy a munkásegység nemcsak harcban jött létre, de harcban is maradt fenn. A két munkáspárt együttműködése, az egységes szakszervezeti mozgalom létrehozása nélkülözhetetlen feltételét képezte a burzsoázia elleni eredményes harcnak, a népi demokratikus forradalom kibontakozásának és győzelmének.

Természetesen e dolgozat keretében nem térhetünk ki még vázlatosan sem az üzemi bizottságok szerteágazó munkájának ismertetésére. Nem érintettük pl. az ÜB-ok dolgozók érdekvédelmében kifejtett nagy jelentőségű tevékenységét. Sőt a fontosabb kérdéseket is csak nagyon vázlatosan tekintettük át. Az elmondottak azonban úgy véljük elégségesek az alábbi összegező következtetések levonásához:

1. A népi demokratikus forradalom kibontakozásának és győzelmének nemcsak jellegzetessége, de szükséges feltétele is volt a néptömegek felszabadulás nyomán szabadon kifejlődött öntevékenységé. Elsősorban az, hogy a vázolt helyzetben főleg a szervezett munkásság felismerte a nemzet szükségleteit az azonnali forradalmi cselekvés szükségességét. Döntően e felismerés alapján alakult ki az üzemi bizottsági mozgalom, amely — mint mondtuk — nem volt független a Kommunista Párt felszabadulás előtt kidolgozott politikai irányvonalatól. A KP annak ellenére, hogy az 1944-es programjába nem vette be a munkásellenőrzés követelését, a munkásság erre irányuló mozgalmát támogatta. Miután felismerte az üzemi bizottságokban rejlő forradalmi lehetőségeket élére állt annak.

2. Az üzemi bizottságok elévülhetetlen érdemeket szereztek a világháború okozta károk helyreállításáért, a romeltakarítás és a termelés azonnali megindításáért folytatott harcban. Azáltal, hogy az ÜB-ok szervezték és mozgósították a munkásságot a fenti feladatok végrehajtására — amely hónapokon keresztül szinte ellenszolgáltatás nélkül éhezve, fázva tett eleget ezeknek a feladatoknak — alapvetően hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nép igen rövid idő alatt megteremtette a reális feltételeit az ország újjáépítésének. A termelésnek már a harcok idején történő megkezdése és azzal a harcoló Vörös Hadsereg segítése, ha kismértékben is, de a magyar nép hozzájárulása volt hazánk felszabadításához.

⁷⁸ SZOT Levéltár 1945. 40-es d. Vidéki munkával kapcsolatos levelek. 1945. szeptember 28.

⁷⁹ „Szabad Nép” 1945. augusztus 25.

⁸⁰ Lásd: A Szociáldemokrata Párt 35. kongresszusi jelentése 1945—1946. évekről. 1947. január 31—február 3-án 2—3. l.

3. Az üzemi bizottságok a munkásosztály vezető szerepének gyakorlati érvényesülése és megvalósulása vonatkozásában is nagyfontosságú szervei voltak a munkásságnak. Megkönnyítették, hogy a népi demokratikus forradalom vezető pártja, az MKP, a reakciós erők elleni küzdelemben következetesen képviselhette és érvényesíthette a munkásosztály hegemóniáját. Jelentőségüket fokozta, hogy az első perctől kezdve nagy számban nevelték föl azokat a munkás kádereket, akik az élet minden területén képviselni tudták — mindenekelőtt az üzemek élén, a gazdasági életben — a munkásosztály vezető szerepét. Ebben az értelemben is kitűnő iskolának bizonyult az üzemi bizottsági rendszer.

4. Az üzemi bizottságok létrejöttében, tevékenységében kifejezésre jutott a munkásosztály nagyarányú tökeellenessége, forradalmi radikalizmusa. Ez meggyorsította a népi demokratikus forradalom kibontakozását, alátámasztotta a munkáspártok pozícióit a koalícióban.

5. A két munkáspárt együttműködésének, a munkásegység fennmaradásának és megerősödésének legfontosabb területei a szakszervezetek és az üzemi bizottságok voltak. A szakszervezet egységének nagy szerepe volt abban, hogy a munkásosztály a termelés, újjáépítés, reakció elleni harc stb. feladatok megoldására tudta erejét összpontosítani. A munkásegység az élet minden területén objektíve megszilárdította a munkásosztály és pártjai pozícióit. Feltétele és fontos hajtóereje volt a népi demokratikus forradalom kibontakozásának és győzelmének.

Természetesen a mondottakon kívül még számos összetevője volt annak, hogy az üzemi bizottságok a magyar népi demokratikus forradalomban ilyen nagyfontosságú szerepet tölthettek be. Hangsúlyozzuk azonban, hogy az egyik legjelentősebb az volt, hogy az ÜB-ok harcát is az MKP vezette.

Д-р Янош Рац

РОЛЬ ЗАВОДСКИХ КОММИТЕТОВ В ХОДЕ ВЕНГЕРСКОЙ НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ (1944—1945)

Работа исследует факты, предшествующие возникновению заводских комитетов, начиная с 7 конгресса Коммунистического Интернационала. Вопрос рабочего контроля обсуждается в связи с созданием правительства единого фронта, возникновение которого было обусловлено успехом политики народного фронта. Рабора подчёркивает, что вопрос о рабочем контроле как требование возник на VII конгрессе. Автор указывает также, что Коммунистический Интернационал в 1935 году ещё не признавал, что путь через народный фронт к революции может быть иным, чем был путь, пройденный русской революцией.

В создании заводских комитетов в Венгрии большую роль играла революционная самодеятельность организованного рабочего класса. Работа оспаривает в то же время взгляды авторов, делавших слишком большой упор на стихийность в возникновении системы заводских комитетов. Автор приводит ряд важных факторов в доказательство того, что создание заводских комитетов не было независимым от политической линии, систематически проводимой Коммунистической Партией Венгрии. Работа освещает наиболее важные периоды развития заводских комитетов.

Важна та часть работы, которая исследует вопрос о том, почему в программе Венгерской Коммунистической Партии, опубликованной 30 ноября 1944 года не регулировал вопрос о рабочем контроле вернее требование создания и признания заводских комитетов. Исследуя этот вопрос, автор приходит прежде всего к следующим выводам:

1. Партия не достаточно учитывала подавленное фашистской диктатурой, но объективно существующее недовольство и революционность масс,
2. переоценивала возможность вовлечения буржуазии в восстановление страны,
3. исходя из этого, рассчитывала лишь на медленный темп демократического переворота.

Работа освещает вопрос об издании закона о заводских комитетах, роль Венгерской социал-демократической партии в деятельности заводских комитетов, борьбу заводских комитетов за пуск производства, их роль в сплочении рабочего класса и ряд других вопросов. В заключение работа на основе исследования деятельности заводских комитетов суммирует их значение в ходе и победе народной демократической революции.

Dr. Johann Rác

**DIE ROLLE DER BETRIEBSRÄTE IN DER HERAUSBILDUNG
DER UNGARISCHEN VOLKSDEMOKRATISCHEN REVOLUTION**
(1944—45)

Der Aufsatz untersucht die Vorgeschichte der Entstehung der Betriebsräte seit dem VII. Kongreß der Kommunistischen Internationale (KI). Die Frage der Arbeiterkontrolle wird im Zusammenhang mit der Einheitsregierung, die als Erfolg der Volksfront entstehen kann, behandelt. Er betont, daß die Arbeiterkontrolle als Forderung an dem VII. Kongreß auftauchte. Der Verfasser weist aber darauf hin, daß die Kommunistische Internationale noch nicht erkannte, daß die Revolution, an welche die Volksfront herankam, auch eine andere sein kann als die russische gewesen war.

In der Herausbildung der Betriebsräte in Ungarn spielte die revolutionäre Selbsttätigkeit der organisierten Arbeiterklasse eine wichtige Rolle. Der Autor setzt sich aber mit jenen Anschauungen auseinander, die in der Herausbildung des Systems der Betriebsräte der übermäßigen Spontaneität die Hauptrolle sichern. Er führt mehrere wichtige Faktoren als Beweis an, daß die Herausbildung der Betriebsräte von der politischen Richtschnur der Ungarischen Kommunistischen Partei nicht unabhängig war. Er erörtert die wichtigsten Perioden ihrer Herausbildung.

Wichtig ist jener Teil des Aufsatzes, der jene Frage untersucht, warum aus dem am 30. Nov. 1944: veröffentlichten Programm der Ungarischen Kommunistischen Partei die Arbeiterkontrolle, bzw. die Forderung des Zustandebringens und der Anerkennung der Betriebsräte weggeblieben ist. In Zusammenhang damit kommt der Verfasser zur Schlußfolgerung, erstens darum: 1, die Partei rechnete nicht entsprechend mit der während der faschistischen Diktatur drosselnden, aber objektiv vorhandene Unzufriedenheit und dem Revolutionismus der Massen, 2, sie überschätzte die Bourgeoisie, die Anwendungsmöglichkeit der Heranziehung des Kapitals in den Wiederaufbau des Landes, 3, aus dem herrührend rechnet sie mit einem langsameren Tempo in der demokratischen Umgestaltung.

Der Aufsatz beschäftigt sich mit dem Erscheinen der Betriebsräteverordnung, mit der Beziehung dieser zu der Ungarischen Sozialdemokratischen Partei, mit dem Kampf der Betriebsräte um die Eröffnung der Produktion, mit ihrer Rolle in der Verwirklichung der Arbeitereinheit usw. Schließlich summiert der Aufsatz auf Grund ihrer Tätigkeit die Rolle der Betriebsräte in der Herausbildung und in dem Sieg der Volksdemokratischen Revolution.

Dr. ÖRDÖGH PIROSKA

TÖREKVÉS ANTIFASISZTA MUNKÁSEGYSÉG LÉTREHOZÁSÁRA
A MÉMOSZ 1936. ÉVI ORSZÁGOS KONGRESSZUSÁN
ÉS XVIII. KÜLDÖTTKÖZGYŰLÉSEN

Előzmények

I.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa kidolgozta az egységfront és népfrempolitika stratégiáját és taktikáját. Népfrempolitikára és az ennek alapjául szolgáló munkásegységre, a faszizmus elleni harc folytatása érdekében szövetségesek megnyerésére ezidőtájt Magyarországon is nagy szükség volt. A Kommunista Magyarországi Pártjában kezdetben nehézségek támadtak a kongresszusi irányelvek elméleti földolgozása és gyakorlati alkalmazása terén. A KMP Központi Bizottsága túlbecsülte az elmúlt évek szakszervezeti munkájának, sztrájk-harcainak, főleg az 1935. évi építosztrájkknak az eredményeit. Nem vette figyelembe, hogy a munkásmozgalom fellendülése által jelzett változás a párt gyakorlati politikájának csupán egyes területeit érintette (így pl. munkásegységfront-politika, a szakszervezetekben végzendő munka szorgalmazása, a Gömbös-kormány egyes munkásellenes intézkedései elleni harcot), és nem a párt fő irányvonalát. Márpedig mindaz, amire a párt 1933 óta folytatott küzdelmei irányultak, nem volt már elégséges a totális faszizmus bevezetése elleni általános támadás kibontakoztatására. Helytelenül járt el a KMP Központi Bizottsága akkor, amikor a népfremp osztálytartalmát leszűkítette a proletárdiktatúra kivívásában érdekelt tömegekre, mert úgy vélte, hogy a magyar párt munkája megfelel a kongresszus irányvonalának és nem elemzte mélyen a KMP politikáját, hanem csupán néhány fogytékosságra világított rá (szektás elzárkózottság, szervezeti gyengeség). A KMP csak erős belső küzdelmek eredményeként jutott el a helyes népfrempolitika, illetve szövetségi politika elméleti és gyakorlati kidolgozásához, mivel a Komintern VII. kongresszusa után és nyomán a párton belül az eddigi irányvonal megváltoztatására irányuló törekvés a párt felső vezetésének ellenállásába ütközött. Csak a Komintern többszöri sürgető figyelmeztetése, majd a KI VB elnökségének és titkárságának 1935 novemberi, ill. decemberi határozata után kezdődött el a KMP helyes munkásegységfront és népfrempolitikájának kialakítása, a Központi Bizottság december végi ülése és 1936 januárjában hozott határozata után. A Központi Bizottság ülésének határozatában is visszhangot nyert, önkritikájával együtt járt a KI VII. kongresszusán elfogadott új irányvonal melletti állásfoglalás és annak kimondása, hogy fordulatra van szükség a KMP politikájában a faszizmus ellen vivendő harc sikere érdekében. A KMP 1936 januári „Eltvársi levele” — bár a határozatnál kevésbé határozottan — elítélte a VII. kongresszus irányvonalának érvényesítése körüli huzavonát. Nem említette az „új Tanácsköztársaságért” követelést annak jeleként, hogy elkezdődött az új stratégia kidolgozása. Az Eltvársi levél a faszizma rendszer megdöntését és a demokratikus célokat állította a munka

középpontjába.¹ E levél behatóan jellemzi az SzDP tevékenységét és megállapítja, hogy eredményes harcot a fasizmus ellen nem lehet elképzelni az SzDP nélkül, majd leszögezi, hogy „a proletár egységfrontért való küzdelmünkben a szakszervezetekben értünk el eddig a legszámottevőbb eredményeket... a szakszervezetek belülről igyekeztünk a munkásság tökeellenes harcait szervezni, széles tömegeket nyertünk meg forradalmi szakszervezeti politikánknak, visszaadtuk a szakszervezetek régi tekintélyét.”²

A szakszervezeti ellenzéknek nagy szerepe volt a szakszervezetek elleni támadások visszaverésében és eközben jelentős tekintélyre tett szert. Ugyanakkor egyes helyeken nem használta fel a lehetőséget a proletár egységfront megteremtésére, mert bizonyos fokig elszigetelődött a tömegektől. Ezért javasolta a párt az ellenzéknek „Szakszervezeti baloldal”-lá szélesítését. Ezzel is kívánta hangsúlyozni, hogy csak egyféle szakszervezeti mozgalom lehetséges. A KPM arra törekedett, hogy ledöntse a válaszfalat a szociáldemokrata és kommunista szakszervezeti tagok között. A kommunisták célja csak az lehet, hogy a szakszervezeteket az osztályharc eszközévé alakítsák, előmozdítsák a munkások gazdasági harcát és a szakszervezeteken belül harcoljanak a jobboldali vezetőknek a burzsoáziával való együttműködése ellen. Központi feladat kihasználni az SzDP és szakszervezet nyújtotta lehetőségeket és harcoljanak a legális munkásszervezetek védelméért. A szakszervezetek útján kell eljutni a szervezetlen munkástömegekhez. A szakszervezet legyen az az eszköz, amely a gazdasági harcok szervezésével és a fasizmus elleni akciókkal közelebb hozza a szervezetlen, kevésbé öntudatos munkástömegeket a kommunisták céljaihoz, és lerakja a szervezett és szervezetlen munkások antifasiszta akcióegységének is az alapjait. Ezért is határozza meg a KMP „Eltvársi levele” a következőkben a baloldal platformját. A szakszervezeti baloldal platformjának „*elsősorban a munkásság gazdasági követeléseit kell tartalmaznia* (munkabér, munkaviszonyok, drágaság elleni harc, bedó, kollektív szerződés kiharcolása), *a szervezetek védelmének feladatait*, a szociális követeléseket (OTI), továbbá a munkásság általános politikai követeléseit és a *szakszervezetek kiépítésére, tagtoborzására és a szervezetek belső életére, szakszervezeti demokrácia kiépítésére és hatásos védelmére vonatkozó javaslatokat.*”³ (Kiemelés: Ö. P.) A levél felhívott arra is, hogy a szakszervezeti baloldalnak úgy kell dolgoznia, hogy a vezetőségekbe is mind többen bekerüljenek.

Az új stratégia és taktika kidolgozására irányuló tevékenységet gátolta a KI Végrehajtó Bizottsága 1936 májusában hozott, a KMP Központi Bizottsága tagjait leváltó és új Központi Bizottság alakítására utasító határozata. A KI határozata hozzájárult ugyan a szektás hibák kijavításának, az új irányvonal kidolgozásának meggyorsításához, de több, a hazai viszonyokat ismerő vezetőt távolított el a vezetésből. A magyarországi pártszervezetek feloszlátása még súlyosabbá tette a helyzetet. Ilyen körülmények között az 1936 nyarán megalakult új Központi Bizottság csak nagy késéssel, a párttagság többségének bevonása nélkül láthatott hozzá az antifasiszta népfrontpolitika kidolgozásához. A pártnak a munkásosztály egészéhez, a parasztsághoz, a kispolgársághoz és az értelmiséghez való viszonyát kellett elemezni a helyes népfrontpolitika kidolgozásához. A munka csak lépésről-lépésre

¹ Pintér István: A Kommunisták Magyarországi Pártja szövetségi politikájának főbb vonásai 1936 és 1945 között. (A Kommunista Párt szövetségi politikája 1936—1962. Kossuth, 1966. 13—16. old.) Lásd még Szabó Bálint: A Kommunista Párt politikai irányvonalának alakulása a KI VII. kongresszusa után és a II. világháború éveiben. Párttörténeti Közlemények 1964. február.

² Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1935—1945. Kossuth 1964. 46. old.

³ Lásd: Dokumentumok 48. old.

haladt előre. Egyes kérdésekben már a KI 1935 decemberi határozata óta helyes álláspontot foglalt el a KMP: a háború és a fasizmus elleni harci összefogás érdekében erőteljesen foglalkozott demokratikus követelésekkel (általános, egyenlő és titkos választójog, korlátlan sztrájk szabadság, egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság, földreform, a kartellek árdragításának letörése, az adóterhek csökkentése, a háborús politika megzabolázása). Azt azonban csak a későbbi években sikerült tisztázni, hogy ezeket a demokratikus követeléseket demokratikus és nem-szocialista forradalom átmeneti szakaszának keretein belül kell kivívni, ami részben a szektás maradványok továbbélésével magyarázható, részben azzal, hogy a Komintern ebben a tekintetben nem foglalt határozottan állást, s a kérdést csak a spanyol polgárháború állította előtérbe. A KMP állásfoglalása 1936 nyarán a demokratikus köztársaság mellett arra vall, hogy lényegében helyesen foglalt állást ebben a kérdésben is. A proletárdiktatúrához vezető átmeneti szakasz stratégiájának kidolgozására és közrebocsátására azonban csak 1937 elején került sor.⁴

II.

A Szocialista Munkásinternacionálé (SzMI) is foglalkozott a fasizmus elleni harc, az egységfront kérdésével. A tömegek megtévesztése, a tényleges egységfront megteremtése elől való kitérés érdekében már 1933-tól kezdve úgy tünteti fel, mintha az egységfront létrehozásának akadályozója a KI lett volna. Az egységfront nyílt megtagadására 1935. október 12-én került sor, amikor a KI október 7-i táviratát tárgyalva az SzMI elutasította az olasz fasizmus Abesszínia elleni támadásával szemben az egységes fellépést. Az elutasítás azt is jelentette, hogy a két internacionálé más-más módon képzei el a harcot az agresszió ellen.⁵

Az MSzDP vezetői látták a fasizmus veszélyét. Foglalkoztak is a kérdéssel, de nem ismerték fel a fasizmus elleni harc módját. A fasizmust — Mónus Illés 1932-ben — „a kis- és középpolgári rétegek és a gyülevész proletáriátus forradalmi mozgalma”-ként értékelte.⁶ Az ellene való harc legjobb és egyetlen járható útja, „a szellem forradalmának útja.” — írja ugyancsak Mónus a Szocializmus c. folyóirat 1935 novemberi számában. Az MSzDP a fasizmus kérdéseivel, különösen az olasz és német fasizmussal igen sokat foglalkozott és sok vonatkozásban helyesen határozta meg a fasizmus lényegét. A fasizmus kérdéseivel való foglalkozás szempontjából igen lényeges állomás volt az MSzDP 1935. évi kongresszusa, továbbá a Szocializmus 1935 évi 11. száma, amelyet a fasizmus sokoldalú ismertetésére szántak. A Szocializmus eme számának cikkírói különböző oldalakról világították meg a fasizmus kérdéseit és leleplezték a hitleri fasizmus politikáját. Kiemelték, hogy a fasizmus a demokratikus jogok eltiprását és a háborút jelenti. Ugyanakkor a fasizmus elleni harcot nem a tömegek szervezésében, mozgósításában, hanem csupán szellemi forradalomban látták. Továbbá nem ismerték fel azt, hogy a fasizmus elleni harc csak akkor vezethet eredményre, ha azt egységesen, a kommunistákkal összefogva folytatják. Ellenkezőleg: a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége a fasizmus

⁴ Pintér István: Im. 16—18. old. Lásd még Pintér István kandidátusi értekezésének 22—24. lapjait. (Kézirat).

⁵ Az SZMI 1933—1935-ös években folytatott tevékenységét részletesen ismerteti: Bethlen Oszkár: A Szocialista Munkásinternacionálé állásfoglalása a Komintern VII. kongresszusához. Párttörténeti Közlemények 1965. 3. sz. 55—88. old.

⁶ Népszava 1932 jún. 26. Mónus Illés: A kétségbeesés és a reménytelenség forradalma. Továbbá Szocializmus 1935. 11. szám.

elleni harccal összefüggésben elutasította a kommunistákkal kötendő akcióegységet. Ugyanakkor a németországi után az osztrák fasizmus győzelme, majd Gömbös kormányának az a törekvése, hogy a magyarországi fasiszta rendszert nyílt, totális fasizmussá fejlessze tovább és az a terveze, amely a szakszervezetek fasiszta korporációkkal történő felváltására irányult, az MSzDP-t és az irányítása alatt álló Szakszervezeti Tanácsot, valamint az egyes szakszervezetek vezetőit a fasizmus elleni küzdelem módszereinek kidolgozására serkentette.

Az MSzDP 1935. évi kongresszusán már fontos helyen szerepelt a fasizmus elleni harc kérdése. A kongresszus első feladatnak a tömegek felvilágosítását, az antifasiszta agitációs és propaganda tevékenység jelentős mértékű fokozását tűzte ki, továbbra is fasizmus és bolsevizmus elleni „kétfrontos” harcban jelölve meg a feladatot.⁷

A kongresszust követően fokozták a propaganda munkát, mostmár magyar fasizmusellenes tendenciával. Valójában azonban csak a szélsőjobboldal ellen léptek fel, ahogy ez az Oktatási Bizottság által készített propaganda előadás szövegéből kitűnik. Magyarországon minden megtalálható, nyilaskeresztesek, horogkeresztesek, fasiszták, nemzeti szocialisták, de ezek mind egyetértenek abban a frázisban: „Halál a szocializmusra!” — olvasható a szövegben — „Feltűnő nálunk az, hogy a hatóság és kormányzat passzív támogatását élvezik ezek a mozgalmak... ezért kell komolyan venni a horogkeresztes mozgalmat... Jelszavunk: „Tömegszervezést, szocialista nevelést a fasizmus ellen!”⁸ — folytatja az előadás.

Az idézetből szembetűnik a szociáldemokraták antifasiszta harcának egyik vonása: nem a magyarországi fasizmus 1919 óta létező bethleni típusú rendszer ellen hirdetnek harcot amelyet a „kisebb rossznak” tekintettek, hanem csupán a nyílt és totális fasizmus Gömbös-kormányát által kidolgozott elképzelései, valamint a kormánynak egyenlőre szélső jobboldali ellenzékén helyetfoglaló különféle nyilas pártok ellen.

Ha igaz is az, hogy a SzDP a fasizmus elleni harcot leszűkítve, csupán propagandára, valamint csupán a szélsőjobb elleni harcra korlátozta, maga a fasizmus elleni állásfoglalás még ebben a formában is csak helyeselhető. A propaganda tevékenységgel is egyet lehet érteni, amely antifasiszta eszméknek az említett módon való terjesztését tűzte feladatául. Meg lehet érteni azt is, hogy a fasizmus elleni közvetlen politikai tömegakció elkezdése előtt az SzDP vezetése rendezni, tömöríteni és erősíteni kívánta szervezeteinek sorait. Mindez együttvéve későbbi politikai tömegakciók alkalmas előkészítésévé válhatott.

A tömegeknek a fasizmus elleni harcra szervezése, a szervezett munkások számának ebből a célból is elérendő növelése a párt- és szakszervezeti vezetés megítélése szerint új taktika kidolgozását igényli. Ennek az elgondolásnak a helyeségből azonban sokat levont az új taktika egyik alapvető és egyáltalán nem új, negatív vonása, a „kétfrontos” beállítottság.

A háborúellenes agitációt szintén összekapcsolták a fasizmus elleni küzdelemmel és az ennek érdekében folytatott felvilágosító munkával.⁹

⁷ Az SzDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXX. évi jelentése az 1935. évi pártgyűléshez. 33—34. old.

⁸ PI. Arch.: A XVII/1/1936/18 Rend. jel. Miskolc 1936. márc. 11. Bizalmas értesülés az SzDP-ről. Nemes Júlia előadása „Nazional Sozialistische Partei mozgalom” címen. Az előadás központi sillabusz alapján hangzott el. Vö.: PI. Arch.: A XVII/1/1936/18. Rend. jel. 1936. jún. 2. Miskolc. Nemes Kornélia: A magyar szociáldemokrácia jövőbeni feladatai című előadása. 1936. május 12.

⁹ Szocializmus 1936. májusi száma Austriacus: A szocialista külpolitika alapelvei 251—252. old.

Az SzDP vezetőinek felhívása nem talált süket fülekre. A munkások jelentős tömegei sorakoztak fel az SzDP és a szakszervezetek mögött. Az SzDP programjának alapvető felülvizsgálatára nem került ugyan sor, de az eddig felsorolt adatokból kitetszően is kétségtelen, hogy az SzDP taktikájában változás következett be. Erre részben a kormánynak a totális fasizmus bevezetésére irányuló törekvései, másrészt az egységfront gondolat terjedése a munkások között, valamint a külföldi események hatása is — amelyek együttesen radikalizálták a tömegeket — kényszerítették a pártvezetést.

III.

Az új taktika érvényesülése a MÉMOSZ-ban

Ezek előrebocsátása után vegyük közelebről szemügyre a KMP és az SzDP vezetésének a tömegbázis kiszélesítésére irányuló új taktikáját, egyetlen szakszervezet: a MÉMOSZ konkrét példájának tükrében.

Az építőmunkások helyzete Magyarországon még a 30-as évek közepén is rendkívül rossz volt. Családtagokkal együtt kb. félmillió ember kereste megélhetését az építőiparban. A Szakszervezeti Tanács nyilvántartásában ekkor 109 000 építőmunkás szerepelt, akik azonban a válság elhúzódása miatt — az építőiparban a válság utáni fellendülés csak 1937-től kezdődik — alig pár hetet, jó esetben pár hónapot dolgozhattak. A nagyarányú munkanélküliség miatt a MÉMOSZ tagsága is jelentősen visszaesett. Míg 1925-ben a szövetségnek 17683 tagja volt, addig 1933-ra ez 5000-re csökkent és még 1935-ben is csupán 9886 volt a taglétszám, vagyis az építőiparban foglalkoztatottaknak még 10%-át sem tette ki a szervezett építőmunkásság. Ez azonban a többi szakmákéhoz viszonyítva magasabb fokú szervezettséget jelentett, ami annak köszönhető, hogy ez a szövetség mindig a mozgalom balszárnyán helyezkedett el.¹⁰ A vezetőség féltette is az építőmunkásmozgalmat a baloldaltól és ezzel valójában gátolta az egységfront létrehozását. 1935. május 15-i körlevelében ez olvasható: „Távol kell tartani az építőmunkásokat . . . a jobb és „baloldali színezetű” agitációtól, ezek célja is megbontani az egységet . . . Már csírájában el kell fojtani még a lehetőségét is annak, hogy az építőmunkások között akárcsak tenyéryni tért is hódítson a nemzeti egységes vagy „frontharcos” agi-

¹⁰ PI. Arch. A XIX. 1/1936/1. Rend. jel. 1936. április 17-én. Adatok a magyarországi szakszervezeti mozgalomhoz. Hogy valóban a mozgalom balszárnyához tartozott-e a MÉMOSZ, annak bizonyítása túlnőne a tanulmány keretein. Itt be kell érniünk annak kijelentésével, hogy a MÉMOSZ egyes szakosztályai igen jelentős baloldali tevékenységet fejtettek ki és ezzel hozzájárultak az építőmunkások neveléséhez, harcainak eredményességéhez. Az is tény, hogy a központi vezetőség nem nézte jó szemmel az egyes szakosztályok, csoportok baloldali tevékenységét. Emiatt igen gyakran került sor kizárásra, továbbá arra, hogy egész szakosztályok, ill. csoportok vezetőségét leváltották. 1934 november 27-én pl. a központ elmozdította a festőszakosztály vezetőségét. Ugyanakkor felfüggesztette az I. sz. kőműves csoport vezetőségének működését is. Mindezt azért, hogy „A kőműves és festő szakosztályok életében jelentkező nyugtalanításnak végetvethessen” (PI. Arch. Ész. I. 1935/30. A MÉMOSZ elnökségének levele Dr. Sas Elemér miniszteri tanácsos úrnak 1935. márc. 29-én.) — szól az indoklás. „Nyugtalanítás”-nak ítélte a központi vezetőség azt, hogy ezek a szakosztályok a harcok kiállást követelték a munkásság érdekeiért. A központi vezetőség tehát egyik fontos feladatának tekintette az ellenzéki tevékenység megakadályozását. Igaz, hogy nemcsak a „balról” jövő akció ellen lépett fel, hanem a jobbról jövővel szemben is.

táció¹¹. Az 1935 október 28-i körlevélben pedig élesebb a korábbi körlevélben felcsendülő baloldal-ellenes hang.¹²

Az építőmunkások komoly érdemeket szereztek a fasizmus elleni harcban. Sokszor a központi vezetőség akarata ellenére szerveztek nagygyűlést, tiltakozógyűlést, sztrájkot, amelyeken felléptek a kormány fasiszta intézkedései ellen. A gyűléseken elsősorban a munkások gyötrő inségére hivatkoztak, ennek leküzdésére mozgósították a tömegeket, de a gazdaságiak mellett lényegesek voltak a politikai követelések is. Nagy jelentőségű lépésük volt az, hogy ebben az időben az építőmunkások közös gyűléseket is szerveztek a fások, vasasok és más szakmák szakszervezeteivel. A közös gyűlések és a közösen hozott határozatok nem csupán amiatt voltak jelentősek, mert így nagyobb erőt tudtak harcba vetni közvetlen napi érdekeikért és a fasizmus ellen folytatott küzdelem során, hanem amiatt is, mert ezek a közös megbeszélések fejlesztették a munkás szolidaritásnak, összefogásnak, kölcsönös segítségnek a közös harc szükségességének érzését, elmélyítették a közös proletár osztályérdeknek a tudatát és előmozdították a munkásegység megerősítését.

A harcnak igen nagy lendületet adott a kormány szakszervezetek elleni támadásának kivédésére irányuló fellépés. Az építő, fa- és vasipari szervezetek közös kezdeményezésére 1935 április 25-én tartott építőipari nagygyűlés határozatában ezzel a kérdéssel kapcsolatban így foglalt állást: „A nagygyűlés egyértelműen tiltakozik minden olyan törekvés ellen, amely a szervezkedési szabadság szűkítésére, vagy megsemmisítésére irányul. A nagygyűlés élesen szembefordul minden fasiszta irányzatú érdekképviseleti rendszerrel és változatlanul kitart a szabad szakszervezetek mellett, minden erővel kész megvédeni, bárholnan érkező támadással szemben.”¹³

A fasizmus elleni küzdelmet az építők összekapcsolták a MÉMOSZ megerősítésére irányuló tevékenységgel. Etekintetben a baloldali, kommunista befolyás alatt álló budapesti festők és kőművesek játszottak kiemelkedő szerepet. Igen jelen-

¹¹ PI. Arch. Ész. I. 1935/22. A MÉMOSZ 1935. évi II. számú körlevele az összes csoportjaihoz. 1935. május 15.

¹² „A legélesebben szembe kell szállni azzal a bolsevik fölfogással, amely abban nyer kifejezést, hogy a mozgalmakat tekintet nélkül a szervezeti erőre kell megindítani ún. „egységfrontos” alapon, amely annyit jelent, hogy szervezett és szervezetlen munkások, ellenzékiek és nem ellenzékiek, keresztény szocialisták és nepisták együtt vonuljanak föl. Az ilyen habarék-mozgalom soha jóra nem vezethet, elhomályosítja a modern szakszervezeti szellemet, belső bomlásra vezet, végülis bukásra . . . Nem szabad, hogy az irányítás felelőtlen kezekbe kerüljön . . . az ún. ellenzékekkel minden együttműködés teljesen lehetetlen és a legnagyobb mértékben veszedelmes . . . Nem szabad felülni semmiféle egységfrontos demagógiának. Az egységfrontot meg kell teremteni a MÉMOSZ falai és az alapszabályok keretei között. Aki azonban ebben az egységben nem tud elhelyezkedni, az maradjon kívül és csináljon mozgalmat a saját felelősségére, és vállalja is ezért a konzekvenciákat. De az teljességgel türhetetlen és megengedhetetlen, hogy olyan egyének fészkelődjenek be a mozgalomba, akikből minden felelősségérzet hiányzik és a bomlás csiráit szórják szét.” (PI. Arch. Ész. I. 1935/22.) A MÉMOSZ Központi Vezetőségének 1935. évi III. sz. körlevele a MÉMOSZ összes szakosztályainak és csoportjainak 1935. október 28-án.) E körlevélben a vezetőség az egységfrontot demagógiának ítélte.

¹³ PI. Arch. Ész. I. 1935/5. Építőipari nagygyűlés határozati javaslatából 1935. ápr. 25-én MÉMOSZ fa- és vasipari szervezetek együttes kezdeményezésére. Az 1935. ápr. 25-i együttes nagygyűléshez hasonló volt az 1936. márc. 26-ra a Szakszervezeti Tanács által összehívott szakszervezeti szövetségek gyűlése, amelyen a MÉMOSZ-on kívül a famunkás-, a vasmunkás szövetség, az üvegesek szervezete, a szállítómunkások szövetsége és a segédmunkások szövetségének küldöttei vettek részt. Megállapították, hogy: „az építőipari munkástömegek és általában az építőipar megmenetése csak gyökeres rendszerváltozástól várható” (Munkáért, kenyérért, szabadságért! Építő-, fa- és építőanyagipari dolgozók mozgalmanak válogatott dokumentumai. Összeállította és szerkesztette: Palotás Imre. Táncsics 1965. 223. old.)

tős a festő szakosztály tevékenysége. 1934 febr. 23-án a festő szakosztály Honti Lajos, Papp János és más osztályharcos munkásokkal az élén ellenzéki vezetőséget választott, amely azonnal egységfront akciót indított. 1934 augusztusában a kőműves és ács szakosztályhoz antifasiszta egységfront megteremtésére irányuló felhívással fordult.¹⁴ Az 1935. évi ápr. 20-i határozata pedig, amelyben *egységfront* megteremtésére hív fel a fasiszta támadás elleni védekezés céljából, felhív a munkáskamarák elleni harcra is: „Ez a fasiszta intézmény... teljes megsemmisítéssel fenyegeti a munkásság osztályszervezeteit, a szakszervezeteket... Ha sikerül a fasiszta burzsoáziának ez a gaz támadás, a legnyomorultabb és a legjogtalanabb pária sorsára jutna az ország minden proletárja, akár szervezett, akár szervezetlen, szociáldemokrata, kommunista vagy keresztényszocialista, reformista vagy ellenzéki. Ezért minden egyes munkásnak kötelessége a saját és éhező családjá érdekében, hogy minden erejével harcoljon ennek a vakmerő tőkés fasiszta támadásnak a visszaveréséért.

Csak az egész magyar munkásság egységes harca, közös harci frontja képes elhárítani a fenyegető veszedelmet. Minden proletár és minden proletárszervezet harcos egységfrontját szegezzük szembe a fasiszta támadásnak, és harcos egységben védjük meg szervezeteinket! ... mozgósítani az egész magyar munkásságot a vakmerő fasiszta támadás visszaverésére”. (Kiemelés ÖP.)¹⁵

A kommunista vezetés alatt álló festő szakosztály tehát már a VII. kongresszus előtt az egységfrontra hívott fel és a mozgósítást a Szaktanácsra bízta. A kőművesek 9-én, 16-án és július 19-én felhívást bocsátottak ki és harcot hirdettek a fasiszmus ellen a szakszervezetek védelméért. „Soha még olyan komoly és közvetlen veszély nem fenyegette a munkásmozgalmat, és így az építőmunkás mozgalmat is, mint most. Nem kevesebbről, mint arról van szó, hogy a kormány még a nyáron meg akarja csinálni az érdekképviseleti rendszerről szóló törvényt, amely elvágja a munkásmozgalom ütőerét, megszüntetni akarja a szakszervezetek működését... Veszélyben a meglévő szervezkedési és gyülekezési szabadság... Rendkívül komoly időket élünk. Komoly időkben komoly, bátor cselekvésre van szükség. Harcot hirdetünk és csatasorba hívunk minden építőmunkást... *Harc a fasiszmus ellen, harc a szakszervezetek megvédéséért!*”¹⁶ (Kiemelés ÖP.)

Az építőmunkások tehát — különösen e két szakosztály — a KMP politikájához híven az egységfront megteremtésében látták a fasiszmus elleni harc legjobb módját, emellett a szakszervezetek megerősítésével, e küzdelem sikeres megvívásának feltételei megteremtésével is foglalkoztak.

¹⁴ PI. Arch. Ész. I. 1934/13.

„Kőműves szaktársak! Ács szaktársak!”
Csatlakozzatok a festő szakosztály egységfront határozatához! *Teremtsük meg együtt az építőmunkásság acélos egységfrontját!* A tőkés támadások ellen! *A fasiszta terror ellen!* Az imperialista háború ellen! *Éljen a győzelmes proletár egységfront!*”

¹⁵ PI. Arch. Ész. III. 6/1935/2. Lásd: Munkáért, kenyérért, szabadságért... Dokumentum. 184. old.

¹⁶ PI. Arch. Ész. I. 1935/32. A budapesti kőművesek szervező bizottságának felhívó levele az 1935. június 9-i gyűlésre. (Kézírel írott. Lásd még PI. Arch. Ész. I. 1935/14. Ész. I. 1935/8 a kőműves szakosztály gyűlési felhívásait.

Az 1935. évi aug. 13-i rendőrségi jelentés arról panaszkodik, hogy: „Már a múlt év végén a MÉMOSZ egyik gyűlésén a kőműves szakosztály részéről az „egységfront” megteremtését szorgalmazták. Az „egységfront” megteremtésére való törekvés tipikus bolsevik követelés... Bizalmas értesüléseink szerint a szakosztály elnöke Mersitz Gyula, alelnöke Csatári Balázs és pénztárosa Nagy József is kommunista sejttagok... az egységfront mozgalom szálai is elvezettek a MÉMOSZ egyes szakosztályaihoz.” (PI. Arch. A XIII. 2/1935/15.

A KPM a szakszervezetek védelmére immár 1933 óta szólított fel. Az SzDP is felhívott a fasizmus elleni harcra és új taktikája révén most objektíve találkozott a KMP-vel. Egy célért küzdött tehát a két párt. Az SzDP tevékenységében igen nagy szerepet töltenek be a szakszervezetek, a KMP is bennük látja a legális és illegális munka összekapcsolásának legjobb területét. Sok függött tehát attól, hogy a szakszervezeti vezetők felismerik-e az új feladatot, segítik-e az új helyzetben a párt politikájának érvényesülését.

Az 1935 július 22-i összvezetőségi ülés jegyzőkönyvének tanúsága szerint a MÉMOSZ Központi Vezetőség is foglalkozott a fasiszta veszéllyel. Szakasits Árpád leszögezte: „Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a fasizmus is szembe fordul velünk.”¹⁷ Ugyanakkor azonban, amikor a baloldali építőmunkások nézeteit képviselő Rajk László megállapította, hogy „tisztá gazdasági harc nincs, amikor fasiszta politika az irányító, akkor tenni kell.”¹⁸ Ekkor Szakasits már a munkásegység mellett, de — a jelenlévő rendőrtisztviselőre való tekintettel — az építőmunkás egység elutasításának szellemében élesen fellépett az ellen, hogy a sztrájknak politikai jelleget adjanak.¹⁹ Az ezekre történő utalás érthető, hiszen a szakszervezet — alapszabályai értelmében — politikai kérdésekkel nem foglalkozhatott. Szakasits Árpád figyelmeztető szavai egyúttal a rendőri szervek esetleges támadásának a kivédésére is irányultak. Így indult meg az előkészület az 1935 évi nagy építőmunkás sztrájkhoz.

Az 1935. évi építőmunkás sztrájk 1935 júl. 25-től aug. 19-ig tartott. A sztrájkban 10 000 építőmunkás vett részt.²⁰ A sztrájk kenyérharcként indult, de a KV. intelme ellenére fontos politikai követelése is voltak. Az egyik felhívásban ez áll: „A mi harcunk tiszta kenyérharc, de természetesen *küzdünk önrendelkező jogunkért*... Éljen a kenyérért és önrendelkezési jogért harcoló építőmunkásság!”²¹

Az építőmunkások sztrájkja megmozgatta az ország valamennyi munkását, akik jelentős anyagi támogatást nyújtottak a harcoló építőknak. Az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék viszont azt szerette volna, ha az egységes, valamennyi szakmára kiterjedő harccá válhatott volna és ezért többször szólította fel a más szakmabelieket az építők sztrájkjának támogatására. „*Ha győznek a harcoló építőmunkások, akkor megnyílik az út a magyar munkásosztály egésze előtt a tőke és a fasizmus elleni újabb rohamra, ha veszítenek, akkor a burzsoázia, a kizsákmányolók, a fasiszta terror kap szabad utat a munkásosztály, az összes dolgozók még mélyebbre való tiprására és fokozottabb elnyomására. Ezért kell győzni az építőmunkásoknak!* — a kormány és a hatóságok közös frontja ellen... az összes magyar dolgozók egy emberként álljanak ki a sztrájkolók védelmében!!... *Csak egy út van! A harc útja! Egységes akarattal, egységes harccal visszaverni a tőkés fasiszta tábor támadásait, és az építőmunkások győzelemre segítségével győzelemhez segíteni az egész munkásosztályt!*”²² (Kiemelés — ÖP.)

A sztrájk egész ideje alatt imponáló egység volt és ez volt a sztrájk legnagyobb eredménye is. A Sarló és Kalapács 1935 szept. 1. számában Friss István a többi között így értékeli a sztrájkot: „az egységfront győzelme volt... időlegesen meg-

¹⁷ PI. Arch. Ész. I. 1935/13. A MÉMOSZ budapesti csoportjai és szakosztályai vezetőségének 1935. júl. 22-i összvezetőségi ülésének jegyzőkönyvéből.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo. Az ilyen kijelentéseket azonban senki soha nem vette komolyan (még a rendőrség sem).

²⁰ A vidéki sztrájkolókkal 35 000-re nőtt a sztrájkolók száma júl. 27-ére. Palotás Imre: Az 1935. évi diadalmas sztrájk. c. broszura 14. old.

²¹ PI. Arch. Ész. I. 1935/14.

²² Lásd: Munkáért, kenyérért, szabadságért... 200. old.

állította Gömbös támadását a szakszervezetek ellen... a munkásság egészét képviselte a vezetés.” A sztrájk jelentőségét mutatja, hogy még a K. I. VII. kongresszusa is üdvözölte. Talán ennyi is elég lesz annak érzékeltetésére, miért is lett a sztrájknak óriási előrelendítő hatása a munkásmozgalomra. „A tömegek nyomására, ami az 1935-i sztrájk után különösen jelentős volt, a vezetéség sok mindenben engedni volt kénytelen... a sztrájk után... nem zártak ki baloldali magatartásuk miatt tagokat, sőt a kizártak közül többeket vissza is vettek, De nem vették vissza mind.”²³

A központi vezetőség a baloldaltól és az egységfrontnak a kommunisták által javasolt formájától féltette a szakszervezeteket és ekkor még gyakorlatilag elutasította a munkásegységet. A baloldal, az ellenzék tevékenységének, a mögötte felsorakozott tömegek nyomásának és nem utolsó sorban a harc során elért eredménynek volt köszönhető, hogy a MÉMOSZ Központi Vezetősége 1936 elejére már változtatott 1935. évi álláspontján. Az ekkortájt egymásután rendezett tömeggyűléseken a vezetők is radikálisabb húrokat pengettek.²⁴

A MÉMOSZ szervezeti megerősödésében és osztályharcos szellemű politikai vonalvezetésében nagy szerepe volt a baloldal megerősödésének, amely miatt a rendőrségi jelentések tele vannak panasszal. „A MÉMOSZ-ban a kőműves szakosztály f. hó 25-én tartott tisztújító ülésén elnökké Fodort választották, aki az ESzE-vel eddig is a legszorosabban együttműködött. Az ellenzék részéről a MÉMOSZ vezetőségébe Kenézt és Papot választották be.” — állapította meg a rendőrségi jelentés.²⁵ Fodor Gyula ebben az időben a legtekintélyesebb baloldali szociáldemokrata, Kenéz és Pap elvtársak már ekkor is KMP tagok voltak. Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogy az új vezetőség tevékenységét a következetes osztályharcos szellem jellemezte. Fodor „Hangoztatta, hogy a kőműves munkásság új bérharcok előtt áll, ezért össze kell kovácsolódniuk. Az ellenzék azt vetette a régi vezetőség szemére, hogy nem áll osztályharcos alapon. Ezért mint a szakosztály új elnöke szükségesnek véli bejelenteni, hogy a vezetőség csak az esetben képviselhet osztályharcos politikát, ha a szakosztály tagjai is osztályharcosok. Szerinte itt az ideje, hogy mindenki osztályharcos tevékenységet fejtsen ki.”²⁶ A MÉMOSZ baloldalának tevékenysége nemcsak a központi vezetőségre volt hatással, hanem azt is elérte, hogy az SzDP vezetősége is felismerte, hogy a szakszervezeteket felhasználhatja saját megféléző tekintélyének növelésére.²⁷

²³ Palotás Imre elvtárs válasza a kongresszussal kapcsolatban feltett kérdésekre a tanulmány szerzőjének 1966. márc. 19-én.

²⁴ Építőmunkás 1936. febr. 3. old. XXXIV. évf. 2. sz. A budapesti építőmunkások nagygyűlésén Szakasits Árpád beszéde például.

²⁵ PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. jan. 31.

²⁶ PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. febr. 14.

²⁷ Az 1936 március hóban kiadott „MÉMOSZ baloldal” aláírással ellátott „Építőmunkás Egység” című sajtótermékben arról értesítették az olvasókat, hogy a festő szakosztály élére a f. évi közgyűlés után az 1934. évihez hasonló „radikális” vezetőség került. A MÉMOSZ baloldal harcot hirdet a szakszervezet megvédéséért, a minimális bérek betartásáért. „A f. hó 13-i gyűlésen követelni fogják a Szaktanácstól egy rendkívüli kongresszus összehívását április hó első felére, melynek célja a munkanélküli segélyért folyó harcnak az egész ország területére való kiterjesztése lenne... A baloldali munkások szerint minél nagyobb tömegeket kell az utcára vinni, mert ha a rendőrség szét is veri őket, löni azonban nem mernek, mert az igen káros hatással lenne a magyar külpolitikára.” (PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. március 13.)

Igen nagy érdeme a baloldalnak, hogy felismerte a szakszervezetek jelentőségét, és a Komintern és a KMP határozatának szellemében megértette, hogy azok segítségével, ill. azok keretében osztályharcos politikát lehet folytatni. „A MÉMOSZ f. hó 9-i bizalmi ülésén felszólaló baloldali építőmunkások hangoztatták, hogy a munkásság osztályharca csakis a szakszervezeteken keresztül vívható meg eredményesen. Szerintük a szakszervezeti mozgalom az egyedüli út, amelyen keresztül

Növekszik tehát a harcoss antifasiszta egységre való törekvés, amelynek okai: a baloldal megerősödése az építőmunkás szervezetekben, — az antifasiszta egység szellemében; a külföldi népfrontmozgalom sikerének hatása; a magyar fasizmus veszélyének fokozódása. Mindezek hatnak az országos vezetésre is, ami abban is kifejeződsre jut, hogy a MÉMOSZ Központi Vezetősége, ha nem is egységesen, de eltérő — lényegesen radikálisabb — álláspontot vall, mint az SzDP hivatalos vezetése. Kétségtelen, hogy e változásban nagy szerepük van a kommunistáknak, akik — ha nem is mindig következetesen és teljesen egyértelműen, de — törekedtek a KMP munkásegységfront megteremtésére irányuló politikájának érvényre juttatására az építőmunkás mozgalomban. Ennek jele az is, hogy egyes gyűléseken az építőmunkások a francia népfront példájára hivatkozva *népfront* létrehozására is felhívtak.

„A MÉMOSZ-ban f. hó 5-én megtartott felvilágosító és propaganda előadás keretében az előadó igyekezett a francia és spanyol népfrontpolitikát előnyös színben feltüntetni. Szerinte a magyar proletáriátus is láthatja, hogy csakis a megfelelő összefogás után szállhat szembe a fasiszta reakcióval, amit pedig a legkönyebben szervezkedéssel érhetnek el, s mert a szakszervezetek rendelkezésükre állanak, így könnyű szerrel szervezkedhetnek. Szükségesnek vélik az ipari és földmunkásságnak egységfrontba tömörítését az új magyar kollektív állam megvalósítása céljából . . . a jövőben minden vasárnap tartanak ilyen propaganda és felvilágosító előadásokat, ”²⁸ — szól ismét a baloldal tevékenységét igazoló rendőrségi jelentés. Jórészt a baloldalnak volt köszönhető az is, hogy a *MÉMOSZ figyelme ráirányult a munkás— paraszt szövetségre*, amely a fasizmus elleni eredményes harchoz elengedhetetlen volt.

Ismeretes, hogy az építőipar jelentős számú, túlnyomórészt a mezőgazdasági szegénység soraiból kikerült segédmunkást foglalkoztatott. Ebből a körülményből ered a MÉMOSZ-nak az a felismerése, hogy a napi követelésekért, de a fasizmus ellen vívódó sikeres harc érdekében is szükséges a földmunkásokkal egységfrontba tömörülés. A kitartó munka eredményre is vezetett. Az Építőmunkás 1936. májusi száma a MÉMOSZ-nak a vidékkel való kapcsolatáról írva megállapította, hogy a

---

a gazdasági harcok leple alatt osztályharcos munkásmozgalmat tudnak kifejteni. A munkásság szakszervezeti harcának kettős eredménye van. Egyik, a legjobb esetben pár filléres béremelés, a másik pedig, ami sokkal fontosabb: az *erkölcsi eredmény*. Az osztályharcos proletáriátusnak feladata, hogy megengedett harci fegyverével minél gyakrabban éljen, mert ezzel nemcsak hogy gyengíti a burzsoáziát, hanem tömegeket nevel a harchoz . . . Minden munkásnak be kell lépni a szakszervezetbe . . . a szakszervezet nem tagdíjjárulékot kíván a munkástól, hanem azt, hogy mindnyájan a szakszervezetek harcoss soraiban legyenek”. (PI. Arch. Baloldali Összesítő. 1936. ápr. 17.)

Vajon mi tette lehetővé az építőmunkás mozgalom eredményes szervezkedését már 1936 elején? Kétségtelenül az alapos előkészítő munka. Mindenek előtt pedig a MÉMOSZ baloldali elemeinek nagy aktivitása. Erre az időre az akkori vezetők így emlékeznek vissza: „1935 májusában már odaértünk, hogy Budapesten nem volt munkanélküli építőmunkás. Május végén már 700 bizalmink volt Budapesten. Ez azt jelentette, hogy mintegy 1000 épületben ott vannak az embereink, akik tervszerűen agítálnak és készítik a harcot . . . A létbizonytalanság adta a fő erőt az embereknek ahhoz, hogy harcoljanak, . . . a sztrájkjog, a bizalmiak elismerése a fasiszta munkáskamarákkal szemben.” (PI. Arch. H-f-52 Fodor Gyula visszaemlékezése 1960. április 5-én.)

A MÉMOSZ egy másik régi baloldali harcoss így emlékezett: „Amíg Németországban a fasizmus dühöngött, mi már meg mertük támadni a Gömbös kormányt . . . munkahelyi mozgalmakat készítettünk, nem hagytuk pihenni a vállalkozókat. Amit lehetett, azt kibirkóztuk tőlük . . . ezek a harcok mindig eredményesek voltak, pedig mostmár új ellenségeink is voltak; a Nemzeti Munkaközpont”. (PI. Arch. H-c-11 Cser Sándor visszaemlékezése 1958 szeptember 4-én.)

²⁸ PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. április 10.

központnak 200 község és város építómunkásságával van kapcsolata.²⁹ Ezt a munkát akarták tovább fokozni a Szakszervezeti Tanács által meghirdetett májusi agitációs hónap során.

Az 1936. évi agitációs hónap

A szakszervezetek minden esztendőben a májusi hónapot használták fel agitációs kampányra. Az 1936. évi agitációs hónapot is elsősorban a taglétszám növelése szempontjából hirdették meg, de egyúttal azzal a céllal is, hogy kellő tömeget biztosíthassanak a fasizmus elleni harcra. Az SZDP májusi felhívása már egyenesen a fasizmus elleni küzdelemre szólít fel. „Május elsejét . . . szenteljük a szabadság és demokrácia nagy és teremő erejének . . . A békének, a szabadságnak, a gazdasági újjáéledésnek a diktatúrák állják útját. Össze kell fognia tehát minden népnek a diktatúrák ellen. Május elsején a népeknek az egész világot betöltő hangon kell tiltakozniuk a minden eszményt eltipró, kultúrát veszélyeztető fasiszta diktatúrák ellen. A magyar munkásosztálynak is ebben a szellemben kell megünnepelnie május elsejét.”³⁰

Április végén a szakszervezetek összehívott ülése határozta el, hogy május a szakszervezeti agitáció hónapja. Az összehívott ülésen legalább 2000 ember vett részt, amelyen Peyer Károly ismertette az agitáció feladatait. „A munkásság sohasem tűr meg ráerőszakolt szervezeteket, hanem csak olyanokat, amelyeket maga alkot és maga vezet. (Hosszantartó viharos taps. Felkiáltások: Le a fasizmussal!)”³¹

Az agitációs hetek folyamán Peyer több helyen is felszólalt a fasizmus szélsőséges formái ellen. A Népszava 1936. május 7-i számának első oldalán a parlamentben elhangzott felszólalása olvasható. Ebben tiltakozott a horogkeresztes propaganda állami támogatása ellen.³²

Az agitációs hónap szép eredménnyel zárult. Erről Peyer így adott számot: „. . . csupán ebben a hónapban a munkások, alkalmazottak és tisztviselők 340 szakmai gyűlésen, üzemi értekezleten és egyéb összejövetelen tettek tanúságot a szabad szakszervezetek programja és célkitűzése mellett. . . 8000 új tag lépett be csupán ebben a hónapban a szakszervezetbe. . . A munkásság ezrei és ezreinek öntudata a szakszervezetek felé fordult, mert egyedül a szakszervezetekben találhatja meg a jobb élet felé vívő utat.”³³

Peyer szavai és ama tények között, hogy a kommunistákat felvették a szakszervezetekbe és a baloldal keretében tevékenykedni hagyták őket, sőt egyes helyeken a vezetés is kezükbe került, vagy vezetőségi tagságuk révén érvényesíthették befolyásukat, első pillantásra úgy tűnik, mintha mély ellentmondás volna. Ezt a megfigyelést még csak erősíteni látszik az a körülmény, hogy Peyer a szociáldemokrata

²⁹ „Hónapok óta közöljük a vidéki híreket. Városok és községek egész sorában mozdult meg az építómunkásság, és elég talán, ha annyit mondunk, hogy a MÉMOSZ-központnak 200 község és város építómunkásságával van kapcsolata. Új csoportok egész sora alakult, s a régi kipróbált csoportok is nagy buzgalmat fejtenek ki mindenütt. (Építómunkás 1936. májusi szám 3. old.) A jelentés 32 helyről számol be, ahol új csoport jött létre csupán áprilisban.

³⁰ Népszava 1936. április 21. LXIV. évf. 91. sz. Májusi Kiáltvány Magyarország dolgozó népéhez! A budapesti építómunkások szervező bizottsága hasonló szellemű felhívást tett közzé. Pl. Arch. Ész. I. 1936/11. A budapesti építómunkások szervező bizottságának felhívása 1936.

³¹ Népszava 1936. május 1-i száma. 17. old. Peyer beszámolója a szakszervezeti összehívott ülésen a Vasasok Székházában.

³² Népszava 1936. május 7-i számának első oldala „A horogkeresztes propagandáról”. c. cikkből.

³³ Szakszervezeti Értesítő. 1936. júniusi száma XXXIII. évf. 6. sz. Peyer Károly: A szakszervezeti hónap eredménye. c. cikk. 1. old.

munkásmozgalmat egyformán fenyegető veszélyként tüntette fel a kommunista eszméket, rendszert és a fasizmus ideológiáját és rendszerét, mégis elsősorban a fasizmus elleni összefogásra szólított fel. A kommunistákat és a velük egyetértő baloldaliakat pedig azért tessékelt ki a munkásság szerveiből, mivel bennük szerrinte túlzó álláspontjuk révén a fasizmus elleni hatékony küzdelem gátját, fékjét, az erők megosztóját látta. A gyakorlatban azonban a helyzet másként alakult. A jobboldali szociáldemokrata vezetők nemzetközi viszonylatban megosztották, gyengítették és német, osztrák viszonylatban éppen ezért a fasizmussal szemben vagy teljesen védtelenné tették a munkásosztályt, vagy végzetesen legyengítették ellenállását. Peyerék állásfoglalása hazai viszonylatban ugyanolyan végkimenetellel fenyegetett, ha egyedül ők irányítják a mozgalmat, mint a fasizmusnak már áldozatul esett országokban. Azt Peyerék is jól látták, hogy az adott időszakban, a fasizmus a fő veszély. Mivel ők a polgári demokrácia hívei voltak, ezt pedig a fasizmus veszélyeztette, felléptek ellene. És így bár e jobboldali vezetők együttműködtek a rendőrséggel, ragaszkodtak a legalitáshoz most mégis antifasiszta mivoltuk kerekedett felül és arra törekedtek, hogy összefogják a szervezett munkásság erőit a fasiszta veszély ellen. Kommunista ellenességük, legalitás féltésük, reformizmusuk miatt azonban gyakorlatilag nem kívántak támaszkodni valamennyi, a fasizmus elleni harcra kész, megszervezhető erők összefogására. Az SzDP-ben és a szakszervezetekben dolgozó baloldali közép- és alsó funkcionáriusok és egyszerű munkások nyomására azonban kénytelenek voltak megengedni a kommunisták belépését a szakszervezetekbe, sőt még vezetőségbe kerülésüket is mindaddig, amíg a baloldali vezetőségek politikája nem lépte át az általuk még megtűrhetőnek vélt kereteket. Ha azonban úgy vélték, hogy a baloldaliak már veszélyeztetik az ő felső vezető szerepüket, vagy a legalitást, a rendszer iránti lojális ellenzéki magatartást, akkor felléptek ellenük és nem riadtak vissza az adminisztratív intézkedéstől sem. A munkásszervezetek tömegerejének növekedésében a munkásosztály akcióegységének létrejöttében tehát volt szerepe a jobboldali vezetésnek is, de abban, hogy olyan ugrásszerűen nőtt a szervezett munkásság ereje, s ezzel szinte párhuzamosan osztályharcos magatartása is, abban a baloldali szociáldemokratáknak és az általuk támogatott, a szakszervezetekbe az-ő segítségével bejutott kommunistáknak volt döntő szerepük. A baloldali szociáldemokraták éltek azzal a lehetőséggel, hogy számos helyen kezükben volt a vezetés, vagy jelentős befolyásuk volt a vezetésre és ezzel lehetővé tették a kommunisták működését, akik eszmeileg következetes politikai vonalvezetéshez segítettek a baloldali szociáldemokratákat, hozzájárultak ideológiai tisztánlátásuk fejlesztéséhez, egyes esetekben pedig sikerült a munkás tömegeket olyan mértékben maguk mellé állítani, hogy bekerültek a vezetőségbe a baloldali szociáldemokraták mellé és támogatásukkal segítették őket vagy egyes szakosztályokban ők lettek a vezetők. (pl. a festőknél, kőműveseknél). *Ez a munkás-egységfront gyakorlati megvalósításának egyik megnyilvánulása és eredménye volt, és jelentős gyakorlati hozzájárulás a KMP új irányvonala kidolgozásához.*

Ebben eseten tehát igaza volt a rendőrségnek, amikor azt állította, hogy „A baloldaliak visszatérése nélkül a szakszervezetek ilyen mérvű megerősödése nem következett volna be.”³⁴

³⁴ PI. Arch. Pol. res. sor. 1936. június 26.

IV.

A MÉMOSZ országos kongresszusa és XVIII. küldöttközgyűlése

Az agitációs hónapnak a MÉMOSZ szempontjából a kongresszus³⁵ és küldöttközgyűlés volt a legkiemelkedőbb állomása. Az Építőmunkások Szövetsége május 9-re „országos kongresszust hívott össze — tudósít a Népszava, — amely megelőzi vasárnapi küldöttközgyűlését. A kongresszust a szövetség a szakszervezeti hónap nagy céljainak szolgálatába állítja. Egyébként is erőteljes agitációs munka folyik az épületeken, az ácsstelepeken, a kőfaragók, festőmunkások, kövezők, burkolók, kályhások mind valamennyien lelkesen dolgoznak a toborzó munka sikere érdekében.”³⁶

Az osztályharcos építőmunkások: a baloldali szociáldemokraták és a kommunisták a kongresszust és a küldöttgyűlést is el akarták használni arra, hogy meggyőzzék az építőmunkás küldötteket és rajtuk keresztül a munkástömegeket arról, hogy tartós eredmények csak osztályharcos fellépéssel érhetőek el, és csak akkor, ha a napi gazdasági jellegű követelésekért folytatott küzdelmet összekapcsolják a politikai harccal, a fasizmus elleni állásfoglalással. Erre hívott fel a KMP „Eltvársi levele” és ennek szellemében a MÉMOSZ kommunistái is. Az osztályharcos politika folytatásának azonban az volt a feltétele, hogy a MÉMOSZ-nak és egyes szakosztályainak élére osztályharcos vezetők kerüljenek. Ezeknek a feladatoknak megfelelően fogalmazta meg igényeit a baloldal és ez a szellem hatotta át az általa szervezett május 1-i ünnepség szónokainak beszédeit is.

A különböző szakosztályok baloldali elemei követelték a küldöttközgyűlés mielőbbi összehívását és osztályharcos vezetők választását. Gyűléseiken, leveleikben pedig meghatározták a közgyűlés feladatait is. „A folyó évben tartandó országos küldöttközgyűlést a koratavaszi időben, de legkésőbb március hóban... tartsa meg a központi vezetőség” — olvashatjuk a kőműves csoport, ács-csoport, valamint a festő szakosztály nevében küldött levélből —. A levél a küldöttközgyűlés feladatáról ezt írta: „Úgy a 48 órás munkaidő, valamint a közvetítés érdekében indított országos harcot megerősítve folytatnunk kell. És ezt eredményesebbé tenni csak úgy tudjuk, ha az országos küldöttközgyűlés maga harcos elszántsággal odaáll a kérdések mellé és ilyenirányú határozataival a harc módját és irányát megállapítja... Mi úgy látjuk, hogy egy korai küldöttközgyűlésen megtanácskozott harc nagyobb átfogó erővel bír és kevesebb áldozattal több eredményt hoz, mint egy nyárba nyúló kész események elé állított küldöttközgyűlés.”³⁷ Kívánságuk nem teljesült. A KV. a koratavaszi időpont helyett jobbnak látta a májusi agitációs hónap idejére tenni a kongresszust és a küldöttgyűlést — a mozgalom szervezeti megerősítése szempontjából helyesen. A baloldal beletörődött a májusi időpontba, de nem értett egyet Szakasits Árpád elnök még április 19-én is hangoztatott ama nézetével, amely szerint a 8 órás munkaidő bevezetése — az erről szóló törvény elfogadása —, továbbá a minimális bérekről szóló rendelet a dolog elintézését jelenti, hanem további harcra szólított fel.³⁸

³⁵ A kongresszus az építőmunkások általános tanácskozása volt, az építőmunkások helyzetéről és feladatairól, amely a szervezett és szervezetlen munkások irányában propaganda jelentőségű volt, a küldöttközgyűlés a MÉMOSZ belső életével foglalkozott.

³⁶ Népszava 1936. május 6. 6. old.

³⁷ Pl. Arch. Ész. I. 1936/27. Fodor Gyula I. sz. kőműves csoport Hegyi János, Molnár József ács-csoport, Vass József festő szakosztály nevében küldött levele a MÉMOSZ Központi Vezetőségének. (Dátum nélkül.)

³⁸ Pl. Arch. Baloldali Összesítő 1936. május 1.

A baloldali vezetők május 1-ét munkaszünetként és az általános építőmunkás sztrájk kezdetének napjaként jelölték meg. A MÉMOSZ-ban a baloldaliak május 1-én be nem jelentett ünnepélyt tartottak, ahol mintegy 1000 főnyi hallgatóság előtt a szónokok hangoztatták, hogy „a proletárság legnagyobb ellenségeit az olasz, a német, az osztrák és magyar fasiszta társadalmi berendezkedésben látja. E fasiszta elnyomatás ellen a proletárságnak is egységfrontba tömörülve kell küzdeni.” Remélik a szónokok, hogy a magyarországi szociáldemokrata párt vezetősége is követni fogja a spanyol, ill. a francia szociáldemokraták példáját.³⁹ A spanyol és a francia példa követésére való hivatkozás helyes, de a magyar sajátosságokra nem utalni a kérdés nem kellő elemzésére vall. A fasizmus ereje, évtizedes ideológiai romboló hatása, az egyes rétegek viszonya a fasizmushoz Magyarországon más volt, mint Francia- és Spanyolországban. A KMP illegalitásban működött. Az SzDP legális tevékenységét kockáztatta volna és súlyos kárt okozhatott volna a hazai munkásmozgalomnak, ha lemásolja a francia, vagy akár a spanyol példát. Magyarországon a szakszervezeteknek éppen emiatt is különös jelentősége volt a fasizmus elleni harc szempontjából. Magyarországon az egységfront politika sajátos módszereit kellett megkeresni és ezek eltértek a francia és spanyol módszerektől. Ez volt az, amit az SzDP vezetői nem vettek kellően figyelembe, mert nem elemezték a magyarországi viszonyokat, nem kutatták a sajátos helyzet okait és nem iparkodtak ezeknek megfelelő egységfront—politikát kidolgozni. A baloldaliak ezért „indítványozták, hogy a MÉMOSZ május 10-i kongresszusán a jelenlegi vezetők helyett osztályharcos vezetőket válasszanak, mert ilyenekre a munkásságnak a mai helyzetben nagy szüksége van, annál is inkább, mert szerintük az építőmunkásság nagy harcok előtt áll, mely harc az új világ megvalósítását célozza.”⁴⁰

Az 1936. május 9-i országos építőmunkás kongresszuson 12 budapesti küldött, 43 vidéki városból 48 küldött vett részt. A központi vezetőség, a nagy választmány és felügyelő választmány 27 küldött taggal szerepelt a kongresszuson.

A MÉMOSZ kongresszusától és XVIII. küldöttközgyűléstől az építőmunkásság egésze a mozgalom fellendülését várta. A kongresszus napirendje is arról tanúskodott, hogy az építőmunkások legégetőbb napi problémáiról folyik majd a megbeszélés. A napirend a következő volt. „1. Az építőmunkásság gazdasági helyzete és legközelebbi feladatai; 2. Az építőipari munkanélküliség és az inségmunka; 3. A legkisebb munkabérek megállapítása és a 48 órás munkahét kérdése az építőiparban.”⁴¹ A napirendi pontok mutatják azt, hogy a KMP levelének megfelelően a mindennapi érdekeket érintő kérdésekkel foglalkoztak.

A kongresszuson napirendre tűzött pontok vitája során nagy jelentőségű volt a résztvevők egységes állásfoglalása a fasizmus elleni harc mellett. Nemcsak a felszólalások, hanem Szakasits Árpád megnyitja és záróbeszéde is ezt az eltökéltséget juttatja kifejezésre. Figyelmet érdemel az a körülmény, hogy a kongresszus, amely alaposan elemezte az építőmunkások helyzetét, annak javulását, a szervezeti erők növelésétől és a fasizmus elleni harctól várta. A MÉMOSZ Központi Vezetőségének jelentése az 1936-os évi helyzetről azt írja, hogy „1936-ban az építőmunkásoknak közel egynegyed része még 10 hetet sem dolgozott és csaknem háromnegyed részük félévig sem volt foglalkoztatva”.⁴² Ez akkor volt, amikor már „vége

³⁹ PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. május 8.

⁴⁰ PI. Arch. Baloldali Összesítő 1936. május 8. (A MÉMOSZ kongresszus nem május 10-én, hanem 9-én volt, a dátum a jelentésben pontatlan, lehet hogy a küldöttközgyűléssel keverték össze, amely valóban 10-én volt.)

⁴¹ Építőmunkás 1936. márc. XXXIV. évf. 3. szám. 2. old.

⁴² MÉMOSZ Központi Vezetőség jelentése az 1936—37. évi működéséről. 1938. május 8.

szakadt” a hanyatlás korszakának, el lehet képzelni milyen volt a helyzet korábban. Arról pedig, hogy milyen volt a kereseti lehetőség, elég megemlíteni, hogy az építőmunkások közül minden ötödik még 200 pengőt sem keresett pusztán az építőiparban végzett munkája révén az 1936-os évben. Több mint fele részüknek az évi összes keresete 400 pengőn alul maradt és mindössze 5%-uk évi jövedelme haladta meg az 1000 pengőt. Ezért, hogy fenntartásukról gondoskodhassanak más, nem e szakmabeli munkát voltak kénytelenek vállalni. Mindez rendkívüli módon megnehezíti a szervezés munkáját és ebből következik a MÉMOSZ taglétszámának állandó ingadozása. Téli idejére pedig a létszám minimálisra csökken. A MÉMOSZ az az egyedüli szakszervezet Magyarországon, amely az építőipar idényjellegére való tekintettel 9 hónapos, 40 hetes járulékfizetési kötelezettséget állapított meg.

A súlyos hátrányok mellett az építőipar különleges helyzete a mozgalom szempontjából előnyös is. Mivel az építőmunkások vándor munkások, és gyakran változik munkahelyük, e változások miatt nem érzik magukat hozzákötve munkáltatójukhoz, pszichológiailag, érzelmileg sokkal szabadabbak, mint más szakma, kisebb üzemek munkásai. Az pedig, hogy vándorolnia kell egyik helyről, sőt egyik helységről a másikba, szinte eleve alkalmassá teszik az építőket a munkásmozgalom eszméinek és a szervezés gondolatának terjesztésére. Az építőmunkást helyzete tehát szinte rendeltetészerűen ösztönözheti arra, hogy terjessze az eszmét, szervezze a mozgalmat.⁴³

A kongresszuson a helyzet elemzésén túlmenően alaposan foglalkoztak a napi követelések elérésére szolgáló tennivalókkal, ezekkel szoros összefüggésben a fasismus elleni harc szükségességével és még mindennek érdekében a szervezetek megerősítésével, a szakmák közötti összefogás, az egységes munkásfellépés kérdésével.

Már Szakasits Árpád utal arra elnöki megnyitójában, hogy az építőiparban is végetért a hanyatlás időszaka és a MÉMOSZ ereje ismét növekszik. Időzerű a szakszervezeti erők tudatos növelése.⁴⁴ Hasonló értelmű volt Szakasits Árpád előadói beszéde is, amelyben felhívja a figyelmet arra is, hogy a minimális munkabérek megállapító rendelet jelentőségét nem szabad lebecsülni, de túlbecsülni sem. Gyakorlati megvalósítása az erőtől függ.⁴⁵

A kongresszuson 23-an szólaltak fel, majd egyhangú határozatot hoztak, amelyben mindenekelőtt gyökeres rendszerváltozást, radikális földreformot és a lakástermelés fokozatos szocializálását követelték. Sikra szálltak az építést megindító és a munkanélküliséget csökkentő intézkedések: az építő törvény megalkotása, a telek értékadó bevezetése, olcsó munkáslakások építése érdekében. Szükségesnek tartották a 48 órás majd a 40 órás munkahét törvénybeiktatását, az OTI önkormányzatának helyreállítását, végül a szakszervezetek szabadságának teljes biztosítását.⁴⁶

A kongresszus határozataiból arra lehetne következtetni, mintha csak az építőipar általános helyzetének elemzésével foglalkoztak volna, míg a politikai harc kérdésével csak annyiban, amennyiben ez összefüggött a helyzet változásával.⁴⁷

⁴³ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik a MÉMOSZ Központi Vezetőségének 1936. évi őszi kerületi értekezletére összeállított beszédtervezet. Lásd. Pl. Arch. Ész. I. 1936/21. Beszédtervezet az 1936. évi őszi kerületi MÉMOSZ értekezletre 1936. november.

⁴⁴ Népszava 1936. május 10-i szám 6. old.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Népszava 1936. május 10. 6. old.

⁴⁷ „Az országos kongresszus kénytelen megállapítani, hogy a válság pusztító ereje nem csökkent, hanem növekedett. A munkanélküliek világszerte hirdetett apadása csak látszat. Amennyiben a munkanélküliek számáról szóló statisztikák valóban apadást mutatnak ki, úgy ez egyrészt a fegyverkező, a hadiipar veszedelmes konjunktúrájának eredménye, másrészt azzal magyarázható, hogy a fasiszta országokban óriási munkástömegeket munkatáborokba és inségmunkára kény-

A valóság azonban másként festett. Már Peyer Károly fogadtatása, üdvözlése, méginkább egyes felszólalások, amelyeknek ilyen tartalmára — sajnos — csak Szakasits Árpád zárószavából⁴⁸ következtethetünk, de maga a zárzó is arról tanúsí-
kodik, hogy a fasizmus elleni harc kérdése jelentős szerepet játszott a kongresszusi tanácskozásokon.

A kongresszus megnyitásakor a küldöttek — „viharos tapssal, szocialista szol-
idaritásuk jelével köszöntötték Peyer elvtársat, akit a képviselőházból a fasizmus
ellen intézett bátor és szenvedélyes támadása miatt ideiglenesen kitiltottak. A szoci-
alista hűségnek ezzel a megnyilatkozásával kifejezést adtak az ország dolgozó népe
hangulatának, amely útalattal és megvetéssel fordul el a barbár fasizmustól és követő-
től”.⁴⁹ (Kiemelés — ÖP.)

Szakasits Árpád zárószavában pedig többek között ezt mondta: „Az építő-
munkás tömegek legyenek ott, ahol küzdeni lehet és küzdeni kell, a magyar nagy-
birtok legyőzése érdekében, de legyenek tisztában azzal is, hogy nem lehet elérni az
építőmunkásság jobb sorsát a szabadságért való (kiemelés az eredetiben.) és a fasiz-
mus elleni küzdelem nélkül. (A kongresszus tagjai felugrálnak helyükről és percekig
tapsolnak. Óriási zaj, dühöngő közbekiáltások: „Le a fasizmussal!” (Kiemelés —
ÖP.) Küzdeni kell minden olyan törekvés ellen, amely a munkásságot akarja egy-
ségében megbontani, elszántan harcolni kell a különböző színű „munkásszerveze-
tek” ellen. A magyar munkásságnak csak egyetlen vezető csillaga lehet: a szocializ-
mus (Óriási taps).”⁵⁰

Radikális földreformot már az MSzDP 1930. évi agrárprogramja is követelt.
Új mozzanat azonban az, hogy a kongresszus határozata a fasizmus elleni küzdelem
érdekében kívánta a földosztást. Erre utal Szakasits Árpád beszédének az a része
is, amelyben felszólította az építőipari munkásságot arra, hogy álljon a parasztság
oldalára a nagybirtok elleni küzdelemben, amelyet össze kell kapcsolni a fasizmus
elleni, tehát valamennyi dolgozó szabadságáért folytatandó harccal. A MÉMOSZ
vezetősége tehát kezdte kialakítani az antifasizista népfrempolitikai fő irányelveit,
és a munkás-paraszt szövetségre való felhívással a szövetségi politika alapját is.

Ugyanakkor azonban eltértek a spanyol és a francia népfrempolitikában leg-
alábbis kezdetben megvalósult munkásegység, a kommunistákkal való együttmű-
ködés elvétől. A kommunistákkal való együttműködés szükségességének fel nem

---

szereztek. De kihagyták a munkánélküli statisztikából azokat is, akik ott, ahol munkánélküli
segélyezés van, segélyeiket kimerítették. . . .Az anyagi romlást nyomon követi az erkölcsi romlás is.
. . . .A munkások egy részét is magával ragadja az anyagi süllyedés. Elhomályosult bennük a munka-
erkölcs, a szolidaritás, megfeledkeznek társaikkal szemben való kötelességükről, kivész belőlük
a bátorság szelleme és az emberi méltóságérzet. Rabszolgákká aljasulnak, közömbösségbe süllyed-
nek, vagy koldus alázattal tűrik ember voltak meggyalázását. Mind e következmények közül ez a
legsúlyosabb, mert ez vezet oda, hogy a régen kivívott eredmények megsemmisültek, új harcok
eredményei nem maradnak tartósak és hogy az építőipari munkaviszonyok általában lezültek.”
(Pl. Arch. Ész. I. 1936/15. Határozati javaslat az építőmunkások 1936. május 9-i országos kong-
resszusa napirendjének első és második pontjához.)

⁴⁸ A kongresszus jegyzőkönyve sajnos nem áll rendelkezésre, így csupán a nyomtatásban
megjelent anyagokból, elsősorban párt- és szaksajtóból értesülhetünk az ott lezajlott események-
ről, a felszólalások hangulatáról. A lapok csak a felszólalók neveit közlik, de tartalmukra csupán
Szakasits Árpád utal zárószavában. „A felszólalásoknak emléke állandóan kell, hogy ostorozza
lelkiismeretünket.” (Építőmunkás 1936. júniusi száma. XXXIV. évf. 6. sz. 7. old.) A küldöttköz-
gyűlés jegyzőkönyve rendelkezésre áll és az ott elhangzott felszólalások szelleméből lehet követ-
keztetni a kongresszus hangulatára is.

⁴⁹ Népszava, 1936. május 10. 6. old.

⁵⁰ Építőmunkás. 1936. jún. XXXIV. évf. 6. sz. 7. old. Szakasits Árpádnak a MÉMOSZ. 1936.
máj. 9-i kongresszusán elmondott záróbeszédéből.

ismerése húzódik meg Szakasits ama szavai mögött, amelyek szerint „küzdenni kell minden olyan törekvés ellen, amely a munkásságot akarja egységben megbontani, elszántan harcolni kell a különböző színű munkásszervezetek ellen. A magyar munkásságnak csak egyetlen vezető csillaga lehet: a szocializmus”. Szakasits e nézetében itt még tükröződik a nemzetközi és a magyar szociáldemokrácia ismeretes ún. „kétfrontos” álláspontja, amely elhatárolta a szociáldemokrata vezetés alatt álló párt és szakszervezeti munkásmozgalmat, mind a kommunistáktól, mind a fasiszták munkásszervezeteitől, mint különböző színű és az egységet bontó munkásszervezetektől. Az egyetlen vezető csillagként hirdetett szocializmus emlegetése itt kétségtelen a jobboldali vezetés dogmatikus nézetének hatása Szakasitsra, amely a népfrempolitika, a munkásegységfront megeremítése elől, a gyakorlati munka meghatározása elől akart kitérni a szocializmusra való általános, elvont hivatkozással. Ezt úgy indokolták, hogy most az erők átmentése a feladat és ki kell várni az alkalmas időt a szocializmus megvalósítására. Ez a körülmény kétségtelenül jelentős fékje volt a mozgalom lendületének, gátja a munkásegység teljes kialakításának, de a mozgalom előrehaladását nem törte derékba, mert maga a faszizmus elleni harc melletti „hivatalos”, nyílt kiállítás is jelentős előrelépést jelentett és még a súlyos fogyatékoságok ellenére is mozgósító hatású volt.

Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy ebben az időben még a baloldaliak, a kommunisták között sem volt egységes álláspont a faszizmus elleni harcot illetően. Ebben az időben még csak kialakulóban volt a KMP új irányvonala is, ezért ennek érvényesülése sem lehetett következetes. A SzDP szakszervezeti vezetői közül is csak a messzebbre látók igyekeztek új taktikát kidolgozni, ami nem mindig sikerült. A fő, hogy a kongresszus cselekvésre szólított fel, és ráirányította a figyelmet a segéd munkásokra és az útépitő munkások megszervezésének nagy fontosságára is.⁵¹ Az építők Központi Vezetőségének két évvel később, 1936—1937 évi működéséről készített jelentése a harc másik oldalát, a faszizmus elleni küzdelmet, illetve az erre történő mozgósítást emelte ki a kongresszus érdemei között. Sajnos, ismét csak az ismeretes „kétfrontos” politika szellemében. A jelentés szövegének ez a része önkéntelenül is egyértelmű magyarázatát adta Szakasits Árpád zárszavának és megvilágította az ott meghirdetett „Béke befelé, harc kifelé!” jelszó értelmét. „Egységes harc kifelé, mindazok ellen, akik az igazság keresztre feszítését, a szabadság megsemmisítését követelik. Harc mindenféle diktatúrával szemben munkáért, kenyérért, szabadságért.”⁵²

* * *

A kongresszust követő napon került sor a *MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlésének* megtartására, amelynek napirendjén szerepelt többek között a Központi Vezetőség jelentése az 1935. évi működéséről, a Központi Vezetőség, a Felügyelő Választmány választása, valamint döntés az országos kongresszus határozatainak elfogadásáról.⁵³

A küldöttközgyűlés a Központi Vezetőség, az építőmunkás mozgalom 2 éves mozgalmi tevékenységének értékelésére és a kongresszus, a küldöttközgyűlés határozatainak elfogadására, valamint alkalmas vezetőség megválasztására volt hivatott. A mozgalom továbbfejlődése szempontjából a vezetőségválasztás volt a legfontosabb kérdés. Nem véletlen, hogy e kérdés körül igen éles vita alakult ki, amely fényt vetett a MÉMOSZ eddigi ténykedésére és a szakszervezeti baloldal befolyására is.

⁵¹ Építőmunkás, 1936. jún. XXXIV. évf. 6. sz. 1. old. A jövő felé c. vezércikkből.

⁵² A MÉMOSZ KV. jelentése az 1936—37. évi működéséről. 1938. május 8.

⁵³ Építőmunkás 1936. március XXXIV. évf. 3. sz. 2. old.

A küldöttgyűlés alaphangját Szakasits Árpád ütötte meg, amikor megnyitójában megemlékezett a nemzetközi és magyar munkásmozgalom főbb kérdéseiről. „Az elmúlt 2 esztendő meggyőzött bennünket arról, hogy a *fasizmus nem lehet maradó* és képtelen megoldani azokat a világot rengető problémákat, amelyeket a kapitalizmus válsága felvetett. *A fasizmus nem út*, amely a nyomor tengeréből a bizalmatlanság és bizonytalanság állapotából kivezetne, mert nem út, hanem *útvesztő* (hosszantartó viharos tiltakozás, közbeikáltások: „Le a fasizmussal!”). *A fasizmus súlyosbitja a zavarokat*, a munkásosztályt pedig a szolgaság az éhség rettenetes állapotába taszítja.”⁵⁴ (Kiemelés — ÖP.)

A továbbiakban utalt a megnyitó a német és osztrák munkásmozgalom földalatti szervezkedésére; továbbá arra, hogy Európában és azon túl is erősödik a munkásmozgalom. Angliában 10 millió a munkáspárti szavazó; Svédországban, Norvégiában, Dániában szocialista kormányok vannak, Belgiumban, Csehszlovákiában koalíciós kormány van, Svájc legnagyobb pártja az SzDP. Spanyolországban a munkásosztály legyőzte a fasiszta reakciót. Franciaországban a baloldali népfront döntő győzelmet aratott. „*A fasiszta hullám tehát megtörtött és diadalmasan emelkedik ki az európai zürzavarból, a béke, a szabadság, a világ újjászervezésének hatalmas gondolata — a szocializmus.*”⁵⁵ (Kiemelések — ÖP.)

A szakszervezetek mindenütt erősödnek — pl. a francia egyesített szakszervezet taglétszáma a 900 000-ról 5 millióra nőtt⁵⁶ — fejlődnek. A nyugati fejlődés hatása érződik a magyar szakszervezetekben is. Újjáéledt az építőmunkás mozgalom is. Ezek és ezrek mozdultak meg, hogy bekapcsolódjanak az építőmunkások szolidaritási és harci csoportjaiba, hogy a nyomorgó, de hitében erős, harci készségében rendíthetetlen építőmunkás tömegek kötelékét hozzák létre.⁵⁷

A küldöttközgyűlési megnyitóban arról is szó esett, hogy az eredményeket a „harcos szellemű” szaktársak nélkül nem érhették volna el. „A Központi Vezetőség nagy és hatalmas munkát végzett az elmúlt két esztendőben, de ez az erőkifejtés nem járt volna sikerrel és eredménnyel, ha a harcosszellemű szövetségű, derék szaktársak lelkes támogatása hiányzott volna... ennek az áldozatkész munkának eredményei mutatkoztak... a budapesti építőmunkás sztrájkban... amely... az építőmunkásság erkölcsi erejének hatalmas dokumentuma. Nyomában következett az országos bérrendezés... ugyanakkor... az építőipari munkaviszonyok rendezése terén roppant feladataink vannak. El kell tőkélni lennünk, hogy ezeket a feladatokat megoldjuk... A feladatok megoldásának legfőbb feltételét az erős, megingathatatlan egységes és harcosszellemű építőmunkás mozgalom megteremtésé”-ben látta és felhívott a MÉMOSZ további építésére, harcosszervezetté formálására. A nagy sztrájk hatására helyreállt az építőmunkások önbizalma, ezt ki kell használni és fokozni kell a harcot”.⁵⁸

A baloldali tevékenység fellendülésében igen nagy szerepe volt annak, hogy az építők szakszervezetének vezetősége is felismerte: a baloldaliak nélkül komolyabb eredményt elérni nem lehet. Erre Szakasits Árpád így emlékezik vissza: „Tűzzel-vassal való harc az ellenzék ellen nem volt soha. Például a szakszervezetben, az

⁵⁴ PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlésének jegyzőkönyvéből. 1936. május 10. Szakasits Árpád megnyitójából.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Bethlen O.: A KI. VII. világkongresszusa és az antifasiszta, antiimperialista népfront. Párttörténeti Közlemények 1960. 3. sz.

⁵⁷ PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlésének jegyzőkönyvéből. 1936. május 10. Szakasits Árpád megnyitójából.

⁵⁸ Uo. A rendőrségi jelentés is megemlíti, hogy „A baloldaliak visszatérése nélkül a szakszervezetek ilyen mérvű megerősödése nem következett volna be” (PI. Arch. Pol. res. sor. 1936. jún. 26.)

építőmunkásoknál, de másutt is, éles harcot vívtam hangosan is és közben együtt dolgoztam Apróval, Reszegivel. Én neveztem ki titkárnak a kőműveseknél. Azt írtuk róluk, hogy „rendbontók” közben együtt dolgoztunk velük. Így volt ez a többi szakszervezetben is. A kommunista elvtársak jelenléte a tisztességes szakszervezeti vezetők részére nemcsak hogy nem jelentett veszélyt, hanem erősséget jelentett azokkal az óvatoskodókkal szemben, akik legjobban szerették volna, ha semmi sem mozdul meg. Ilyenek voltak nemcsak a szakszervezeti adminisztrációban, hanem az üzemekben is.”⁵⁹ Valóban, Szakasits már ebben az időben is — többkevesebb következetességgel — együttműködött a kommunistákkal, ez az oka, hogy az SzDP vezetői közül ő ment el legtovább a faszizmus elleni harc felismerésében is.

Szakasits beszédéhez kapcsolódott és még csak emelte a hangulatot Dr. Szekszárdy Lászlónak a Népszava szerkesztősége megbízásából elhangzott felszólalása, aki felhívta az építőmunkásokat a faszizmus elleni harcra. „*A Népszava* — mondotta, — most éppen *egy nagy politikai küzdelem elkeseredett csatáit vívja a magyarországi faszizmussal.* (Lelkes éljenzés). . . *álljanak az építőmunkások most is a régi becsülettel mellénk.*”⁶⁰ (Kiemelés — ÖP.)

A küldöttközgyűlés első napirendjének ismertetése kapcsán Széll Mihály titkár felolvasta a KV. jelentését 1934—1935 évi működésükről, amelyet a küldöttek már sokszorosításban is megkaptak. A jelentést Szakasits Árpád és Széll Mihály írta alá.⁶¹

A jelentés, amely előljáróban a nemzetközi építőmunkás mozgalom helyzetével foglalkozott, utalt arra is, hogy a magyar építőmunkás mozgalom súlyos helyzete miatt nem tudott megfelelően bekapcsolódni az Építők Internacionáléja munkájába.

Majd rátért a magyarországi építőmunkások 1934—35. évi helyzetének ismertetésére, előadta, hogy az építőmunkásság és mozgalma szempontjából ezek az évek még a válság éveinek tekinthetők. Az építőipari munkanélküliség változatlanul nyomasztóan hat. A munkaalkalmak tekintetében 1935 második felében csak Budapesten van némi változás, de országosan nem lehet javulásról beszélni. Az építőmunkás tömegek a szó szoros értelmében éheznek, közülük egyesek a mezőgazdaságba, mások gyári napszámos munkára menekülnek.⁶² „A munkaidő megnőtt 12—14 órára, berendezkedtek az éjjeli munkára is — minden pótlék nélkül —, a munkabérek viszont egyre jobban süllyedtek és egyre jobban tombolt a vad akkord. A teljesen kiéhezett építőmunkásság ekkor nyugtalanzkodni kezdett, az elkeseredés egyre magasabbra hágott, az öntudatos szaktársak hamar felismerték, hogy most elérkezett a cselekvés ideje”.⁶³

A KV. igen nagy gondot fordított a vidéki csoportokkal való foglalkozásra is, igen sokszor felszólalt a hatóságok gyűléseket, csoportokat betöltő intézkedései

⁵⁹ PI. Arch. H-sz-82. Szakasits Árpád visszaemlékezése 1960. okt. 3-án. Friss Istvánné kérdéseire válaszol.)

⁶⁰ PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlésének jegyzőkönyvéből. 1936. május 10. Dr. Szekszárdy László felszólalása. A felszólalónak a Népszavának a magyarországi faszizmus ellen vívott csatájára utaló mondata — egyébként az SzDP általános politikájához híven — a nyilaskeresztes mozgalom elleni fellépésre célzott és nem általában a magyarországi faszizmus elleni fellépésre.

⁶¹ PI. Arch. Ész. I. 1935/21. A MÉMOSZ KV-ének jelentése az 1934—1935. évi tevékenységről. A MÉMOSZ XVIII. küldöttgyűlésének 1936. május 10. Szakasits Árpád elnök, Széll Mihály titkár.

⁶² PI. Arch. Ész. I. 1935/21. A MÉMOSZ KV-ének jelentése az 1934—35. évi működéséről.

⁶³ Népszava 1936. május 12. 10. old. Széll Mihály jelentése a KV. 1935. évi működéséről a XVIII. küldöttközgyűlésen.

ellen és arra törekedett, hogy ahol 20 tag van, ott megalakuljon az építőmunkások csoportja,⁶⁴ ahol pedig ezt nem érik el, ott befizetőhelyet hozzanak létre. (Befizetőhelyet 4—8 taggal is lehetett létrehozni.)

Egységes akciók indítására hívott fel a KV., a munkaalkalmak teremtése, a munkanélküli segélyezés kiharcolása, a 48 órás munkahét bevezetése érdekében.⁶⁵

A MÉMOSZ KV-nek az a követelése, hogy a dolgozók helyzetének javítása érdekében tegyenek meg mindent, és ennek érdekében tömörítsék az építőmunkásokat, teljesen egybeesett a KMP 1936 januári levelében foglalt azon intencióval, amely szerint a szakszervezeti baloldálnak a munkásság gazdasági követeléseivel kell elsősorban foglalkoznia. Így a követelések egybeváltak és lehetőség nyílt az együttes fellépésre realizálásukért. Ezekben a kérdésekben mind a kongresszuson, mind a küldöttközgyűlésen teljes volt az egység.

Az eredményes szervezőmunka gyümölcseként „a befizetett tagdíjak összege az elmúlt évvel szemben ugrásszerűen emelkedett és közel megkétszereződött az újonnan beiratkozott tagok száma.”⁶⁶

A küldöttközgyűlésen 17 felszólalás hangzott el, 10 a vidék képviselőjében. Valamennyi felszólaló hangsúlyozta a szervezkedés jelentőségét. Gál Benó a Szakszervezeti Tanács képviselőjében a munkabérek szabályozó rendelettel foglalkozva arra hívta fel a figyelmet, hogy „a megállapított béreket minden pillanatban felboríthatják a munkáltatók, ha a munkásság nem gondoskodik védelmükről. Pillanatnyi föllángolások nem biztosítják az eredményt — ehhez szervezkedni kell!”⁶⁷ Kúrti Nándor ügyész kiemelte, hogy a rendelet azért jelentős, mert szankciója van. Rámutatott arra, hogy a rendelet nem zárja ki a sztrájk lehetőségét.⁶⁸

A hozzászólók többsége a szervezkedés nehézségeivel foglalkozott. Így pl. Dankó András nyíregyházi küldött a hatóságoknak a szervezkedést gátló tevékenységéről, valamint az új tagoknak szocialista szellemben való neveléséről beszélt. „A munkásságot gazdasági helyzete kergeti a szervezetbe.”⁶⁹ Arra való hivatkozás, hogy a munkások rossz gazdasági helyzetük miatt szervezkednek, a szakszervezeti mozgalom céljának leszűkítését jelenti a gazdasági és szociális kérdésekkel való foglalkozásra. Pedig a szakszervezetek — különösen Magyarországon — mindig többet jelentettek ennél, ebben az időben is — éppen a közgyűlés is bizonyítja — nagy szerepük volt a fasiszmus elleni küzdelemben is.

Geiger György soroksári küldött a hatóságok üldözésével foglalkozott. „Aki azt állítja magáról, hogy szocialista, elviszik a csendőrök.”⁷⁰

Mittli Ernő Jánosházáról, Abt Károly Székesfehérvárról a hatósági üldözésről panaszkodott. Hiller József nagymarosi küldött pedig bejelentette, hogy bár a hatóság feloszlatta a helyi csoportot, „a szocialista gondolat tovább él a nagymarosi építőmunkásság körében... az üldözés éppen arra készíti a dolgozókat,

⁶⁴ A szakszervezeti alapszabály szerint csak 20 tagnál lehetett önálló csoportot alakítani és ezt a hatóságok nagyon figyelték. Gyakran előfordult ugyanis, hogy éppen a bizonytalan munkalehetőségek miatt alácsökkent a taglétszám a 20-nak, és akkor a hatóság azonnal feloszlató határozatot hozott. Ez nagyon nehezítette a szervező munkát.

⁶⁵ Érdemes megemlíteni, hogy az építő szakmában elég nagy ellenállást váltott ki a 48 órás munkahét bevezetése, mert ez bércsökkenéssel járt. A kormány ezt az alkalmat is felhasználta az építőmunkások egységének bomlasztására. Ilyen körülmények között a vezetőségnek is sokat kellett tevékenykednie a rendelet jelentőségének megértetése érdekében.

⁶⁶ Népszava 1936. május 12. 10. old. Tudósítás a MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűléséről. Széll Mihály jelentése a KV. munkájáról.

⁶⁷ Népszava 1936. május 12. 10. old. Tudósítás a MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűléséről.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Pl. Arch. Ész. I. 1936/12. A XVIII. küldöttközgyűlés jegyzőkönyve.

⁷⁰ Uo.

hogy méginkább összetartsanak.”⁷¹ Nyilván a beszéd hevében csökkentette le Hiller József a mozgalom jelentőségét, amikor az üldözés miatti szervezkedésre utalt. Hiszen a mozgalom határozott cél érdekében jött létre és éppen ennek realizálására való törekvés váltja ki az üldözést.

Abt Károly nagyon szemléletesen agitált a szervezkedés fontossága mellett: „Az a tény, hogy az uralkodó osztályok állandóan elnyomják a munkások szervezkedését, a legjobb bizonyíték arra, hogy ez értéket jelent a dolgozók részére.”⁷²

Dropál János újpesti felszólaló (egyébként a baloldal egyik harcos tagja) a segédmunkásoknak a munkásosztály részeként való kezelésével, megszervezésével és ezzel összefüggésben az egységfront megteremtésének fontosságával foglalkozott. „A segédmunkások és szakmunkások között az uralkodó osztályok teremtettek szántszándékkal válaszfalakat, ezeket a munkásosztálynak kell lerombolnia.” — mondta. Felszólalását azzal zárta be, hogy „*Munkásegységet követel, mert a munkásosztály csak egységes erővel tud szembeszállni a reakcióval, a külföldi példák is ezt bizonyítják*”.⁷³ (Kiemelés — ÖP.) A baloldal tehát — képviselői révén — törekedett arra, hogy érvényt szerezzen a KMP kialakulóban lévő új irányvonalának, amely ebben az időben még nem lévén teljesen kidolgozott, a szakszervezeti munkában is ellentmondásosan jelentkezett. A baloldal feltétlen érdeme azonban az, hogy a tömegek megnyerésére az antifasiszta egységfrontért folyó küzdelemhez felhasználta a kongresszus és a küldöttközgyűlés fórumát is a kommunista politikai koncepció népszerűsítésére.

Újabb felszólalások után került sor a határozati javaslatnak a szó legteljesebb értelmében vett vitájára. Ez a vita már előszele volt a hivatalos vezetés és a baloldal között az új vezetőség megválasztása során lezajlott összecsapásnak. A KV. ugyanis egy sor igen fontos, a mozgalom fejlődését, az építőmunkások anyagi helyzetének javítását, szellemi színvonalának emelését elősegítő határozati javaslat mellett előterjesztett két olyan javaslatot, is, amely — mint a vita során kiderült — kifejezetten a baloldal ellen irányult.

„A XVIII. küldöttközgyűlés kimondja, hogy a szövetség semmiféle olyan bérmozgalmat és sztrájkot nem támogat, amelyet a MÉMOSZ KV-ének tudta és beleegyezése nélkül készítettek elő és mondtak ki... Ezért a KV. megkerülése, tudta és előzetes beleegyezése nélkül bérmozgalmakat indítani, sztrájkhatározatokat hozni nem szabad, sem kollektív szerződés, vagy más ilyen megállapodás nem köthető hozzájárulása nélkül... , mert minden szövetségi és mozgalmi tevékenységért is végsősoron a KV-et illeti a felelősség...”

A küldöttközgyűlés felhatalmazza a Központi Vezetőséget, hogy olyan bérmozgalmakkal, sztrájkokkal szemben, amelyeknek előkészítése és kimondása a KV. tudta és előzetes beleegyezése nélkül történt, megtagadhassa a szövetség erkölcsi és anyagi támogatását, kivéve azokat az eseteket, amelyek elkerülhetetlenek és az érdekelt építőmunkások szempontjából halaszthatatlanok”.⁷⁴

E határozati javaslatnak az a része, amely a centralizmust hangsúlyozza az anarchizmussal szemben, a mozgalom vezetése szempontjából kétségtelenül igen fontos. Az a kitétele, hogy elkerülhetetlen esetekben lehetőségét ad a sztrájk, stb. kimondására, a KV. előzetes beleegyezése nélkül is nem gyöngíti ezt az álláspontot. Ugyanakkor Szakasits Árpád indoklása is, majd különösen a KV-nek a küldött-

⁷¹ Uo.

⁷² Uo.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo. A közgyűlésen elfogadott határozati javaslatból.

gyűlés után szétküldött körlevele világosan utal arra, hogy a határozati javaslat éle a baloldal ellen irányult. Szakasits ugyanis eképpen indokolta a javaslat előterjesztését: „A betervezett határozati javaslatban foglalt rendelkezésekre elkerülhetetlenül szükség van, amennyiben ez megakadályozza azt, hogy a szövetség értelmetlen és felelőtlen vad sztrájkokat legyen kénytelen fedezni.”⁷⁵

A gyűlés után szétküldött körlevélben pedig ez olvasható: „A küldöttközgyűlés úgy határozott, hogy... sztrájk csak akkor mondható ki, ha ahhoz a KV. hozzájárult.

Minthogy pedig minden bérmozgalom és sztrájk eredménye, vagy sikertelensége az egész ország építőmunkás mozgalmát befolyásolja,⁷⁶ *megengedhetetlen*, hogy az ily bérmozgalmak, vagy sztrájkok irányításába szervezeten kívül álló tényezők befolyjanak! Nem szabad tehát megengedni, *hogy bérmozgalmat, vagy sztrájkot más testület irányítsa, mint a szövetség hivatalos testülete*.”⁷⁷ (Kiemelés: ÖP.) A más testületre történő utalás kétségtelenül a kommunista vezetés alatt álló szak szervezeti baloldallá alakult szakszervezeti ellenzékre vonatkozott. Az ellenzék ugyanis elévülhetetlen érdemeket szerzett az 1935 évi sztrájk idején.

A következő határozati javaslat is — helyes alapelvei ellenére — kifejezetten a baloldal, illetve az ellenzék ellen irányult. „A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlése áthatva attól a meggyőződéstől, hogy azokat a nagy feladatokat, amelyek a szövetségre várnak, csak a legteljesebb egységben lehet megoldani, utasítja a KV-t és a helyi csoportok vezetőségeit is, hogy minden tőlük telhetőt tegyenek meg arra nézve, hogy minél tökéletesebben kifejlődjék az egymást megbecsülés elve, az áldozatkészség, a bátorság, a harci készség és a belső fegyelem.

Ugyanakkor utasítja a küldöttközgyűlés a KV-t, hogy hatékonyabban mint bármikor ezelőtt örködjék a szövetség belső rendje... a szövetségi fórumok által hozott határozatok szigorú betartása fölött; *ne engedjen rést ütni a szövetség és a mozgalom egységén*, minden ilyen törekvést, vagy szándékot azonnal és *a legkönyörtelenebbül toroljon meg*, mert semmi sem lehet veszedelmesebb az építőmunkások gazdasági, társadalmi küzdelmére most a fasisztikus törekvések idejében, mint egységük megbontása, hitük megrendítése, bizalmuk aláásása.

A küldöttközgyűlés... hangsúlyozza, hogy a *szakosztályok és a helyi csoportok vezetőségei kötelesek a Központi Vezetőséget... támogatni, és a szövetség egységének biztosítása és megvédése érdekében a maguk részéről is mindent elkövetni. Ha valamely szakosztály és helyi csoport vezetősége ezzel ellentétes magatartást tanúsítana, úgy a Központi Vezetőségnek joga van az ilyen csoportvezetőség működését felfüggeszteni.*”⁷⁸ (Kiemelés — ÖP.)

E határozat elfogadtatására azért is törekedett a KV., mert korábbi gyakorlatot kívánt szentesíteni és a jövőbeni megmozdulásoktól, bírálatoktól így kívánt menekülni. Ezt a szándékot Szakasits Árpád nem is leplezte: „A határozati javaslat célja: hogy biztonságot teremtsen a szövetség életében. *Az elmúlt esztendő sok keserves tapasztalatot szereztek arra vonatkozóan, hogy miképpen igyekeznek egyesek, vagy egyes irányzatok a szövetség békéjét mindenáron felborítani.* A határozati javaslat a

⁷⁵ Uo. Szakasits határozati javaslat indoklása. Alighanem az 1935. évi és a kommunisták által szervezett és bevezetett nagy építőmunkás sztrájkra célzott.

⁷⁶ E határozat a sztrájkoknak túlságos nagy szerepet tulajdonít, amikor a bárhol lezajlott sztrájkot úgy tünteti fel, mint amely az egész ország építőmunkásságára hatással lenne.

⁷⁷ Pl. Arch. Ész. I. 1936/23. A MÉMOSZ Központi Elnökség 1936. évi 4. sz. körlevele, valamennyi csoporthoz a legfontosabb és legsürgősebb követelményekről. 1936. június 12.

⁷⁸ Pl. Arch. Ész. I. 1936/12. MÉMOSZ XVIII. közgyűlés jkv.

szövetség békéjét akarja biztosítani és meg akarja adni a KV.-nek a biztonságérzetet.”⁷⁹ (Kiemelés — ÖP.)

A KV-nek, Szakasitsnak az a törekvése, hogy az építőmunkás mozgalom egy-ége helyreálljon, feltétlenül helyes törekvés volt, mert enélkül komolyabb eredményt elérni nem lehetett. Ez a követelés egybeesett a baloldal igényével is. De a baloldal nem mindenáron való, feltételek nélküli egységet akart, hanem közös elvi alapon nyugvó tényleges egységet. Az pedig, hogy Szakasits a baloldaltól féltette az egységet, az egységbontás irányába hatott. Magatartása tehát ellentmondásos: helyes és helytelen elvek, helyes és helytelen módszerek keveredtek benne. A Központi Vezetőség azonban a határozat elfogadása ellenére sem érezte biztonságban magát. Erre utal a MÉMOSZ 1936 július 7-i körlevele is. „Az utóbbi időben olyan jelenségre lettünk figyelmesek, amelyek a legteljesebb óvatosságra intenek. Ezért arra kérjük a tisztelt vezetőségeket, hogy egyedül és kizárólag a MÉMOSZ központi elnökségének, illetve vezetőségének utasítását fogadják el és ne üljenek fel semmiféle más fölhívásnak. Ne fogadjanak el semmiféle röplapot, körlevelet. Ha ilyen a kezükbe kerül, nyomban semmisítsék meg. Ne engedjenek semmiféle gyűjtést, amelynek célja ismeretlen, és ne engedjenek terjeszteni a szaktársak között semmiféle sajtóterméket. Ne válaszoljanak semmiféle levélre, amelyet nem a központ, vagy valamely helyi csoport hivatalos vezetősége, vagy a hatóságok küldenek. Különösen a sztrájkokkal kapcsolatban azsánprovokátorok kísérleteznek. De kísérleteznek mások is, mert nem tudják elviselni, hogy a MÉMOSZ megint a fejlődés és a megerősödés útján van. Mindezeket kötelességszerűen azzal közöljük, hogy nyitott szemmel, okosan, óvatosan és erélyesen vezessék a mozgalmat a fegyelem és az egység jegyében.”⁸⁰ A határozati javaslatához többen hozzászóltak, de a vita után nagy többséggel mégis elfogadták. A baloldalhoz tartozó „Papp Sándor... tiltakozott a határozati javaslat utolsó bekezdése ellen, amelynek alapján föl lehet függeszteni egy csoport vezetőségét. A szövetséget csak úgy lehet naggyá tenni, ha nincs pallós-jog a KV. kezében az egyes csoportok fölött. A javaslatot vesse el a küldöttgyűlés, mint antidemokratikus”.⁸¹ Ugyanakkor két másik küldött: Somogyi Miklós és Cser Sándor ellenkező nézetet vallott. „Somogyi Miklós... hangsúlyozta, hogy a határozati javaslat éppen az antidemokratikus törekvéseket akarja megakadályozni. Síkra száll azok ellen, akik az egységet hangoztatják, de voltaképpen az egység ellen dolgoznak. Kérte azokat a szaktársakat, akik állandóan hangoztatják a demokráciát, hogy ne csak hirdessék ezt, hanem valóban gyakorolják is.

*A szövetség legalitását minden körülmények között meg kell védeni, ennek a védelemnek egyik eszköze a beterjesztett határozati javaslat is... Kérte elfogadását.”*⁸² (Kiemelés — ÖP.) Cser Sándor „utalt arra, hogy Kispesten előfordult egy konkrét eset, amikor egyesek a szakmaközi csoport egész vagyonát át akarták csempészni a fasisztákhoz. (Óriási zaj, fölháborodott tiltakozás)) Az ilyen esetek megakadályozásához szükséges a határozati javaslat... kérte elfogadását.”⁸³

Látszólag érthetetlennek tűnik, hogy még a baloldal tagjai között is akadt híve a határozati javaslatnak. Somogyi Miklóst — nyilvánvalóan — a kormány

⁷⁹ Uo. Itt is és az előző jegyzetbe tartozó szövegben is az 1935. évi sztrájkra és a baloldali tevékenységére történt utalás.

⁸⁰ PI. Arch. Ész. I. 1936/23. A MÉMOSZ 1936. évi V. sz. körlevele a MÉMOSZ összes csoportjaihoz. 1936. július 7.

⁸¹ PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlés jegyzőkönyve.

⁸² Uo.

⁸³ Uo.

⁸³ Uo.

szakszervezetellenes törekvései a szakszervezeteknek mint a baloldali tevékenység színhelyének feltétele készítette arra, hogy azt hirdesse, minden áron ragaszkodni kell a MÉMOSZ legalitásához. A szakszervezetek legalitása rendkívül fontos az egész munkásmozgalom szempontjából általában, ezen belül azonban a kommunisták számára külön még azért is, mert így lehetővé vált számukra a legális és illegális munka összekapcsolása, kapcsolatot tudtak teremteni a tömegekkel. A szakszervezet alkalmat adott a kommunista eszmék terjesztésére, anyagi lehetőségei folytán pedig az üldözöttek támogatására is. Így tehát a kommunistáknak érdekük volt a legalitás megőrzése, de nem minden áron.

A legalitásra való hivatkozás Somogyinál helyes volt, de ez az egyébként helyes szempont — úgy tűnik — elhomályosította előtte a határozati javaslatban rejlő és éppen a baloldal keretében működő kommunisták tevékenységét fenyegető veszélyt. Cser Sándort pedig alighanem a kispesti eset tévesztette meg, és az ehhez hasonló jobboldali veszély lehetősége elleni védekezésként állt a határozati javaslat mellé. Nem vette észre, hogy a javaslatnak a baloldal ellen irányuló éle is van. Náluk jobban érzékelték a veszélyt Honti Lajos, aki „hangoztatta, hogy a határozati javaslat elfogadása esetén a Központi Vezetőség felfüggeszthet egy csoportot annak ellenére, hogy a proletáriátus érdekében dolgozik... (Tomboló zaj. Közbekiáltások: „A Központi Vezetőség nem a proletáriátus érdekében dolgozik?”) a festő csoportnál is előfordult egy ehhez hasonló eset (Közbekiáltások; „Miért félnek tőle?”, egy hang: „Akinek nem inge nem veszi magára!”)... kérte a javaslat elutasítását.”⁸⁴

Két másik baloldali, Dropál János és Mersitz Gyula azt követelték, hogy vegyék le a napirendről a javaslatot. A küldöttközgyűlés nem vette figyelembe a baloldaliak és kommunisták véleményét, hanem végül „nagy szótöbbséggel magáévá tette az eredeti javaslatot.”⁸⁵

A MÉMOSZ Központi Vezetőségének egy későbbi, az építőmunkások 1936. évi helyzetéről készített jelentése minden kétséget eloszlat afelől, hogy a határozat éle valóban a baloldal ellen irányult. Ebben ugyanis a következők olvashatók: „Szövetségünk belső élete lényegesen nyugodtabb volt, mint az előző esztendőnkben. A bolsevista törekvéseket teljesen visszaszorítottuk és így a mozgalom erejét sorvasztó belső harcok megszűntek.

Az 1936. évi május havában megtartott küldöttközgyűlésünk és országos kongresszusunk a teljes egység és a termékeny munka jegyében folyt le.”⁸⁶ (Kiemelés — ÖP.)

Az építőmunkások 1936. évi helyzetéről készült jelentés nem vette észre a valóságos okát annak, hogy miért állt helyre az építőmunkások egysége. Az egység létrejöttének magyarázatát abban fedezte fel, hogy sikerült visszaszorítani a bolsevista törekvéseket. Az igazság az volt, hogy a szakszervezeti baloldal és a mögötte álló kommunisták az antifasiszta egységfront megteremtésére törekedtek és egyre inkább a közvetlen gazdasági kérdésekkel, a demokratikus jogfoszlányok védelmével foglalkoztak, fő törekvésük a munkásegységfront megteremtése volt. Ugyanígy területeken működtek a SzDP által irányított szakszervezeti vezetők is és az akcióprogramok egyezése okozta azt, hogy éles vitára nem került sor, hogy létrejött a belső egység. Ez a tény is bizonyítani látszik, hogy a KMP új politikai irányvonala kezdett érvényesülni a MÉMOSZ-ban is.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ PI. Arch. Ész. I. 1936/34. Magyarországi építőmunkások helyzete az 1936-os évben. (Sokszorosított anyag dátum nélkül.)

A küldöttközgyűlés munkájának további szakaszában elfogadta a kongresszus határozatait. Ezenkívül részletesen foglalkozott az oktatás kérdéseivel is. Elhatározták, több hónapos központi szeminárium felállítását az ország minden részéből kiválasztott munkások részvételével.⁸⁷

A küldöttközgyűlés megállapította, hogy a határozatnak a megvalósítása csak az építőmunkás tömegek szervezett erejének öntudatos cselekvésének segítségével lehetséges. Felhívta tehát az ország építőmunkásságát, arra, hogy csatlakozzék a MÉMOSZ-hoz, támogassa anyagilag és erkölcsileg a szövetséget.⁸⁸

A küldöttközgyűlésen igen éles vita alakult ki a megválasztandó vezetőség összetételét illetően. A vita lényege abban állt, hogy a baloldal éppen a további tevékenységbe való intenzívebb beleszólás, sőt a követendő politikai irányvonál meghatározása céljából szükségesnek vélte — ebben a tekintetben kimutatható a KMP új irányvonalának valóráváltására irányuló törekvés is — hogy tagjai minél a nagyobb számban vehessenek részt a legfelsőbb vezetésben is. A jelölő bizottság a hivatalos listán eme kívánságot nem vette figyelembe kielégítően. Ezért a baloldal kisebbségi listát nyújtott be.⁸⁹

⁸⁷ Népszava 1936. május 12. 10. old.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ A jelölő bizottság javaslatát a KV. tagjaira Rónai Sándor terjeszti elő: „Elnök Szakasits Árpád, alelnökök Fodor Gyula, Somogyi Miklós, Tick István; pénztárosok Kovács Ferenc, Mersitz Gyula. Titkárok: Széll Mihály, Török János, Breuer Lajos. Ellenőr: Rózsa János (Pesterzsébet). Vezetőségi tagok: Mikó István (Bp. kőműves), Cser Sándor (Bp. kőműves) Laposa József (Bp. festő), Bogár Károly (Bp. festő) Riesz József (Bp. kőfaragó), Belanka György (Bp. ács), Eszterffy József (Bp. kályhás), Schram József (Bp. téglás), Dombay János (Zalaegerszeg), Fekete István (Székesfehérvár), Hegyi Imre (Hmvasárhely), Kovács János (Debrecen), Ladvánszky József (Szeged), Rónai Sándor (Miskolc), Szegedy József (Pécs), Vida József (Győr). Póttagok: Kukla Mihály (Bp. cserepes), Mittli Ernő (Bp. kőműves), Weigl Gusztáv (Pesterzsébet), Papp Gyula (Csepel), Hessz Antal (Budafok), Mikecz János (Szentes), Szevera Illés (Hatvan).

Felügyelő választmány: Viczay Ferenc (Bp. ács), Erdei János (Bp. ács), Szabó Mihály (Bp. műköves), Breuer János (Bp. kövező), Blahó Péter (Bp. kőfaragó). Póttagok: Csüri Mihály (festő), Kottlár János (burkoló), Kenyeres István (kövező), Bene Sándor (Újpest).

Nagyválasztmány: Hegedűs Pál (kőműves), Mittli Ernő (kőműves), Weigl Gusztáv (Pesterzsébet), Brutyó János (ács), Jancsó Mihály (ács), Szabó Imre (ács), Engelberg Sándor (kőfaragó), Mayer Antal (kőfaragó), Horváth Mihály (kövező), Gyuris István (téglás), Szabó Mihály (műköves) Huck Károly (kályhás), Mák András (burkoló), Prim István (festő), Furták Ede (festő), Kuttlik Miklós (festő), Német Lajos (tetőfedő), Papp Gyula (Csepel), Zemba Mihály (Pestszentlőrincz), Fonál Sándor (Monor), Nagy János (Vác), Szerdahelyi József (Nagykanizsa), Tóth Ignác (Nagyoroszi), Csontos József (Kecskemét), Havlicsak Ferenc (Gyöngyös), Mészáros József (Kalocsa), Holtzman Lajos (Sopron), Virág Ferenc (Keszthely), Pozsgai Ferenc (Pécs), Horváth László (Pápa), Réti István (Szombathely), Pfaff Mihály (Gyula), Kiss József (Békéscsaba), Dankó András (Nyíregyháza), Mikisch Richárd (Tata). (Ész. I. 1936/12. MÉMOSZ. XVIII. küldöttközgyűlésének jkv-e 1936. május 10.)

A kisebbségi listán szerepeltek: „Elnök Fodor Gyula, másodelnök Apró Antal+, harmadelnök Tick István, negyedelnök: Mersitz Gyula, titkárok: Török János, Honti Lajos+, pénztáros: Széll Mihály, Toronyi Demeter+, Ellenőr: Erdélyi János (ács).

Központi Vezetőség: Belanka György (ács), Vass József+ (festő), Breuer Lajos (kövező), Breuer János (kövező), Torma Lajos+ (festő), Riesz József (kőfaragó), Huck Károly (kályhás), Szabó Mihály (kőműves), Pozsgai Ferenc (Pécs), Ladvánszky József (Szeged), Kovács János (Debrecen), Dombai János (Zalaegerszeg), Fekete István (Székesfehérvár), Csik János+ (Orosháza), Rózsa János (Pesterzsébet), Dankó István+ (Nyíregyháza). Felügyelőválasztmány: Somogyi Miklós (ács), Engelbrecht Sándor (kőfaragó), Cser Sándor (kőműves), Papp Gyula+ (festő), Eszterffy József (kályhás).” (Pl. Arch. Ész. I. 1936/12 XVIII. küldöttközgyűlés jkv.)

A +-szal jelöltek a hivatalos listán nem szerepeltek. Látható tehát, hogy a kisebbségi listára felvettek közül csupán 8-an nem szerepeltek a hivatalos listán is; igaz, a legbaloldaliabbak, többségük már ekkor tagja a KMP-nek. A kisebbségi listán szereplő tagok többsége a hivatalos listán 93 szavazatot kapott, csupán néhányan kaptak 79-et és egyedül Fodor Gyula kapott csak 40 sza-

Megjegyzem, hogy a hivatalos listán számos kommunista és baloldali jelölt szerepelt, igaz, sokkal kevesebb, mint a kisebbségi listán. Ez a tény is mutatja, hogy a MÉMOSZ-ban a baloldaliak és kommunisták jó munkát végeztek és megnyerték maguknak a tömegek bizalmát.

A vita során kiderült, hogy a jelölőbizottság, amelyet Rónai Sándor vezetett, hajlott affelé, hogy a két listából egy egységes listát készítsen. Ezt látszik igazolni Szakasits Árpád kijelentése is. „A jelölő bizottság tagjainak többsége az egységes listát pártolta, de ennek betérjesztését megakadályozták azok, akik a szövetséget meg akarják hódítani.”⁹⁰ (Kiemelés tőlem — ÖP.) De erre utal Fodor Gyulának a vitában elhangzott hozzászólása is. „A kisebbségi lista betérjesztői nem akarják megbontani az építőmunkás szövetség egységét. Kérte, küldjék vissza a jelölőbizottságot, hogy új tárgyalások után lehetővé váljék a Szakasits Árpád által említett egységes lista megalkotása. Bizonyos félreértések vezettek arra, hogy a hivatalos listával szemben kisebbségi listát állítottak fel.”⁹¹

A rendelkezésre álló anyagból az derül ki, hogy — a baloldal véleménye szerint — egyes szakosztályok nem kaptak elegendő vezetőhelyet, ezért állították fel a kisebbségi listát. Az a tény azonban, hogy a jelölő bizottság többsége az egységes lista mellett foglalt állást, egyrészt azt mutatja, hogy a munkásegységfront megteremtésének szükségességét a MÉMOSZ vezetői közül igen sokan felismerték, amiben a baloldal, a kommunisták befolyása is kifejeződött. Hogy végülis nem kerülhetett sor egységes lista előterjesztésére, abban valószínűen szerepet játszott a baloldal egyes tagjainak a régi hibákból adódó elzárkózása, illetve erejüknek bizonyos túlértékelése is, továbbá a régi vezetőkkel szemben érzett bizalmatlanság is. Úgy tűnik, hogy a kongresszuson az elvi nézeteltérések mellett egyik oldalon a régi vezetőknek a pozícióikhoz való ragaszkodása, a másikon pedig a baloldali erőknek az az igénye csapott össze, hogy a vezetőségbe való bejutást fetisizálták, úgy vélték, hogy a további eredményekhez ez szükséges, ezért a tényleges súlyuknál nagyobb számú vezető posztot követeltek, mert ezáltal vélték megvalósíthatónak feladatikat. Így került sor két lista betérjesztésére. A hivatalos lista 79, a kisebbségi lista 14 szavazatot kapott. A választás eredménye, a vita sok mindenre fényt derít a szavazatok számszerű eredményén túlmenően is. A kisebbségi lista felállítását előterjesztői azzal indokolták, hogy a jelölő bizottság megakadályozta a festő munkásokat abban, hogy a vezetőségbe tagokat jelöljenek. A kisebbségi listát indokoló Vass József bejelentette, hogy a festő csoport lemond a hivatalos listán való részvételről. Szakasits Árpád azzal utasította vissza Vass József kijelentését, hogy nem felel meg a valóságnak. Ellenben az az igazság, hogy a festők Honti Lajost kívánták bejutatni az

---

vazatot, ami arra utal, hogy sokakat megtévesztett a vita, de egyben arra is, hogy még így is a küldöttek 43%-a alelnöknek választotta Fodor Gyulát.

Az 1936. május 10-én megválasztott MÉMOSZ vezetőség névsora és szavazati aránya:

Elnök: Szakasits Árpád 79, alelnök: Fodor Gyula 40, Somogyi Miklós 79, Tick István 92, Pénztárosok: Kovács Ferenc 79, Mersitz Gyula 79, Titkárok: Széll Mihály 93, Török János 93, Beuer Lajos 79, Ellenőr Rózsa János 79.

Vezetőségi tagok: Mikó István 79, Cser Sándor 79, Laposa József 79, Bogár Károly 79, Riesz József 93, Belanka György 93, Eszterffy József 79, Schram József 79, Dombay János 93, Fekete István 93, Hegyi Imre 79, Kovács János 93, Ladvánszky József 93, Rónai Sándor 79, Szegedy József 79, Vida József 79, Póttagok: Hukla Mihály 79, Mittli Ernő 79, Weigl Gusztáv 79, Papp Gyula 79, Hesz Antal 79, Mikecz János 79, Szevera Illés 79, Felügyelő választmány: Viczay Ferenc 79, Erdei János 79, Szabó Mihály 79, Blakó Péter 79, póttag Csüri Mihály 79, Kotlár János 79, Kenyeres István 79, Bene Sándor 79. Nagyválasztmány minden tagja 93. (Uo.)

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo.

elnökségbe, a titkári tisztségben pedig Apró Antalt szerették volna látni. „Ezt a követelést a jelölő bizottság sem jogosnak sem helyesnek nem találta. Senkisé kívánhatja joggal Magyarország építőipari munkásságától, hogy a legmagasabb vezetőségi fórumokba olyanok kerüljenek, akik nem tettek bizonyosságot a szövetség iránt való hűségükről” — mondta Szakasits. Ekkor Apró Antal közbekiáltott: „Harminc tagot hoztam a szövetségnek!” Szakasits a továbbiakban előadta, hogy: „A legalvalóbb támadás a szövetségi demokrácia ellen az a bejelentés, hogy a festő, ács és kőműves szakosztályok tagjai lemondjanak mandátumukról, ha a többségi listán választják meg őket.”⁹²

Szakasits Árpád fejtegetéséből látszik, hogy a baloldallal való együttműködéstől nem zárkozott el, sőt maga is az egységes lista létrehozását tartotta jónak, de a teljes őrségváltást nem tartotta indokoltnak. Ezért az egység védelmezőjeként lépett fel ezen a tanácskozáson éppen a szakszervezeti demokráciára hivatkozva. E ténykedése e ponton egyezett a baloldaléval, amely szintén ezt akarta. Fodor Gyula ugyanis „A küldöttközgyűlés tapsaitól kísérvé hangsúlyozta, hogy ha nem is fogadják el indítványát, a kisebbségi lista hívei, akkor is ugyanolyan hittel küzdenek majd a szövetség és a munkásság érdekében.”⁹³ Az egységre való törekvés fejeződik ki mind a hivatalos vezetés, mind a baloldal képviselőinek fejtegetéseiben. Az egész tanácskozáásra ez a legjellemzőbb, de a személyi kérdésekben még nézeteltérés van.

Fodor Gyula felszólalásából nyilvánvaló, hogy a baloldal és ezen belül a kommunisták az egység megtartására törekedtek, csupán az volt a céljuk, hogy súlyt szerezhessenek a központi vezetőségben is. A tények ismeretében úgy tűnik, hogy a külön lista felállítása nem mindenben segítette elő ezt a törekvést, talán helyesebb lett volna az egységes lista elfogadása.

Érdekes, hogy az egyébként már ekkor is baloldalon álló Rónai Sándor az alapszabályra hivatkozva utasította el Fodor javaslatát. Ugyanakkor kijelentette: „Jóleső érzéssel veszi tudomásul Fodor kijelentését, hogy ő és társai a szövetséghez hívek akarnak maradni. Senki sem vonta kétségbe a festők és Fodor jóhiszeműségét. Kritika és ellenvélemény előfordulhat, de ennek semmi körülmények között sem lehet az a következménye, hogy belső marakodás álljon elő. A festőket nem érte sérelem, a helyi mozgalom vezetése Budapesten éppúgy mint vidéken, a helyi csoportok által megválasztott vezetőségek feladata. A küldöttközgyűlés Magyarország szervezett építőmunkássága részére választ vezetőséget. Tekintettel arra, hogy a jelölés és ezt követően a szavazás már megtörtént, a szövetség alkotmánya érdekében ezen már többet nem lehet változtatni.”⁹⁴ E felszólalásból az tűnik ki, hogy a bírálat esetenként már korábban elfajulhatott. A helyzet elmérgesedésétől való félelemből is fakadhatott Rónainak az a nézete, hogy már nem lehet változtatni a vezetőségben.

⁹² PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlésének jegyzőkönyvéből 1936. május 10. A KV. választásának vitájából.

⁹³ Uo. „Török János . . . a cél érdekében a mozgalom nagy szempontjainak szem előtt tartásával meg kell valósítani Fodor Gyula indítványát. Azok, akik alkalmasak egy szakosztály vezetésére, alkalmasak lehetnek arra is, hogy helyet foglaljanak a Központi Vezetőségben.

Fodor Gyula indítványa megakadályozza azt, hogy a küldöttek ezekből a tanácskozásokból megszabott lélekkel távozzanak el. Kérte, semmisítsék meg a választást és utasítsák a jelölőbizottságot, hogy honorálja a festők kívánságát.” (Lásd: XVIII. küldöttközgyűlési jegyzőkönyv.)

A festőket a jelölések során valóban sérelem érte. Erre utal az, hogy a festők vezetői közül a legkiemelkedőbbek: — Apró Antal, Honti Lajos, Vass József — ekkor már a KMP tagjai — nem szerepeltek a hivatalos listán és a küldöttközgyűlésen nem is kerülhettek be a Központi Vezetőségbe, a 8 festő jelöltből nem került be egy sem.

⁹⁴ PI. Arch. Ész. I. 1936/12. A MÉMOSZ XVIII. küldöttközgyűlés jegyzőkönyvéből.

Szakasits újabb felszólalásában arra hívta fel a figyelmet, hogy a küldöttközgyűlés szuverén joga újabb választás elrendelése, ha ezt szükségesnek véli, de rendkívül veszélyes precedensnek látná a mozgalom szempontjából. Egy dolog az alkotmány tiszteletben tartása, de legalább ilyen fontos a mozgalom gyakorlati érdekeinek figyelembe vétele. „Nem élünk olyan időkben, hogy a mozgalom elbírna egy kisebbségi csoportnak sérelmi érzetét”⁹⁵ mondotta. Szakasitsnak a mozgalom egységére való hivatkozása összefüggött azzal, hogy szerette volna, ha a mozgalomban tapasztalható fellendülés fokozódik és személyi viták nem akadályozzák ezt. Ezt látszik kifejezni az is, hogy a szavazás folyamán felajánlotta, hogy amennyiben a kisebbségi lista vereséget szenved, ő akkor is módot talál majd arra, — az alapszabályok tiszteletben tartása mellett — hogy a festők vezetői részt vehessenek a mozgalom közelebbi irányításában. Ez Szakasits békéltető szándékát tükrözi, amelyre főhatalmazást is kért a küldöttközgyűléstől. Egyéni felismerésre is vall ez, és arra, hogy a mozgalom további sikereinek érdekében törekedett a baloldalt megnyerni, az ő tömegbefolyásukat is felhasználni. A választás után Fodor Gyula bejelentette, hogy „A kőműves, ács, mőköves és festő szakosztályok nevében lemond központi vezetőségi tagságról, azzal a megjegyzéssel, hogy ugyanolyan hittel és buzgalommal folytatják majd az említett szakosztályok és vezetőségeik a munkát a mozgalom érdekében mint eddig. (Óriási zaj. Közbekiáltások minden oldalról: „Ez az egységfront?”⁹⁶ A lemondást a küldöttek rosszallással fogadták. Ebből is az tűnik ki, hogy ha nem is tudatosan, de spontán azt látták a küldöttek, hogy a szakszervezet védelméhez, a jobb körülmények biztosításához egységre van szükség, és ezt látták veszélyeztetve a lemondással.

Fodor Gyula lemondott, aki a hivatalos listán alelnökként szerepelt és 40 szavazatot kapott. Helyette Kovács Istvánt választották meg. Mersitz Gyula, aki pénztárosként szerepelt és 79 szavazatot kapott, szintén lemondott, helyére Cser Sándort választották. Belanka György, aki központi vezetőségi tagként 93 szavazatot kapott, ugyancsak lemondott. Helyére Brutyó Jánost választották; valamennyi-őjüket kézfelemeléssel, nyíltan. A baloldal nagy befolyására utal az is, hogy a lemondottak helyére is baloldaliakat választottak Cser Sándor és Brutyó János személyében.

Hogy a lemondást az említettek miért látták indokoltnak, az — sajnos — az eddig rendelkezésre álló anyagból nem deríthető ki. Kétségtelenül megállapítható azonban az, hogy a lemondás nem használt az építőmunkásoknak. Ebben bizonyos elzárkózás nyoma is felfedezhető.

A vita élességére a közbeszólások is utalnak, de ezt látszik igazolni Szakasits zárszava is. „A vidéki szaktársakat biztosíthatjuk arról, hogy a központ minden támogatásával mögöttük áll nehéz harcaikban. Kérjük őket, hogy abból, ami a 2 napos tanácskozások utolsó órájában lezajlott, ne vonjanak le téves következtetéseket, mert a mozgalom keretén belül harcok mindig voltak, vannak és lesznek, a mozgalom mégis egységes és erős marad.”⁹⁷

A XVIII. küldöttközgyűlés, ha nem is teljesen úgy zajlott le, ahogyan az egykori sajtótudósításokból az utókor hihetné, végeredményben mégis megerősítette a MÉMOSZ-t.⁹⁸

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ „Az 1936. évi május havában megtartott küldöttközgyűlésünk és országos kongresszusunk a teljes egység és a termékeny munka jegyében folyt le.” (Pl. Arch. Ész. I. 1936/34. A magyarországi építőipari munkások helyzete az 1936-os évben. Dátum nélkül.)

⁹⁸ Uo.

Az kétségtelen, hogy Szakasits Árpád, Rónai Sándor és mások hozzászólásai nem fedik mindenben az SzDP vezetőségének akkori álláspontját, bár még náluk is megtalálható az a nézet, hogy a szakszervezeti és általában a munkásegységet egyforma veszély fenyegeti balról is, jobbról is. Ugyanakkor határozottan síkra szállnak a munkásegység mellett és ezt a követelést szervesen összekötik a fasizmus elleni harccal, ami helyes álláspont. Az ő nézeteiktől gyökeresen különböző a hivatalos vezetése, amely egyértelműen szembehelyezkedik a munkásegységfront eszméjével.

A MÉMOSZ hivatalos vezetése az egységfront mellett tesz hitet, ha nem is teljesen következetesen. Ezt fejezi ki Szakasits Árpádnak a kongresszuson tanúsított magatartása is. Erre az időre a munkásegység gondolata már egyre jobban elterjedt a tömegek között. Ez hatott a vezetőségre, Szakasitsra is. Erre látszik utalni a békéltetésre irányuló ígérete is. Ugyanakkor minden valószínűség szerint befolyásolta a szakszervezeti vezetőket az is, hogy a nemzetközi szervezeteknek is megváltozott az álláspontja egy-két vonatkozásban ami már a pártvezetőség tevékenységében, valamint a Szakszervezeti Tanácsnál is látható volt. Erre utal a rendőrség összefoglaló jelentése is. „A szakszervezeti propaganda az idei május hónapban... érte el tetőpontját... a propaganda fokozása a tagság hangulatát balra sodorta és radikalizálta. Nagyban hozzájárul ennek kifejeződéséhez a pártvezetőség magatartása, mely a cél érdekében szemet huny a baloldali erők és ellenzéki (valójában kommunista) csoportok működése felett, sőt nagyon sokszor, ha nem is hivatalosan, de segítségükre is van: A pártvezetőség a Szakszervezeti Tanács eme magatartásának okai között szerepel az, hogy: 1. a szakszervezetek tagságának csökkenését, a rossz gazdasági viszonyokon kívül a belső ellentétek és viszályok is kimélyítették, 2. nagyobb aktivitást a baloldali elemek nélkül nem tudnak kifejteni, minthogy a most folyó nagy kampányban is a vezető szerepet úgyszólván mindenütt az ellenzékiek játsszák. 3. Az egységfront hívei a szakszervezeti tagság körében feltűnő módon megszaporodtak, elsősorban külföldi hatásra. Maga a vezetőség is kénytelen e kérdésben passzívan viselkedni, mert a tavalyi nemzetközi kongresszus és az idei szakszervezeti kongresszus is elvi határozatot hozott, mely a kommunistákkal való meg egyezést, és a fasizmus elleni közös front kiépítését mondta ki követendő célul... A baloldali szakszervezeti elemek szabad működését mutatja az a tény is, hogy... a tavalyi év folyamán egyetlen kizárás sem történt baloldaliság miatt... A kizártakat felszólították a szakszervezetbe való visszalépésre... Az új tagok jelentős része a kizártakból rekrutálódott.⁹⁹ Kétségtelenül igaz, hogy az új tagok jelentős része a kizártak soraiból került ki, de rajtuk kívül is sokan léptek be a szakszervezetbe. A szakszervezeti tagság csaknem fele új. 1936-ban 2980 visszalépő és 4489 új tag jelentkezett, teljesen világos, hogy bármilyen erős is volt a MÉMOSZ baloldala, annyi kizárt tag nem lehetett.¹⁰⁰ Másrészt, bár igaz, hogy új kizárások nem történtek és a kizártakból többeket visszavettek, mégsem vettek vissza mindenkit még a legnagyobb nyomás ellenére sem.¹⁰¹

A MÉMOSZ balratolódása folytán a kongresszus és a küldöttközgyűlés az építőmunkás mozgalomnak különösen fontos állomásává lett. Jogosan írja az Építőmunkás 1936. évi júniusi számának vezércikke: „A jövő felé mutatott az

⁹⁹ PI. Arch. Pol. Res. sor. 1936. június 26.

¹⁰⁰ Az adatokra vö. a MÉMOSZ KV. 1938 május 8-i jelentése a szövetség 1936—37. évi működéséről.

¹⁰¹ Palotás Imre elvtárs a hozzá intézett kérdéseimre válaszként küldött 1966. március 19-i levelében utal erre, de a választások lefolyásából is ez látszik. Palotás elvtárs szíves segítségét ezúton is hálásan köszönöm.

építőmunkás kongresszus és küldöttközgyűlés kétnapos tanácskozása, noha a küldöttek a jelen súlyos kérdéseivel foglalkoztak... A küldöttközgyűlés... megszabta a szövetség irányelveit és fontos határozatokat hozott a mozgalom vitelére nézve... új korszakot nyitott az építőmunkás mozgalomban.”¹⁰² A MÉMOSZ központi elnökségének 1936. jún. 12-i körlevelében pedig ezt olvashatjuk: „Lezajlott az építőmunkások nagyjelentőségű és messze kiható kongresszusa és küldöttközgyűlése... mindkét összefüggés messzire kiemelkedik a szokásos országos összefüggések közül.”¹⁰³

Az építőmunkás mozgalom ezt követő eseményei igazolják az Építőmunkások és a MÉMOSZ központi elnökségének értékelését. A mozgalom 1936 folyamán és még 1937-ben is jelentősen fellendült nem kis mértékben ammiatt, mert a kongresszus és küldöttgyűlés megszabta irányvonal szellemében folyt a szakszervezet munkája.

* * *

A MÉMOSZ-ban dolgozó kommunisták tehát a KMP kialakulóban lévő antifasiszta egységfront politikáját igyekeztek érvényre juttatni. E munka során jelentős tömegeket nyertek meg a KMP politikájának. Ezeknek a tömegeknek a követeléseivel hatással voltak a szakszervezet szociáldemokrata vezetőire is. A vezetők közül egyre többen ismerték fel az antifasiszta egységfront megteremtésének, a közös fellépésnek a szükségességét és mind többen baloldaliakká, sőt egyesek már ekkor kommunistákká váltak. Minthogy azonban a KMP új irányvonala is csupán kialakulóban volt, a szakszervezetben sem találhatjuk még meg kikristályosodott formában az antifasiszta politikát. Itt is az antifasiszta politika kialakulási folyamatát kísérhetjük figyelemmel. Láthatjuk az új módszerek keresésére irányuló törekvéseket, az ezekkel összefüggő vajudást. Tény viszont az, hogy az építőmunkás szakszervezet tagsága és vezetői közül igen sokan kezdik felismerni a kor követelményeit.

A MÉMOSZ-ban dolgozó baloldaliak, kommunisták lépést tartottak a KMP politikájával, sőt némely vonatkozásban meg is előzték a hivatalos vezetést. Így pl. az egységfront szükségességét, mint a fasizmus elleni harc fő feltételét a festők már 1934 tavaszán, a kőművesek 1935. június, júliusában felismerték és törekedtek létrehozására. Ezzel megteremtették az alapot arra hogy az 1936. évi kongresszuson és a küldöttközgyűlésen a fasizmus elleni harcot központi kérdésként kezeljék. Megelőzték a KMP-t abban is, hogy felismerték a munkás-paraszt szövetség fontosságát az antifasiszta küzdelemben. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a tevékenység tudatossá csak a KMP új irányvonalának teljes kialakítása után vált, ekkor bontakozhatott ki. Kétségtelen viszont, hogy a MÉMOSZ tevékenysége is hatott a KMP új irányvonalának kialakítására, mint ahogy a MKP is hatott a MÉMOSZ tevékenységére, a kettő között kölcsönhatás volt.

¹⁰² Építőmunkás 1936. jún. XXXIV. évf. 6. sz. „A jövő felé” c. vezércikk. (1. old.)

¹⁰³ PI. Arch. Ész. I. 1936/23. A MÉMOSZ Központi Elnökség 1936. évi IV. sz. körlevele valamennyi csoporthoz a legfontosabb és legsürgősebb követelményekről 1936. jún. 12.

Д-р Пирошка Эрдег

СТРЕМЛЕНИЕ СОЗДАТЬ ЕДИНЫЙ АНТИФАШИСТСКИЙ РАБОЧИЙ ФРОНТ НА XVIII СЪЕЗДЕ ПРОФСОЮЗА СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОЧИХ В 1936 Г.

В введении статьи рассматриваются точки зрения, относящиеся к борьбе против фашизма Коммунистического Интернационала (КИ) и Венгерской партии Коммунистов (ВПК), а также Социалистического Рабочего Интернационала и Венгерской Социалдемократической Партии в годы 1935—36, и подробно показывается точка зрения профсоюза строительных рабочих, которая относится к борьбе против фашизма в 1935—36 гг. Устанавливается, что в данном профсоюзе левые социал-демократы и коммунисты стремились осуществлять стратегию Коминтерна, направленную на борьбу с фашизмом. Поскольку в это время точка зрения ВКП только складывалась, практическая деятельность левых профсоюза строительных рабочих во многом помогала к созданию необходимой политической линии в Венгрии; также нужно рассмотреть и деятельность за создание единого рабочего фронта и рабоче-крестьянского союза.

По выводу статьи официальные руководители профсоюза в борьбе с фашизмом отзывались более положительно, чем официальное партийное руководство. Они сами стремились создать единый рабочий фронт и в интересах этого — хотя и не совсем последовательно — сотрудничали в рамках профсоюза в большом количестве с работающими левыми социал-демократами и коммунистами.

Через события XVIII съезда профсоюза строительных рабочих показывается, как вникалась в сознание масс мысль о борьбе против фашизма и рядом с левыми социал-демократами и коммунистами и официальные руководители профсоюза как ставили в центр своей работы борьбу с фашизмом. И в то же время шаг левых во время выборов руководства — помимо официального листка они составили листок меньшинства и предоставили для членов съезда — не служил к созданию единого рабочего фронта.

Dr. Piroska Ördögh:

BESTREBUNG AN DEM LANDESKONGREß IN 1936.
UND AN DER VIII. DELEGIERTENKONFERENZ DES MÉMOSZ
NACH EINER ANTIFASCHISTISCHEN ARBEITEREINHEIT

(Inhaltsangabe)

Der Aufsatz legt in der Einleitung den Standpunkt vom Kampf gegen den Faschismus der Kommunistischen Internationale (KI) und der Ungarischen Kommunistischen Partei (KMP), weiterhin der Sozialistischen Arbeiterinternationale und der Ungarischen Sozialdemokratischen Partei in 1935—36. dar, dann behandelt er ausführlich den Standpunkt der unter der Lenkung der Ungarischen Sozialdemokratischen Partei stehenden Gewerkschaft der Bauarbeiter in 1935—36. Er stellt fest, daß die im MÉMOSZ arbeitenden Linksozialisten und Kommunisten danach strebten die Strategie des Kampfes der KI und KMP gegen den Faschismus geltend zu machen. Da der Standpunkt der KMP zu dieser Zeit nur in Herausbildung war, leistete die praktische Arbeit der linksgerichteten Glieder des MÉMOSZ zur Herausbildung der politischen Grundsätze, welche die ungarländischen Aufgaben umzeichnen, eine große Hilfe. So auch ihre Tätigkeit im Interesse zur Herausbildung der Arbeitereinheit und des Bündnisses der Arbeiterklasse und der werktätigen Bauernschaft.

Laut einer Feststellung des Aufsatzes bewiesen die offiziellen Leiter des MÉMOSZ in der Frage des Kampfes gegen den Faschismus eine grundlegend wichtigere positive praktische Haltung als die offizielle Parteileitung. Sie selbst strebten nach der Herausbildung der Einheitsfront, im Interesse dieser — obgleich nicht ganz konsequent — wirkten sie mit den im MÉMOSZ in großer Anzahl arbeitenden Linksozialisten und Kommunisten zusammen.

Durch die Ereignisse des Landeskongresses der Bauarbeiter in 1936. und der Delegiertenkonferenz deutet der Aufsatz darauf hin, wie der Gedanke des Kampfes gegen den Faschismus in die Massen zu dringen beginnt und wie außer den Linksozialisten und Kommunisten auch die amtlichen Leiter der Gewerkschaft den Kampf gegen den Faschismus in den Mittelpunkt ihrer Arbeit stellen. Gleichzeitig diente jener Schritt der Linke, daß sie anlässlich der Neuwahl der Parteileitung noch extra eine Minderheitsliste den Delegierten einreichte, nicht der Arbeitereinheit.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Dr. Rác János: Az üzemi bizottságok szerepe a magyar népi demokratikus forradalom kibontakozásában. (1944—1945) 3
2. Dr. Ördögh Piroska: Törekvés antifasiszta munkásegység létrehozására a MÉMOSZ 1936. évi országos kongresszusán és XVIII. küldöttközgyűlésén 25

Felelős kiadó: Dr. Rác János

Megjelent 325 példányban — 4,8 (A/5) ív terjedelemben

Kézirat a nyomdába érkezett: 1967. január

Készült monószedéssel, íves magas nyomással az MSZ 5601-59 és az MS 5603-55 szabványok szerint

67-5515 — Szegedi Nyomda

100
100
100

100

100